

Mezinárodní politika

ROČNÍK XXXIV

3/2010

CENA 59 Kč

**Zelené daně:
bublání pod povrchem**

**„Kodaňský klimatický
summit nebyl úplným
neúspěchem“**

Kodaň, a co dál?

Bez půdy to nepůjde

Francie očima Zdeňka Müllera

ISSN 0543-7962

09

9 770543 796005

Světozor • 1

Zbyněk Petráček | Obama mezi změnou a kontinuitou • 2

Environmentalismus jako -ismus a politika | -zz- • 3

ENVIRONMENTÁLNÍ POLITIKA

Jan Doležal | Kodaň, a co dál? Nesplněná očekávání a výhledy do budoucna • 4

Jiří Hejkrlik | Bez půdy to nepůjde • 6

Ondřej Ditrych | Kodaň: Nejistota v jádrech věcí? Anarchie • 9

Vojtěch Kotecký | Zelené daně: bublání pod povrchem • 11

Olga Lomová | Ekologická ohrožení čínského hospodářského zázraku • 13

Bedřich Moldan | „Kodaňský klimatický summit nebyl úplným neúspěchem“ • 17

KDO JE IVO JOSIPOVIČ

Filip Tesař | Ivo Josipović – intelektuál na trůně • 21

DVA POHLEDY

Roman Joch, Jakub Lepš | Barack Obama první rok v Bílém domě • 23

FRANCIE OČIMA ZDEŇKA MÜLLERA

Být Francouzem • 24

ZEMĚMI SVĚTA

Ondřej Klimeš | Krize legitimacy Komunistické strany Číny a Chu Ťin-tchaoa demokracie • 25

Jan Jireš | Změna nepřišla: Americká „protiválečná pravice“ v Obamově říši • 28

Adam Strauch | Jitřenka nad Pchjongjangem • 31

Pavel Sitek | Francie a její celonárodní debata o národní identitě • 33

Kamil Papež | Haiti. Země autoritářských režimů, vojenských převratů, velké chudoby a přírodních katastrof • 36

RECENZE

Eduard Gombár | Blízky východ v mezinárodní politice • 39

POSLEDNÍ STRANA**Foto na titulní straně****Plastika ptáka zasaženého ropou uniklou z havarovaného tankeru na jihokorejském pobřeží přibližně 150 kilometrů jihozápadně od Soulu.**

Lee Jae-Won, Globe Media/Reuters

Tiráž

Ročník XXXIV • Vydává: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i. • **Šéfredaktor:** Robert Schuster • **Úvodníky, komentáře:** Zdeněk Zbořil • **Odpovědná redaktorka:** Milena Strejčková • **Sekretářka redakce:** Irena Krejčová • **Grafický návrh:** Jakub Tayari • **Distribuce:** Dagmar Cervinková • **Redakční rada:** Veronika Bilková (předsedkyně), Vojtěch Beling, Miloš Calda, Martin Ehl, Jiří Färeš, Kai-Olaf Lang, Kristina Larischová, Pavel Máša, Jaroslav Olša jr., Miloš Pojar, Pavel Pšejja, Michael Romancov, Jiří Schneider, Jiří Štěpanovský, Filip Tesař, Tomáš Veselý, Zdeněk Zbořil • **Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.**

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1 • telefon 251 108 107 • fax 251 108 222 • e-mailová adresa umvedo@iir.cz • **Objednávky a předplatné přijímá** administrace redakce. Vychází měsíčně. **Cena výtisku 59 Kč. Předplatné na rok činí 590 Kč, ve Slovenské republice 29,28 €.** Registrováno MK ČR E 5210.

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábková 1302, 263 01 Dobruška. **Rozšiřuje** redakce a další distributoři v drobném prodeji. **Ve Slovenské republice rozšiřuje** L.K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34 • telefon +421 244 453 711 • fax +421 244 373 311 • e-mailová adresa Herslova@lkpermanent.sk • www.predplatne.cz. **Informace o MP a ediční činnosti ÚMV** na www.iir.cz • Podávání tiskoviny povoleno SsRP Banská Bystrica č.j. Opč-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996. ISSN 0543-7962 • INDEX 46911

16. leden až 15. únor 2009

Světozor

17. 1. První kolo prezidentských voleb na Ukrajině vyhrál proruský kandidát Viktor Janukovyč. Do druhého kola s ním postoupila Julia Tymošenkova.

17. Umírněný konzervativce miliardář Sebastien Pinera (60) zvítězil v prezidentských volbách v Chile.

18. EU přislíbila Haiti pomoc ve výši 400 milionů eur.

19. Bulharsko stáhlo kandidaturu sporné Rumjany Želevové na funkci eurokomisařky. Místo ní jmenovalo viceprezidentku Světové banky Krystalinu Georgijevovou.

19. Byla zveřejněna informace, že ruský premiér Vladimir Putin dal vypracovat návrh restitučního zákona, který by pravoslavné církvi vrátil většinu majetku, o který přišla po roce 1917.

19. Doplnovací volby do Senátu Kongresu USA ve státě Massachusetts vyhrál po 31 letech republikán Scott Brown (50). Nahradí demokrata Edwarda Kennedyho. Prezident Obama tím ztrácí klíčovou většinu v Senátu.

22. Ukrajinský prezident Viktor Juščenko udělil vůdci Ukrajinské povstalecké armády (UPA) Stepanu Banderovi čestný titul „Hrdina Ukrajiny“.

23. Vůdce německé opozice Oskar Lafontaine oznámil, že ze zdravotních důvodů odstoupí z funkce spolupředsedy strany Levice.

25. Velitel jednotek NATO v Afghánistánu americký generál Stanley McChrystal prohlásil v deníku Financial Times, že chce vyjednat s Tálibánem.

25. WHO odmítla obvinění, že přecenila rozsah nebezpečí prasečí chřipky a že v komplotu s farmaceutickými firmami vytvořila falešnou pandemii.

26. Prezidentské volby na Srí Lance vyhrál dosavadní prezident Radžapaksa.

27. V Londýně se konala mezinárodní konference o rostoucí radikalizaci Jemenu. Mezinárodní společenství pomůže Jemenu v boji proti terorismu, na oplátku západní země žádají od Jemenu větší politické a hospodářské reformy.

27. Papež Benedikt XVI. odsoudil krutost nacistů.

27. Americký prezident Barack Obama přednesl v Kongresu USA své první Poselství o stavu Unie. Jeho prioritou pro příští rok bude rozšiřování pracovních míst. Vyzval Kongres ke schválení své zdravotní reformy.

28. Mezinárodní konference o Afghánistánu v Londýně. Byl ustanoven mezinárodní fond

- na reintegraci afghánských povstalců, kteří se vzdají zbraní.
- 28.** V Íránu byly popraveny dvě osoby za účast na loňských povolebních demonstracích. Celkem bylo k smrti odsouzeno 11 lidí.
- 28.** Polský premiér Donald Tusk oznámil, že nebude na podzim kandidovat v prezidentských volbách.
- 28.** Americký prezident Obama vydal nařízení, podle kterého USA sníží do deseti let objem vypouštěných skleníkových plynů o 28 procent.
- 29.** Britský expremiér Tony Blair vypovídal před výborem pro vyšetřování irácké války. Zdůraznil, že považuje svržení Saddáma Husajna za správné a že by se pro vojenský zásah rozhodl stejně, i když se v Íráku nenašly zbraně hromadného ničení.
- 29.** Rusko vyzkoušelo svou první „neviditelnou stíhačku“ páté generace značky Suchoj označovanou T-50 nebo PAK FA. Má být odpovědí na americký F-22 Raptor, který je už ve výzbroji USA.
- 29.** Rusko uzavřelo s Libyí dohodu o prodeji zbraní za 1,3 miliardy eur.
- 30.** Čína pozastavila vojenský dialog se Spojenými státy poté, co USA oznámily záměr prodat Tchaj-wanu zbraně za miliardy dolarů.
- 31.** Na summitu Africké unie převzal předsednictví malawiský prezident Bingu wa Mutharika.
- 1. 2.** Běloruský prezident Alexandr Lukašenko podepsal státní výnos o kontrole internetu.
- 1.** Bylo oznámeno, že parlamentní volby na Slovensku se uskuteční 12. června.
- 1.** Afghánský prezident Hamíd Karzái vyzval bojovníky Tálibánu, aby odložili zbraně a přijali afghánské zákony.
- 3.** Evropský parlament schválil kandidaturu Bulharky Krystaliny Georgijevové na post eurokomisařky.
- 3.** Evropská komise schválila plán úsporných opatření Řecka. Má snížit deficit pod tři procenta HDP do roku 2012.
- 4.** Bylo zveřejněno, že zemětřesení na Haiti se vyžádalo na 250 000 lidských životů.
- 4.** Rumunský prezident Traian Basescu oznámil, že USA nabídl Rumunsku umístit na jeho území síla s antiraketami v rámci nového plánu na rozšiřování amerického protiraketového deštníku.
- 5.** Ruský prezident Dmitrij Medveděv podepsal novou vojenskou doktrínu, která považuje rozšiřování NATO a budování strategické protiraketové obrany za jednu z hlavních hrozeb bezpečnosti Ruska.
- 7.** Vítězem ukrajinských prezidentských voleb se stal šéf Strany regionů Viktor Janukovyč rozdílem necelých čtyř procent na Julii Tymošenkovou. Podle pozorovatelů OBSE byly volby regulérní. Tymošenková porážku neuznala a obrátila se na soud.
- 7.** Íránský prezident Ahmadínejád vydal pokyn k výrobě jaderného paliva pro teheránský výzkumný reaktor.
- 7.** V prezidentských volbách v Kostarice zvítězila kandidátka vládní strany Laura Chinchillová.
- 9.** Evropský parlament schválil složení nové Evropské komise.
- 9.** Severokorejský vůdce Kim Čong-il znovu přislíbil, že z poloostrova odstraní jaderné zbraně.
- 10.** USA oznámily zpřísnění sankcí proti Íránu.
- 11.** Japonský ministr zahraničí Kacuja Okada se omluvil Jižní Koreji za více než 30letou okupaci Japonskem.
- 12.** Bulharský premiér Bojko Borisov oznámil, že Bulharsko bude jednat s USA o umístění prvků zamýšleného amerického protiraketového štítu na svém území.

- 12.** Polský parlament schválil smlouvu SOFA určující podmínky pobytu amerických vojáků na polském území.
- 15.** Izraelský premiér Benjamin Netanjahu v Moskvě lobboval za tvrdé sankce vůči Íránu.

Česko a svět

- 21.** Polský prezident Lech Kaczyński na návštěvě v Praze. S prezidentem Václavem Klausem se shodli na tom, že pomoc EU pro Haiti je nedostatečná.
- 21.** Kosovský prezident Fatmir Sejdin udělil exprezidentu Václavu Havlovi vyznamenání Zlatá medaile Ibrahima Rugovy za mír, demokracii a humanismus.
- 25.** Vláda se ohradila proti evropskému průzkumu, který počátkem prosince označil české Romy za nejdiskriminovanější menšinu v EU.
- 29.** Evropský prezident Hermann Van Rompuy se v Praze sešel s premiérem Janem Fischerem. Shodli se na tom, že EU musí lépe vyjednávat s ostatními částmi světa, aby se dosáhlo dohody o omezení emisí skleníkových plynů. Van Rompuy přijal také prezident Václav Klaus.
- 29.** Podle zprávy Českého statistického úřadu žije v Česku 4,2 procenta cizinců z celkové populace.
- 1. 2.** Vláda schválila zvýšení počtu českých vojáků v Afghánistánu zhruba o 55 mužů.
- 8.** Prezident Václav Klaus na pracovní návštěvě v Egyptě. Jednal o velké výstavě archeologických nálezů v Praze, ekonomické spolupráci a o izraelsko-palestinských vztazích.
- 15.** Do afghánské provincie Lógar odletěla skupina 65 příslušníků 5. kontingentu provinčního rekonstrukčního týmu, kteří spolu s 56 vojáky, kteří odletěli před týdnem, vystřídají vojáky ze 4. kontingentu, jež v Lógaru působil od září.

Glosa

Obama mezi změnou a kontinuitou

Ze slova změna, volebního hesla Baracka Obamy, se stalo klišé ještě dříve, než se nový prezident usadil v Bílém domě. Mnozí mu podléhají i po roce, a tak není divu, že Obamovu bilanci poměřují právě změnou. Není těch změn nějak málo? Tak se ptají mnozí. Amerika se ještě nezmátora z krize. V Kongresu ještě neprošla reforma zdravotnictví, přinášející každému Američanovi zdravotní pojištění. Washington ukázal vstřícnou tvář Moskvě, Peking, Teheránu i obecně muslimům, ale žádný ústupek ještě nečinil (odpísal protiraketový systém s radarem v Brdech, ale chystá jiný). A vězňice v Guantá-

namu stále funguje, ač měla být zavřena právě do roka.

Selhal snad Barack Obama? Zdaleka ne, i když to tak mnohým připadá. Jen se ukazuje, že i v Americe jsou možnosti prezidentské vlády omezené, nestojí-li za ní jasná většina v Kongresu. Kontinuita hraje v americké politice větší roli, než se mohlo zdát 4. listopadu 2008, když Obama slavil vítězství. Jedna věc je říci „do roka zavřu Guantánamo“, a jiná věc je analyzovat zprávy o tom, jaké problémy ten krok přináší a kolik procent z již propuštěných vězňů bylo opět přistiženo v žoldu al-Káidy.

Zbyněk Petráček

Každý nově zvolený prezident USA dříve či později zaznamená pokles popularity (teď pomiňme George W. Bushe, jedoucího na vlastenecké vlně po 11. září 2001). Obamův pokles je zvláště hluboký. Možná to více než o samotném prezidentovi vypovídá o tom, nakolik se občané ztotožnili s heslem změna, nakolik mu podlehlí a nakolik se s ním – coby představou snadného všeléku – obtížně loučí.

Zbyněk Petráček je komentátorem Lidových novin.

Environmentalismus jako -ismus a politika

Chceme-li v češtině dát najevo, že nejsme Čecháčci, ale světáčci, přidáme na důrazu, protože si myslíme, že všechno se dá překřičet a také zatemnit pokud možno slovy vypůjčenými, často v nepřesných až bizarních překladech, z nějakého právě aktuálního světového jazyka. Navíc, přidáme-li z latiny vypůjčený derivativní suffix -ismus, zdá se, že to už má něco společného s politikou a politickým myšlením na úrovni nejméně světové.

Dá se tak činit po libosti, a tak kromě do češtiny nepřeložitelného environmentalismu a ekologismu, známe i ekoaktivismus, ekofanatismus, ekofeminismus, s nimi spojovaný klausismus nebo bruselismus, dokonce i jáismus jako amatérismus. Blogující Kejtna už v roce 2007 napočítala nejpopulárnějších a nejznámějších -ismů okolo stovky a ještě více jich má jiná její kolegyně ve své studii *K některým abstraktům s formantem -ismus v češtině a ruštině*.

Environmentalistika jako věda a environmentalismus jako politická teorie, ideologie, či *vynášení soudů* se objevily v evropském veřejném prostoru na konci šedesátých let 20. století. Snad ne náhodou tehdy publikoval pražský ÚMPE, předchůdce dnešního ÚMV, materiály Římského klubu a přivítal v Praze Thora Heyerdahla, který zde připomenul hrozby, o nichž se v Římském klubu diskutovalo. Ten zmínil i exponenciálně se zvětšující znečišťování světových moří a klimatické změny. Tehdy, už před půl stoletím, se pokusil svým typickým neagresivním způsobem vysvětlit, komu vlastně zvoní hrana. Krátce na to vydali manželé Meadowsovi své *Meze růstu* (1972) a stali se světovými popularizátory nové ideologie, někdy vnímané téměř jako nové náboženství.

Shodou okolností už v roce 1925 v Praze vyšla Vernadského *Biosféra*, ale to už dávno vtrhla biologie do politiky a Ernst Hackel začal propagovat ekologii jako pozitivní vědu bez předpojatosti a apodiktických soudů. Tehdy ještě málokdo vnímal, že industrializace ničí přírodu nejen v Ev-

ropě, ale také v Asii a Africe. A když se dnes obáváme nedostatku čínské citlivosti vůči ochraně životního prostředí, zapomináme, že čínský kapitalismus a války oddělily buddhismus, mj. také naučení o souladu života člověka s přírodou a hledání přírodní rovnováhy, od nové doby brutálněji než současný neoindustriální nebo kulturně-elektronický impakt.

Použití nebo zneužití ekologie ve prospěch environmentalismu znamená, že přednost mají politická hodnocení a soudy, nebo že se politicky vykládají zásady soužití člověka s přírodou. Jako politická ideologie, politické hnutí nebo politika má soudobý environmentalismus nejen své pragmatiky, ale i *zběsilé*, kteří se spojují s ekofeministy, ekoanarchisty, ekomarxisty... Ti umírnění jsou blízko myšlenky *trvale udržitelného rozvoje* a představují spíše nátlakové nebo participující skupiny aktivistů, často podezírané z morálního nebo fyzického výprodeje ideálů. Jejich zájem o *rozvoj*, a nikoli jen o *lidská práva*, je přijatelný i pro za novými technologiemi spěchající asijské země. Ty tak činí často právě na úkor lidských práv a svobod, stejně jako svého hledání demokracie.

Neopomenutelní jsou ale i političtí kritici soudobého environmentalismu, kteří opět mají své arivisty s názory jako by odvozenými od Thomase Roberta Malthuse (1766–1834) a jeho *teorie růstu populace*. Malthus byl kdysi nazván *ekonomem ponuré budoucnosti* a dodnes si myslíme, že rychlost populačního růstu neodpovídá zdrojům, a že proto může být budoucnost lidského rodu na Zemi, nebo dokonce ve vesmíru katastrofou.

Environmentalismus jako katastrofický politický názor je kritizován jak konzervativci, tak liberály a jejich nejnovější stoupenci nešetří v této válce slov argumenty, které mají nepřítele zničit, anebo alespoň morálně odsoudit přirovnáváním k marxismu, komunismu nebo k entitě řízené pomocí počítačů (John Maddox, Herman Kahn, R. B. Fuller aj.). Bedřich Moldan už v roce 1992 psal o *Ekologii, demokracii a trhu*, tedy o politice a penězích, a proto začal být už tehdy environ-

mentalismus politology studován jako politická ideologie, dnes jako politická alternativa k některými nenáviděné neviditelné ruce trhu. Už v roce 1987 kritizuje Ron Arnold ve své *Ecology Wars* upřílišněné zásahy do lidské činnosti, která je také, podle jeho názoru, stejně hodnotnou součástí biosféry jako příroda sama.

Environmentalismus se stal nadějí globálně vnímaného odporu vůči reminiscencím kapitalismu 19. století, stejně jako socialistického plánování století dvacátého. Předmětem mezinárodních smluv pod záštitou OSN je už od roku 1972, kdy tato organizace zahájila *Program na ochranu životního prostředí* (UNEP) a na něj navázaly aktivity, které využívaly politického hesla o trvale udržitelném rozvoji. Podobná je *Agenda 21*, schválená na konferenci v Riu de Janeiro (1992), a vše další zatím vyvrcholilo na velekonferenci v Kodani (2009), o které v tomto čísle Mezinárodní politiky píše Jan Doležal a Ondřej Ditrych. Dosažení této úrovně se stalo definitivním uznáním environmentalismu jako mezinárodněpolitického fenoménu, což také znamená, že je podporován nebo ohrožován stejně jako jakákoliv jiná politika na úrovni mezinárodní.

Kdo ještě pamatuje Stalinův velkolepý *plán přetvoření přírody a větrodeštismu* československých svazáků padesátých let 20. století, musí být opatrný, zejména když někteří z nich se opět s planoucím revolučním zrakem zahleděným do budoucnosti chápou vesmírných, anebo alespoň celosvětových témat, ze kterých si máme odvodit představu nejen o své budoucnosti, ale dokonce i o budoucnosti svých dětí a vnuků. Přitom je nesporné, že *Bez půdy to nepůjde* (viz dále stať Jiřího Hejkrlika), ale to ještě neznamená, že ochrana přírody nemůže být zneužita k páchání zla vůči přírodě ve jménu dobra. Zda se lidstvu podaří objevit dost nových nápadů a také odpovědnosti, je proto tématy tohoto čísla Mezinárodní politiky, ať již jsou zaměřena esencialisticky nebo epochalisticky.

-ZZ-

Kodaň, a co dál? Nesplněná očekávání a výhledy do budoucna

Konference OSN o změnách klimatu, která proběhla před dvěma měsíci v Kodani, byla v mnoha ohledech historickou událostí. Předvánoční dánskou metropoli kromě bezpočtu delegátů ze 193 zemí navštívilo i 115 světových lídrů. Konference v Kodani se tak stala jedním z nejhojněji navštívených setkání OSN na nejvyšší úrovni v historii, kromě zasedání v New Yorku. Pozornost, které se konferenci dostalo mezi politickou reprezentací, občanskou společností a médií, je bezprecedentní a na první pohled je zřejmé, že šlo o obyčejné setkání v rámci jedné z mnoha mezinárodních environmentálních úmluv.

Dlouho očekávaná konference, která měla završit vyjednávací maraton, dle scénáře nastíněného před dvěma lety v tzv. Akčním plánu z Bali, však nepřinesla žádoucí výsledek. Místo právně závazné dohody, jež by navázala na Kjótský protokol, byla uzavřena pouze kompromisní politická dohoda s velmi obecnými cíli. Následující text se pokusí stručně popsat a zhodnotit průběh konference, některé její výsledky a výhledy pro další vyjednávání v oblasti boje s klimatickými změnami na mezinárodní úrovni.

Očekávání a realita

Jak hodnotit kodaňskou konferenci, z níž nemálo účastníků odjíždělo se

smíšenými pocity, a mnozí ji dokonce označili za selhání? Předně, již několik měsíců před vlastní patnáctou konferencí stran Rámcové úmluvy OSN o změnách klimatu (UNFCCC) bylo mnoha účastníkům i pozorovatelům vyjednávání jasné, že přetrvávající rozpory mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi nenasvědčují tomu, aby se v Kodani uzavřela právně závazná dohoda. Očekávala se alespoň politická shoda v základních bodech, zejména v otázce bezodkladné finanční pomoci ve prospěch rozvojových zemí v letech 2010–2012, a v nastavení procesu, který definitivně povede k přijetí právně závazného nástroje v roce 2010.

Vyjednávání po celé dva roky probíhalo ve dvou oddělených liniích,

resp. pracovních skupinách. Zatímco jedna měla vyústit v pokračování závazků vyspělých zemí v rámci Kjótského protokolu i po roce 2012 (AWG-KP – *Ad Hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol*), druhá měla ke snižování emisí skleníkových plynů přivést Spojené státy, zajistit omezování růstu produkce skleníkových plynů v rozvojových zemích a upravit poskytování technologické a finanční pomoci chudým zemím (AWG-LCA – *Ad Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action under the Convention*). Výstupy a průběh celého dvoutýdenního vyjednávání v obou těchto liniích jsou neméně důležité než samotná Kodaňská dohoda, jejíž text se objevil až v závěrečných hodinách konference.

Perné dny v Kodani

Kodaňské Bella Centrum, kde se jednání odehrávala, zažilo mnohé dramatické momenty. Od sporů ohledně unklého dánského návrhu závěrečné dohody, přes přerušení vyjednávání ze strany delegátů z afrických a dalších nejméně rozvinutých zemí, až po vzájemné obviňování mezi zástupci jednotlivých vyjednávacích bloků z obcházení demokratických a transparentních procesů OSN nebo využívání procesních obstrukcí k blokování hladkého průběhu konference.

Ve chvíli, kdy do Kodaně na závěrečné dny přijížděli nejvyšší ústavní činitelé smluvních stran UNFCCC, nebyl k dispozici dostatečně jasný text jako základ pro konečná politická rozhodnutí. Samotné hlavy států nedokázaly vnést do konečné fáze vyjednávání potřebnou dynamiku a prolomit zablokovaná jednání poznamenaná vzájemnou nedůvěrou mezi bohatými a chudými zeměmi. Státníci ve většině případů jen opakovali již dříve avizovaná stanoviska. V posledních hodinách vyjednávání nakonec Spojené státy, společně s Čínou, Indií, Brazílií a Jižní Afrikou sestavily dohodu, která byla následně projednána s 25 zeměmi – reprezentanty hlavních vyjednávacích skupin v rámci UNFCCC – a upravena do finální podoby Kodaňské dohody. V pozdních nočních hodinách byla představena všem smluvním stranám, což vyvolalo celonoč-

ní dramatickou debatu, ukončenou až v sobotu ráno. Proti dokumentu vystoupily zejména některé státy Latinské Ameriky (Bolívie, Venezuela, Kuba, Nikaragua), Súdán a Tuvalu. Všechny strany úmluvy tak vzaly text dohody po celonočním vyčerpávajícím jednání pouze na vědomí. Ač se objevily výhrady ohledně transparentnosti procesu vzniku Kodaňské dohody, všechny rozvinuté země i většina rozvojových států podpořily legitimitu návrhu a vyslovily se pro jeho formální přijetí.

Kodaňská dohoda

Samotný text dohody může, spíše než mnohastránkové výstupy z obou pracovních skupin plné závorek a variantních řešení, mnohé napovědět o přetrvávajících rozporech mezi jednotlivými zeměmi a možném prostoru pro brzké dosažení právně závazného nástroje v rámci UNFCCC.

Dohoda přijímá doporučení Mezivládního panelu pro změny klimatu (IPCC), aby nárůst průměrné globální teploty nepřesáhl 2 °C, avšak neobsahuje jasné závazky, jak celosvětově snižovat produkci skleníkových plynů a cíl tak naplnit. Součástí textu jsou prázdné přílohy, v nichž měly jak rozvinuté, tak rozvojové země do konce ledna 2010 uvést konkrétní návrhy závazků ke snižování produkce skleníkových plynů, resp. k omezení jejich růstu. Povaha těchto závazků je však spíše informační a jednotlivé státy k ničemu nenutí. Text selhává i ve stanovení dlouhodobého scénáře snižování emisí a obsahuje jen vágní návrh, aby produkce skleníkových plynů vrcholila co nejdříve.

Jeden z mála konkrétnějších návrhů a podle mnoha pozorovatelů i nejspěšnější

část celé dohody představuje vyčíslení finanční podpory, která by měla plynout do rozvojových zemí. V následujících třech letech by jim rozvinuté státy měly poskytnout 30 miliard dolarů. Dlouhodobější pomoc by pak měla dosáhnout 100 miliard dolarů ročně do roku 2020. Jde o nepříliš jasnou nabídku, která se pohybuje pod úrovní dřívějších požadavků rozvojových zemí, a nedosahuje ani dostupných odhadů Světové banky, nevládních organizací (například. ActionAid, Oxfam) a Evropské unie, avšak nabízí alespoň první číslo na stůl. Tento kolektivní závazek rozvinutých zemí má pramenit jak z veřejných a soukromých zdrojů, tak z inovativních nástrojů, které však dohoda blíže neupřesňuje. Přetrvávající ne-

jasnosti v těchto „detailech“ přitom mohou ohrozit zejména pomoc těm skupinám obyvatel v rozvojových zemích, které jsou negativními dopady změn klimatu ohroženy již v současnosti. Rovněž otázka vztahu těchto finančních toků k již existujícím závazkům oficiální rozvojové pomoci není explicitně upravena. Text navíc díky úsilí zemí vyvážejících ropu klade do jedné roviny adaptační potřeby nejchudších obyvatel této planety s otázkou kompenzací pro země dotčené odklonem globální ekonomiky od fosilního uhlí-

ku v důsledku opatření na ochranu klimatu.

Význam dohody a výhled do budoucna

Kodaňská dohoda naštěstí není jediným výstupem konference. S nadsázkou lze říci, že šlo o velmi dramatický pokus, jak neodjet z Kodaně s prázdnou. Třístránkový dokument se prodává voličům a veřejnosti lépe než rozsáhlé a obtížně srozumí-

telné texty z pracovních skupin. Přes všechny existující rozpory v mnoha nejdůležitějších oblastech budoucího klimatického režimu se může pokračování jednání po liniích AWG-KP a AWG-LCA ukázat jako plodnější. Záležet bude samozřejmě na odvaze jednotlivých hráčů a ochotě ke kompromisům. Skupinám byl v závěru konference prodloužen mandát a zdá se, že mnohé země se budou snažit navazovat spíše na jejich výsledky než na instantní text Kodaňské dohody. Svědčí o tom i nezávazný termín 31. ledna 2010, do kterého měly jednotlivé země zaslat jednak své závazky a plány ke snižování emisí skleníkových plynů a dále informaci, zda se k dohodě připojují. Závazky a podporu dohodě zatím (k 8. 2. 2010) vyjádřilo na devět desítek zemí, odpovědných přibližně za 80 procent světových emisí. Některé státy podporu dohodě explicitně nevyjádřily, přestože se na jejím vzniku přímo podílely (například Čína a Indie).

Lze jen velmi obtížně soudit, kdy bude přijata právně závazná dohoda, která umožní úspěšně a účinně bojovat se změnami klimatu. Kodaňská dohoda totiž nic neříká o tom, jakým způsobem, a do jakého termínu má být nový právně závazný nástroj v rámci UNFCCC přijat. Současné závazky vyspělých zemí se příliš neliší od těch, se kterými přijížděly do Kodaně, a pohybují se v rozsahu 12–19 procent snížení emisí oproti hodnotám v roce 1990 (IPCC hovoří o potřebě snižovat v rozmezí 25–40 procent). A to vše na pozadí rostoucích emisí v rychle se rozvíjejících ekonomikách globálního Jihu. Podle vědeckých doporučení by přitom pro zachování cíle obsaženého i v Kodaňské dohodě (2°C) musely emise celosvětově vrcholit nejpozději kolem roku 2015. Flexibilní mechanismy umožňující snižovat emise vyspělých zemí prostřednictvím projektů v chudých státech a přebytky emisních povolenek v systému jejich obchodování navíc mohou způsobit, že reálná produkce emisí v rozvinutých zemích bude v roce 2020 ještě vyšší než na začátku devadesátých let.

Obtížně se rodící nový klimatický režim vypovídá o velikosti výzvy stojící před světovým společenstvím (zajistit udržitelnější

rozvoj nezávislý na spalování fosilního uhlíku) a mění se mezinárodní situaci. Kodaň mj. ukázala na rostoucí sebevědomí rychle se rozvíjejících ekonomik Brazílie, Číny apod. Na druhé straně taktika Evropské unie navýšit svůj závazek na 30 procent jako páka na Spojené státy a ostatní vyspělé země selhala a tento ambicióznější cíl by měla přijmout jednostranně. Bez jasných signálů do světa byznysu nelze očekávat, že si Evropa zajistí konkurenční výhodu v nízkouhlíkových technologiích, jimž patří budoucnost.

Kodaňská konference, ať už lze její průběh a výsledek považovat za jakýkoli, byla největším mezinárodním setkáním, kde o změnách klimatu nediskutovala úzká skupina zainteresovaných odborníků, ale nejvýznamnější světoví lídři. Vážně se hovořilo o tématech dříve nepředstavitelných. Z projevu většiny politiků bylo patrné, že hrozbu měnícího se klimatu vnímají jako jednu z nejvýznamnějších environmentálních a rozvojových výzev 21. století. Zda šlo jen o prázdná slova, bude jasnější v průběhu následujících měsíců a nejpozději v závěru letošního roku na další konferenci UNFCCC v Mexiku.

Jan Doležal

pracuje jako analytik rozvojové a klimatické politiky v Pražském institutu pro globální politiku – Glopolis.

dolezal@glopolis.org

Jiří Hejkrlik

Díky svému negativnímu vlivu na zachování životního prostředí, ale zároveň i nárůstu produkce potravin zůstává degradace půd důležitým ekologickým a socioekonomickým problémem i v 21. století. Půda je v měřítku délky lidského života neobnovitelný zdroj a mnohé procesy její degradace jsou nevratné. Úspěch moderních technologií, které stojí za celosvětovým zvyšováním zemědělské produkce, tak na mnoha místech světa pouze dočasně zastírá vážné problémy její zhoršující se kvality. Je jen otázkou času, kdy zvyšující se množství umělých hnojiv nebude schopno pokrýt ztráty z výnosů způsobené půdní erozí, zasolováním nebo desertifikací. Degradace půd tak vytváří další negativní faktor, na který je potřeba brát ohled v době, kdy nárůst množství vyprodukovaných potravin jen stěží drží tempo s nárůstem počtu obyvatel a změnou našich stravovacích návyků.

Příklad z angolského Kuita

Tržiště ve čtvrti Chaluso je jedním z nejrušnějších příměstských tržišť v provinciálním městě Kuito, které se nachází v angolské centrální provincii Bié. Na ploše odpovídající jednomu hektaru se denně setkávají stovky lidí a nakupují a vyměňují si zboží denní potřeby. Jednotlivé stánky představují pouze vyvýšená místa z hlíny nebo jednoduché dřevěné konstrukce, na kterých prodávající nabízejí místní i dovezené produkty.

Z těch, co se dají vyprodukovat v rámci provincie, převládají základní druhy zeleniny, avokádo, banány, kukuřičná a manioková mouka, buráky, palivové dříví nebo dřevěné uhlí. Nabídku obohacuje zboží, které se do provincie musí dovézt – zejména olej, oblečení, pšeničná mouka, rýže, ryby, plastové nádoby, drobná elektronika a náhradní díly na všudypřítomné Toyoty a Mitsubishi nebo motorky čínské provenience. Díky krátkému tropickému dni přicházejí první

prodávající ještě za tmy těsně před prvními slunečními paprsky a stánky balí až za setmění. Pro mnohé z nich znamená možnost prodeje vlastních produktů často několikahodinové noční pochody mezi svou komunitou a tržištěm. Někteří tráví na cestách celé dny.

Toto místo, životně důležité pro chod ekonomiky města a přilehlých oblastí, je však ohrožováno fenoménem, který se dotýká většiny sklonitých pozemků v Bílé vodní erozi. V praxi to znamená, že drobný potůček, který se před čtyřmi lety nenápadně objevil, s každým dalším obdobím dešťů vytváří past, jež do několika let rozdělí tržiště na dvě části oddělené od sebe hlubokým nepřekonatelným příkopem. Již v dnešní době se zde nachází metr hluboká erozní rýha, místními obyvateli nazývaná *ravina*, která se během období dešťů stává korytem většího potoka.

Na vzniku eroze však mají největší podíl pozemky se všude přítomnou kukuřicí, které se nacházejí nad tržištěm. Každý další déšť z nich odnáší cenné živiny a jemné částice úrodné půdy a přes tržiště splavuje poslední zbytky ornice z kopců do údolí. Dole v údolí poté naplaveniny zanášejí koryto řeky Kuito a jedinou vodní nádrž, která byla na řece vybudována kvůli zavlažovacímu systému. Vodní a větrná eroze, kterými jsou *raviny* extrémním projevem, představují velké riziko pro další rozvoj zemědělství a zvyšování produkce místních potravin. Jakákoli nepravdivost v reliéfu terénu, kudy si během období dešťů začne razit cestu voda, znamená pro pozemek smrtelný rozsudek. A to je pro místní vesnické obyvatelstvo,

silně závislé na zemědělství, problém, jehož řešení přesahuje místní znalosti a možnosti.

Provincie má všechny předpoklady k tomu, aby se tento fenomén stal jedním z hlavních faktorů ohrožující další rozvoj produkce potravin. Po bezvládní a chaosu způsobeném občanskou válkou je celá provincie odlesněná, tradiční pestrost plo-

din a zemědělských postupů zapomenuty, celé komunity přesídleny z původních do nových oblastí a vztah k půdě jako majetku, který je potřeba chránit, nedořešený. Podobně jako v řadě dalších tropických oblastí zde převládají půdy písčité a silně zvětralé, s nízkým obsahem organické hmoty a se slabou kapacitou udržet vodu a živiny. Místní zemědělci jsou naučeni pěstovat pouze rok co rok se opakující kukuřici, jež svým minimálním zakrytím půdy, jednostranným vyčerpáním a velkými rozestupy doslova likviduje svažitě pozemky. Na konci sezóny se posklizňové zbytky nevracejí do

půdy, ale vypalují se. Když přijde období dešťů nebrání přívalem vody nic, aby s půdou neodplavila nejcenější nástroj, co chudé venkovské obyvatelstvo v Angole k výrobě potravin má. K nešťastně zvoleným strategiím nemá daleko ani zemědělská a rozvojová politika provinciální vlády, která spočívá zejména na představě, že problém nízké produktivity místního zemědělství je způsoben nedostatkem vstupů. Za peníze z prodeje ropy se vláda snaží dohnat handicap jejich nákupem a dovozem do provincie. Vybraní zemědělci jsou proto masově vybavováni motykami, zvířecími potahy, osivy, hnojivy a pesticidy, nakupují se ve velkém čínské traktory

a pluh. Málokdo si však připouští, že nárůst produktivity jen stěží drží krok se ztrátami způsobenými hospodařením v rozporu s potřebami zachování místního agroekosystému. Navíc, není zatím dostatečná kapacita a vůle zabývat se faktem, že právě masivní a nesprávné použití mechanizace a umělých hnojiv narušuje půdní strukturu a prohlubuje zranitelnost půdy s její následnou likvidací.

Záminka ke konfliktům

Existují však regiony, kde ztráta půdní úrodnosti vlivem nesprávných zemědělských postupů způsobuje lidem ještě větší problémy, než mají v Angole. Nejznámější jsou problémy spojené s nedostatkem, nebo dokonce úbytkem zemědělských půd v oblastech afrického Sahelu, Blízkého východu a Střední Asie. Podle statistik Organizace pro výživu a zemědělství (FAO) je pokles výnosů v Africe vlivem půdní eroze odhadován mezi 2–40 procenty s průměrnou hodnotou 8,2 procenta pro celý kontinent. Pro jižní Asii jsou ztráty produktivity odhadovány na 36 milionů tun pouze u obilovin. Ztracená hodnota je pak 5,4 miliardy USD způsobených vodní erozí a 1,8 miliardy USD vlivem větrné eroze. V těchto aridních oblastech s nízkým počtem srážek, zato však vysoce obydlených, se půda často stává záminkou a motorem pro konflikty mezi komunitami nebo etniky. Náchylné k degradaci jsou ale i půdy vlhkých rovníkových tropů. Na jedné straně jsou ideálně přizpůsobené původnímu rostlinnému pokryvu deštného pralesa, na druhou však mají minimální kapacitu pro udržení živin a struktury v podmínkách intenzivního zemědělství. Ohroženy jsou dokonce i půdy mírného pásma, které jsou považovány za nejkvalitnější a nejodolnější půdy světa. Půda se tak stává jedním z hlavních environmentálních problémů, na který se musí myslet v jakékoli rozumné diskusi o rámci a náplni mezinárodního i lokálního rozvoje zemědělství s výrazným přesahem do problematiky chudoby a pojetí udržitelného rozvoje jako takového.

Všeobecně se problematika degradace půd a ztráty úrodnosti rozděluje na něko-

V dnešní době je na světě již mnohem méně území, kde se ještě dá udržitelně potraviny produkovat. A to ekologicky i ekonomicky. Čím více se rozorávají méně vhodná území, tím obtížnější je vyvažování tlaku na bezprostřední zisk z produktivity z každého hektaru oproti dlouhodobému zachování půdy jako základního výrobního faktoru.

lik možných projevů nebo jejich provázaných variací:

- ztráta půdní úrodnosti vlivem ztráty organické hmoty nebo živin
- ohrožení půd vlivem vodní nebo větrné eroze
- vlivem desertifikace
- vlivem zamokření
- nebo vlivem zasolování.

Mezi hlavní příčiny způsobující degradaci půd patří:

- odlesnění půd náchylných k erozi
- odstraňování přirozeného porostu a pokryvu půdy (například vypalováním, nebo nadměrným spásáním)
- špatný management zachování půdní struktury a úrodnosti
- rozšiřování produkce do oblastí nevhodných k zemědělské výrobě – sklonitý terén, nevhodné půdy a pod.
- nevhodná nebo nedostatečná rotace plodin
- nadměrné a nevhodné použití umělých hnojiv
- nevhodně aplikovaný systém závlah.

Mezi obecné příčiny, které jsou hnacím motorem výše zmíněných problémů, patří:

- nedostatek vhodné zemědělské půdy
- nevyjasněné vlastnické vztahy k půdě
- ekonomický tlak na vysokou produktivitu při minimálních nákladech
- chudoba
- nárůst populace.

Pouze tři procenta světové pevniny jsou pokládána za ideální a dlouhodobě vhodná k zemědělské produkci. Žádné z nich se však nenachází v tropických oblastech globálního jihu, kde je v současné době na produkci potravin největší tlak. Po dlouhou dobu se dařilo zvyšovat množství potravin díky rozšiřování obdělávaných ploch. V dnešní době je na světě již mnohem méně území, kde se ještě dá udržitelně potraviny produkovat. A to ekologicky i ekonomicky. Čím více se rozorávají méně vhodná území, tím obtížnější je vyvažování tlaku na bezprostřední zisk z produktivity z každého hektaru oproti dlouhodobému zachování půdy jako základního výrobního faktoru.

Rozšiřování pouští a zasolování

Degradace půd má značný vliv na ekonomickou, sociální a ekologickou situaci příslušného regionu. Uvádí se, že desetiprocentní degradace půdy má za následek dvacetí- až padesátiprocentní snížení výnosů, což přímo působí na regionální potravinovou situaci. V globálním měřítku se odhady pohybují okolo 400 miliard USD ztrát ročně. Degradované půdy navíc ohrožují člověka častějšími sesuvy a záplavami. Hrozí zanašeni zavlažovacími kanály, vodních toků a přehrad.

Situaci s bojem za udržení úrodnosti půd komplikuje fakt, že fenomén eroze nebo ztráty živin je bez laboratorních přístrojů jen velice těžko pozorovatelný, měřitelný a průkazný. Do určitého stupně se dá úspěšně maskovat vyššími dávkami hnojiv. Kromě erozních rýh, které svou přítomností znehodnocují zemědělské pozemky, existují zejména dvě nejčastější extrémní formy degradace: desertifikace a zasolování.

Desertifikace je konečné stadium degradace půd zejména v aridních oblastech. Nacházejí se zde nejčastěji lehké půdy, které v kombinaci s minimálními srážkami potřebnými pro rozvoj půdního života a rozklad organické hmoty vytvářejí velice zranitelnou kombinaci. Desertifikace ohrožuje 33 procenta světových půd s převažujícím zastoupením v afrických zemích oblasti Sahelu – od Maroka až po Somálsko. Desertifikace se ale nevyhýbá ani rozsáhlým územím v Číně, Madagaskaru, Pákistánu, Afghánistánu a Chile. Narůstající desertifikace se očekává také v souvislosti s postupujícím globálním oteplováním, které povede ke změnám lokálního klimatu a k dalším ztrátám zemědělské půdy. Relativně malá změna průměrné teploty totiž může způsobit rozsáhlý úbytek rostlinného pokryvu, a změny v ekosystému vedoucí k další degradaci půd a rozšiřování pouští.

Zasolování půd je dalším projevem degradace půd, který ohrožuje více než 950 milionů hektarů v aridních i semiaridních oblastech. V tomto případě jsou nejvíce ohroženy oblasti, kde se díky investicím podařilo vybudovat systém závlah. Při nevhodném managementu, kdy nedojde

k promývání celého půdního profilu, však s výparem voda opět stoupá a vynáší ve vodě rozpuštěnou sůl. Ta se po odpaření vody na povrchu hromadí a během relativně krátké doby dokáže navždy pozemek znehodnotit. Celá řada území v původně intenzivně obdělávaných zavlažovaných oblastech je dnes již pokryta jasně viditelným bílým solným závojem, který je pro rostliny smrtelný.

Rozvinuté země půdu systémově chrání

Jedním z projevů rozdílné ekonomické rozvinutosti zemí je i jejich důraz na boj za zachování kvalitních půd. Výrazně se tak liší kapacity, legislativní rámce ochrany a ekonomické iniciativy, které umožňují jejich ochranu. I v České republice je asi 31 procento orné půdy ohroženo vodní erozí a téměř 9 procent větrnou. Půda je systémově chráněna zákonem č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, kde se v § 1 říká:

„Zemědělský půdní fond je základním přírodním bohatstvím naší země, nenahraditelným výrobním prostředkem umožňujícím zemědělskou výrobu a je jednou z hlavních složek životního prostředí. Ochrana zemědělského půdního fondu, jeho zvelebování a racionální využívání jsou činnosti, kterými je také zajišťována ochrana a zlepšování životního prostředí.“

V rámci Společné zemědělské politiky existuje celá řada agroenvironmentálních opatření, která mají za cíl půdu chránit. Evropská unie rozeznává i potřebu dlouhodobé dotační podpory hospodaření na půdách v méně příznivých oblastech (LFA), která reflektuje fakt, že jejich přímé vystavení ekonomickým tlakům a konkurenci by vedlo k jejich nevratné degradaci.

Z globálního pohledu jsou to ale zase rozvojové země, pro které je degradace půd jednou z největších výzev v boji za potravinovou bezpečnost a snižování chudoby.

Jiří Hejkrlik působí na Institutu tropů a subtropů České zemědělské univerzity v Praze. hejkrlik@its.czu.cz

Kodaň: Nejistota v jádrech věcí? Anarchie

Ondřej Ditrych

Kodaňská klimatická konference neskončila slavně. Tisíce delegátů ze 193 zemí světa se při patnáctém výročním setkání stran Rámcové úmluvy o změnách klimatu (UNFCCC) na sklonku minulého roku nedokázalo shodnout ani na jednom z osmi předložených návrhů nové dohody. Možnosti, že bude sjednán právně závazný instrument, který by mohl po uplynutí jeho prvního období (2012) nahradit Kjótský protokol, věřil ze zasvěcených pozorovatelů předešlých úmorných jednání v rámci tzv. Akčního plánu z Bali (2007) jen málokdo. Shoda na tom, pro koho budou nové závazné emisní cíle platit – zdali pouze pro země rozvinuté, nebo i silné rozvíjející se ekonomiky (Čína, Indie) – nakolik budou zpřísněny, jak budou posíleny sankční mechanismy nebo financována globální adaptační opatření, se zkrátka rodila příliš pomalu. Skutečnost, že jediným výsledkem schůzky, která měla být jeho vyvrcholením, bude pouze tzv. „Kodaňská dohoda“, domluvená na poslední chvíli za zavřenými dveřmi mezi Spojenými státy, Čínou, Indií, Brazílií a Jižní Afrikou a následujícího rána předložena konferenčnímu plénu, které ji při chybějícím konsensu pouze vzalo na vědomí, byla překvapením (vesměs nepřijemným) i pro mnohé další.

Dohoda strany nabádala do konce ledna tohoto roku nezávazně přislíbit, o kolik sníží své emise antropogenních skleníkových plynů do roku 2020. V termínu tak učinilo 55 zemí, které dohromady obstarávají úctyhodných 78

procent v současnosti vypouštěných emisí. K optimismu ale není důvod. Evropská unie, která se i přes vzrůstající vnitřní pnutí rozhodla i nadále jít příkladem, když už zůstala v samotných klíčových jednáních během konference za dveřmi, se sice rozhodla setrvat na závazku dvacetiprocentního snížení oproti roku 1990 (a nadále se nabízí, že pokud bude závazná a ambiciózní dohoda hlavních znečišťovatelů nakonec přijata, přihodí návrh dalších 10 procent), Spojené státy se rozhodly nelicitovat a setrvávají na nabídce 17 procent oproti roku 2005, což znamená asi 4 procenta oproti roku 1990. Prezident Obama sice již v průběhu roku vyhlásil, že se USA postaví do čela boje proti klimatickým změnám, s tímto návrhem – obsaženým v novém zákonu o životním prostředí (Waxman-Markey), který mu americký Senát nakonec patrně stejně neschválí – ale příliš neoslňl. Čína, jež má lví podíl na tom, že rozvojové země budou v roce 2020 vypouštět do ovzduší více emisí než země rozvinuté, potom hraje úplně jinou hru a nabízí pouze o 25 procent snížit ne emise jako takové, ale pouze jejich *nárůst*.

I kdyby přitom byly tyto nezávazné cíle naplněny, nebude to stačit k udržení nárůstu teploty oproti době před začátkem průmyslové revoluce v zemích Severu pod 2°C, který si Kodaňská dohoda vytkla – a který stále více rozvíjejících se zemí v čele s malými ostrovními státy vystavených v důsledku negativních dopadů změn podnebí fyzickému zániku už beztak považuje za příliš nízký. (Nejde navíc o nové číslo: tuto poměrně arbitrární hodnotu zmínil patrně poprvé již v 70. letech ekonom William Nordhaus, vycházející tehdy z normativního předpokladu, že hodnota CO₂ v atmosféře by měla být udržována v „rozmezí dlouhodobé variace“; dlouhodobě je tato hodnota zastřešující vizí vnější klimatické politiky EU). K oslavám nevybízí ani příslib rozvinutých zemí přispět prostřednictvím globálního fondu do roku 2020 na boj proti nepříznivým dopadům klimatických změn v rozvojových zemích až 100 miliard dolarů. Není totiž jasné, kde se peníze vezmou – Evropská unie například podporuje myšlenku, aby byly vydávány ze soukromých, nikoli veřejných zdrojů – a zda budou či nebudou

poskytovány nad rámec současné rozvojové pomoci.

Nelze zcela vyloučit, že k právně závazné a vymahatelné dohodě na závazcích, reformě Kjótských flexibilních mechanismů tak, aby skutečně stimulovaly snižování emisí nebo na regulaci odlesňování (chápaného v režimu mezinárodní klimatické politiky jako nepřímý zdroj emisí), nakonec na příští konferenci (COP16) v Mexiku dojde. Podobně se může ukázat, že systém dobrovolných závazků, jakási volná „klimatická konfederace“, bude nakonec účinnější než přísný režim závazků a sankcí, jehož účinnost je vždy oklešťována jeho účastníky obávajícími se o zachování vlastní suverenity. Daní za ratifikaci právně závazného Kjótského protokolu byly ostatně nepřímé úplatky (například prostřednictvím přepočítání tzv. národních úložišť) ve výši desítek milionů emisních kreditů Rusku, Kanadě a Japonsku i oslabený sankční mechanismus. Z teoretického i praktického hlediska se ale ani jedna z těchto možností nejeví jako příliš pravděpodobná.

Příčiny

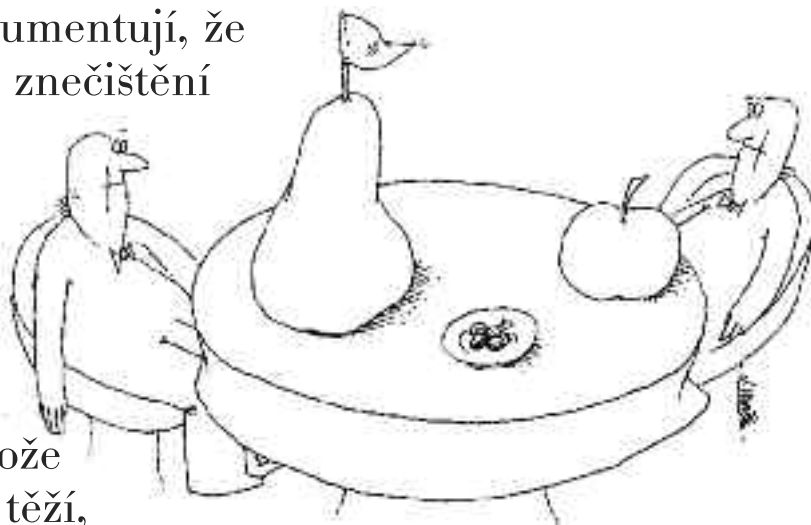
Nejistota v jádrech věcí, chápaná jako nemožnost dokonalého lidského poznání, je ústředním tématem Freynovy *Kodaň*, fiktivní rekonstrukce tajemství opředěného setkání dvou jaderných fyziků, Wernera Heisenberga a Nielse Bohra, v dánské metropoli jednoho zářijového dne roku 1941. S výsledkem loňské kodaňské konference, přetavena v nejistotu o samotné existenci klimatických změn, jejich příčinách a budoucím vývoji, však měla pramálo společného. Mezi státy panuje totiž shoda na tom, že tyto změny mohou zásadním způsobem ovlivnit život společnosti, nebo dokonce *přežití* států. Tato téměř všeobecná shoda je včleněna mj. i do preambule UNFCCC (1993). Režim, který tato úmluva zakládá, je zavazuje ke spolupráci na společném cíli, stabilizaci

atmosférických koncentrací skleníkových plynů na úrovni, jež zamezí nebezpečnému antropogennímu zásahu do klimatického systému. Disent je zcela výjimečný – a s pravděpodobností hraničící s jistotou lze říci, že v případě zemí jako Saúdská Arábie není motivován snahou ochránit ohroženou lidskou svobodu, ale pohnutkami daleko přízemnějšími.

Problém spočívá spíše v tom, že jednání států v režimu mezinárodní klimatické

v jižních státech, které mají samy nezadatelné právo na rozvoj, jež žádná omezení – skryté úsilí Severu o udržení globální hegemonie – nesmějí zhatit. Rozvinuté země namítají, že minulost je minulostí a účinná odpověď na negativní dopady klimatických změn v budoucnu vyžaduje, aby alespoň velké ekonomiky, ať už rozvinuté či rozvojové, táhly za jeden provaz. Debata, v níž jedna strana abstraktně argumentuje spravedlností a rovným prá-

Země Jihu argumentují, že Sever způsobil znečištění atmosféry v minulosti, tím pádem i klimatické změny a jejich nepříznivé dopady, a protože z toho dodnes těží, měl by dnes nejen sám omezovat své emise, ale i financovat adaptační opatření v jižních státech.

politiky zcela odpovídá realistickému chápání mezinárodních institucí. Existuje společný zájem, státy jsou dokonce čas od času, byť omezeně, k jeho uskutečňování připět (samotné ustavení režimu i jeho utužení prostřednictvím Kjótského protokolu je toho důkazem), v drtivé většině případů však upřednostňují své relativní, partikulární zisky, resp. snaží se v nepřítomnosti hegemonu minimalizovat své relativní ztráty. Kodaň odhalila tuto podstatu mezinárodního klimatického režimu, zamezující účinné kolektivní akci při zajišťování společných statků spojeným s distribucí nákladů nebo dodržováním závazků, ve vši syrovosti.

Klíčovou štepící linií zájmů zúčastněných aktérů je osa Sever–Jih. Na rovině diskurzu země Jihu argumentují, že Sever způsobil znečištění atmosféry v minulosti, tím pádem i klimatické změny a jejich nepříznivé dopady, a protože z toho dodnes těží, měl by dnes nejen sám omezovat své emise, ale i financovat adaptační opatření

ve své atmosféru a druhá potřebou hledět společně do budoucna, nicméně zcela odráží partikulární zájmy jednotlivých států – na jedné straně udržení konkurenceschopnosti zamezením tzv. *carbon leakage* (pokud budou emise CO₂ snižovat pouze rozvinuté země, emisně náročná výroba se přesune jinde), na druhé straně neochota omezit vlastní budoucí prosperitu příspěvkem k absolutnímu zisku, kterým by bylo omezení negativních dopadů změn podnebí.

Struktura zájmů je ve skutečnosti o něco komplikovanější. Evropská unie vlastními relativně vysokými závazky, byť o jejich reálné hodnotě existují pochybnosti, usiluje o úlohu tahouna klimatického režimu a posílení své vlastní identity v globální politice; silně rozvíjející se ekonomiky jsou obviňovány ostatními rozvíjejícími se zeměmi, že zrazují jejich zájmy, když nejsou jako velcí znečišťovatelé ochotni přistoupit ke stanovení závazných cílů; levicové státy Jihu neopomně-

ly ani v Kodani utvrzovat svou identitu plamennými projevy o americkém imperialismu; a Čína se zablokováním závěrečných jednání patrně pokusila zdiskreditovat americkou diplomacii. Dělicí linie nejsou zcela neměnné a hra mezinárodní politiky se tradičně odehrává na více stolech zároveň. Konstantou jsou však partikulární zájmy zúčastněných aktérů, které představují účinnou překážku kolektivní akce.

A co Češi?

Nepříznivé dopady klimatických změn jsou nerovnoměrně distribuovány, přičemž existuje nepřímá úměra mezi předpokládanými dopady na život společností a schopností států zavádět adaptační opatření. Česká republika, podobně jako celá EU, má štěstí, že je aspoň prozatím dopadům změny klimatu vystavena podstatně méně než například – abychom zvolili krajní srovnání – malé ostrovní státy. Neúspěch jednoho diplomatického kongresu, a tím pádem zpoždění jinými dychtivě očekávané účinné akce pro ni není závažnou ranou.

Kodaň přesto představuje riziko, byť jiného druhu. Naznačuje totiž možný nástup, slovy šéfredaktora *Foreign Policy* Moise Naíma, „multilateralismu“ coby alternativy hegemonie jako řešení problému kolektivní akce – jinak řečeno, tradičního diplomatického koncertu. Pokud se potvrdí pochmurné předpovědi klimatologů a bude se zvyšovat naléhavost řešení problému klimatických změn, mohou v rámci tohoto koncertu uzavřené dohody významně ovlivnit život všech společností. A díky odstavení vnitřními spory oslabované Evropské unie nemusí být Česká republika alespoň jejím prostřednictvím u toho.

Ondřej Ditrych je

výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů v Praze.

ditrych@iir.cz

Ačkoliv o ekologické daňové reformě už pár let není moc slyšet, nadále se o ní diskutuje. Politici se soustředili na jiné zelené programy, nicméně fiskální projekt si udržuje velkou popularitu hlavně mezi ekonomy.

Zelená daňová reforma

Stát odněkud musí brát peníze, ze kterých platí školy, veřejnou dopravu, národní parky, nemocnice nebo důchody. Jenomže daně mají ještě vedlejší účinky. Penalizují to, z čeho jsou vybírány. Pokud stát uvalí berně na cigarety, budou dražší a poptávka po nich klesne; ovšem stejné pravidlo platí i pro cokoli dalšího, nejen kuřivo. Přitom velká část současných daní je sestavena tak, že z hlediska společnosti působí kontraproduktivně. Většinou se totiž uvalují na sociální pozitiva: majetek, zisk, práci nebo ve formě DPH na její výsledky. V České republice odtud pochází 78 procent příjmů státu, krajů a obcí. Příspěvky na sociální a zdravotní pojištění, které firma musí hradit za každého svého zaměstnance, prakticky účinkují ja-

ko daň z pracovního místa. Naopak řadu společenských negativ, třeba znečištění a spotřebu přírodních zdrojů, daňová soustava vesměs nepostihuje.

Princip ekologické daňové reformy je elegantně banální. Stát sníží stávající berně, například daňové zatížení práce. Ale propad v příjmech hned pokryje novou daní, řekněme z exhalací oxidu uhličitého, s přesně stejným výnosem. Koruna za korunu, takže příjmy státní kasy ani daňové zatížení ekonomiky se nezvýší ani nesníží.

Reforma tudíž promění poměr mezi jednotlivými položkami v příjmech erární kasy. Celý koláč, tedy velikost příjmů, ovšem zůstane stejně velký. Vtip samozřejmě spočívá v tom, že lidé a podniky budou platit stejné daně (a stát dostane stejné výnosy),

jenomže z jiných věcí. A protože v průmyslových zemích státem protéká asi čtvrtina až polovina hrubého domácího produktu, konkrétní složení berní má velký vliv na ekonomiku.

Předmětem asi 97 procent objemu zelených daní v evropských zemích jsou uhlíkové exhalace nebo spotřeba energie. Nicméně některé státy ji použily také jinak. V Evropě platí i ekologické berně z toxických pesticidů používaných v sadech a na polích (Dánsko, Švédsko či Norsko), z těžby v kamenolomech (například Velká Británie nebo opět Dánsko) nebo ze skládkování odpadu (Velká Británie, Nizozemsko a další). Ke snižování si politici obvykle vybírají příspěvky na sociální a zdravotní pojištění, lze také posunout nezdánitelný základ daně z příjmu.

Silná ekonomika

Reforma má dvojí přínos. Za prvé motivuje podniky, aby investovaly do nových, efektivních technologií. Sniží tak znečištění i dovoz paliv – česká ekonomika loni každý den utratila 246 milionů korun jenom za import ropy a ropných výrobků – a zároveň posílí konkurenceschopnost na světových trzích. Vicepremiér Martin Jahn před pár lety program zařadil do své Strategie hospodářského růstu. Za druhé, menší daňové zatížení práce každé firmě o konkrétní, viditelnou částku sníží náklady na zaměstnance. Tudíž mohou dát práci více lidem. Proto mezi hlavní propo- nenty reformy v řadě zemí patří odbory.

Úspěšnost reformy se zvýší, pokud ji stát zavádí krok po kroku, třeba i deset nebo dvacet let: nikoli šokovým nasazením plné sazby během několika měsíců. Průmysl i domácnosti tak mají čas na postupné zavedení čistějších a efektivních technologií. Zároveň dlouho dopředu vědí, jak se zhruba budou daně (a potažmo ceny) vyvíjet. Přizpůsobí tomu tedy své investice a plánování. Průhledné a stabilní prostředí i důvěryhodná představa, jaká pravidla stát v příštích desetiletích plánuje nastavit, jsou podmínkou pro investice do zelených odvětví.

Ekologická daňová reforma není ani pravicová, ani levicová, nýbrž modernizuje fiskál i ekonomiku. Proto se proti ní z žádné strany neozývají zásadní filoso-

fické námitky. V mnoha zemích se právě na principech této reformy shodli sociální demokraté s pravici i se zelenými politickými stranami. Třeba první zelenou daň ve Velké Británii, ze skládkování odpadu, uvalil v roce 1996 konzervativní kabinet a labouristé po převzetí vlády pokračovali v jejím rozvoji.

Evropští pionýři

S ekologickou daňovou reformou začaly koncem osmdesátých let skandinávské země s Finskem v čele. Exem- plárním příkladem státu, který věc vzal opravdu vážně, je Dánsko.

Prapříčinou byla ropná krize v roce 1973. Daňové se po varující lekci rozhodli, že začnou razantně proměňovat energetický metabolismus své ekonomiky. Zelená daňová reforma byla důležitou součástí balíčku různých programů, které národnímu hospodářství předepsali. Ve statistikách je vidět. Spotřeba energie za poslední dvě desetiletí stoupla o pouhých 5 procent, poptávka po elektřině dokonce o 4 procenta klesla (skoro všude jinde letí nahoru) a při výrobě jedné kilowatthodiny vznikne o 42 procenta méně uhlíkových exhalací. Nastartovala i nová odvětví. Firmy z pětimilionové země ovládají asi třetinu světového trhu s větrnými elektrárnami.

Druhá velká vlna evropských reforem přišla koncem devadesátých let, kdy se přidaly velké státy. V Německu ji spustila Schröderova koalice SPD a Zelených v roce 1998. Ve stejné době s velkými programy přišly také Velká Británie a Itálie.

Evropská debata začala před osmnácti lety, kdy tehdejší komisař Mario Monti přišel s ambiciózním plánem společné unijní reformy. Kvůli odporu obstarožnější části průmyslu však neuspěl. Komise jej přepracovala, aby nakonec definitivně kapitu-

lovala a celý návrh stáhla. Přišla se slabším, o kterém se vyjednávalo šest let. Rada mi-

Ekologická daňová reforma není ani pravicová, ani levicová, nýbrž modernizuje fiskál i ekonomiku. Proto se proti ní z žádné strany neozývají zásadní filosofické námitky. V mnoha zemích se právě na principech této reformy shodli sociální demokraté s pravici i se zelenými politickými stranami.

nistrů financí jej postupně seškrtala – hlavně na nátlak španělského premiéra, který měl prakticky právo veta, protože daňová rozhodnutí vyžadují jednohlasou shodu – tak, že z legislativy nezbylo skoro nic. Pozůstalé trosky Evropská unie schválila v roce 2003.

Ale eurofiasko neznamenovalo konec reforem. Nanejvýš konec velké unijní reformy. Řada politiků v členských státech v projektu nadále vidí dobrou příležitost, jak oživit ekonomiku, proměnit její strukturu a snížit exhalace i dovoz paliv. Proto debatu v Evropské unii víceméně

ignorují a uvažují o národní legislativě coby nástroji k dosažení domácích cílů.

České nulté kolo

Čeští politici o reformě mluví už od roku 1992, kdy zavedení zelených daní poprvé anoncoval zákon o životním prostředí. Seriózně na ní začal pracovat Zemanův kabinet a ocitla se v koalici- ních smlouvách Špidlový středolevý i Topolánkovy pravozelené koalice. Nicméně vláda vždy skončila dříve, než se stihla dopracovat k podstatnému výsledku, a čerství ministři po každé začali nanovo.

Projekt se proto prozatím omezil jen na něco jako nultou fázi, jež byla součástí daňového balíčku v roce 2007. Koalice mírně snížila daňové zatížení práce a rozdíl pokryla vyššími daněmi z uhlí, elektřiny a zemního plynu. Ale vládní návrh pouze narychlo splnil slabé minimální sazby dohodnuté v Evropské unii, kterým se kabinet nemohl vyhnout. Schválená operace proto skoro nikoho nemotivuje takřka k ničemu.

Vláda sice schválila koncepci, která počítá s dalšími dvěma fázemi. Avšak ve skutečnosti se na nich už delší dobu nepracuje. Je evidentní, že o případných nových krocích bude rozhodovat příští koalice po volbách.

Americké překvapení?

Pražská ministerstva nejsou výjimkou. Diskuse o ekologických daňových reformách utichla také v ostatních evropských státech. Má to naprosto praktickou příčinu. Evropská unie se začátkem desetiletí dohodla, že vybuduje a spustí program obchodování s emisemi. Nechme teď stranou jeho plusy i minusy, rozhodnutí padlo už dávno. Projekt a jeho postupné reformy však okupují pracovní dobu i mysl zákonodárců a hlavně vlád v zemích Unie natolik, že ledaskde daně prozatím odložili do šuplíku. Leč do klubu teď může přibýt nový, nečekaný člen: USA.

Clintonova administrativa nadhodila zelenou daňovou reformu v roce 1993. Kvůli odporu republikánů však od nápadu rychle utekla. Bezmála dvě desetiletí pak v Americe platil základní axiom: o tomhle řešení nemá smysl ani mluvit ze sice nepřilíš racionálního, leč politicky fatálního důvodu. V názvu se vyskytuje slovo daň, tečka.

Vlivné ekologické organizace a zelenější kongresmani se proto ani nepokoušeli tímto směrem vydat. Během posledního roku nebo dvou se však nápad začal vracet. Mluví o něm někteří komentátoři, ekonomové a kupodivu tentokrát i někteří konzervativci. Kongres totiž už několik let debatuje o novém zákoně, který

by rovněž v USA zavedl obchodování s emisemi. Sice má těsnou většinu v obou komorách, ale kvůli obstrukcím republikánů jej ještě neschválil Senát. Několik pravicových politiků, pro něž je plán nepřijatelný už jen proto, že jej podporuje Bílý dům, usoudilo, že nemohou být pouze proti, a musejí přijít s nějakým jiným řešením. A vzpomněli si, že někde v šuplíku leží tržní opatření, které lze perfektně představit coby tržní alternativu. Není jasné, zda věc myslí vážně, respektive nakolik má pouze posloužit jako výmluva, proč hlasují proti každé verzi nyní předložené legislativy. Každopádně ve Washingtonu už *carbon tax* není sprostým slovem. Pokud Obama nezíská 60 senátorů pro svůj návrh, může se daňová reforma seriózně objevit na stole.

Česká cesta

Pro oživení domácí debaty Hnutí DUHA sestavilo a loni představilo plán ambiciózní ekologické daňové reformy pro Českou republiku. Navrhuje snížit stávající daně o desítky miliard korun. Rozdíl má uhradit balíček pěti dílčích programů, které rozhybou inovace v průmyslu, otevřou cestu na trh vysoce efektivním autům s nízkou spotřebou, podpoří recyklaci odpadu, omezí zbytečné obaly na zboží, jež obtěžují domácnosti, a snížením spotřeby pesticidů ozdraví zemědělství. Projekt je rozplánován na dvě desetiletí.

Vojtěch Kotecký je

programový ředitel Hnutí DUHA, české ekologické organizace.

vojtech.kotecky@hnutiduha.cz

Olga Lomová

Ekologická ohrožení čínského hospodářského zázraku

Ekonomický rozvoj Číny budí obdiv již řadu let a v době světové hospodářské krize střídavě vyvolává naděje i obavy, jak čínská ekonomika ovlivní zbytek světa. V Číně samotné hospodářský růst přispívá k rozvoji některých oblastí, zejména městských aglomerací na východě země, kde také dochází k rychlému růstu životní úrovně. Venkov, kde na konci 70. let Teng Siao-pching otestoval možnosti hospodářských reforem, nicméně z větší části stagnuje a na hospodářském zázraku se podílí především tím, že do měst dodává levnou pracovní sílu bez základní ochrany a práv. Dochází tak nejen k rozevirání nůžek mezi bohatnoucími městy a venkovem, ale také k rostoucímu sociálnímu napětí a vzniku hrozby vnitropolitické destabilizace. O tom svědčí desítky tisíc hromadných protestů doprovázených násilnostmi, které se každoročně v Číně odehrávají a jejichž množství i podle oficiálních čínských statistik roste. Paradoxně tak má vláda Čínské lidové republiky pevnější půdu pod nohama na mezinárodním poli než doma.

Důležitým faktorem přispívajícím k růstu domácího napětí je neustálé zhoršování stavu životního prostředí. Dopad rychlé industrializace a drancování přírodních zdrojů na kvalitu vody, půdy a ovzduší i další efekty je v některých místech Číny tak hrozivý, že se v blízké budoucnosti mohou stát pro člověka neobyvatelné. Situace je o to horší, že dnešní devastace životního prostředí se odehrává v zemi,

kteřá má velmi omezené zdroje, je po mnoho staletí intenzivně exploatována, je přelidněná, obecné povědomí o hodnotách udržitelného rozvoje je zde nízké a také je nízká vymahatelnost práva. A tak, i když čínská vláda si postupně začíná uvědomovat potřebu ochrany životního prostředí a přijímá příslušnou legislativu, která odpovídá mezinárodním standardům, výraznější změny k lepšímu stále nenastávají.

Z ekologických hrozeb, jimž Čína čelí, je v tisku nejčastěji připomínáno znečištění ovzduší a rostoucí produkce skleníkových plynů, zatímco ostatní aspekty jsou diskutovány méně, přestože jejich dopad na čínské hospodářství a společnost se projevuje již nyní. V následujícím stručném přehledu se zaměříme na mediálně méně známé, avšak zcela zásadní faktory ovlivňující nejbližší čínskou budoucnost: přelidněnost, degradaci zemědělské půdy a nedostatek vody.

Pohled do historie

V očích moderního západu získala Čína obdiv jako kolébka civilizace, která dávno pochopila nutnost respektovat řád přírody a žít v souladu s přirozeným během věcí. Zasloužený obdiv si získala také čínská přírodní lyrika a krajinomalba. To však neznamená, že by Číňané v historické době nějak zásadně šetrněji zacházeli s přírodními zdroji, že by se chovali bytostně ekologicky s vědomím nutnosti hospodářit udržitelným způsobem; Číňané, stejně jako Evropané přírodu vždy ekonomicky využívali ku svému prospěchu. Na rozdíl od současnosti však v císařském období tradiční způsob hospodaření méně zatěžoval prostředí, ne všechny zásahy byly nevratné a země nebyla tak přelidněná.

Přesto již v císařském období se začaly projevovat hlavní problémy, kterým země – v nesrovnatelně větším měřítku – čelí dodnes: nedostatek půdy, odlesnění, sucha a záplavy. Tyto problémy souvisejí s první čínskou populační explozí, která nastala v 18. století, kdy se odhaduje, že během necelých sta let se počet obyvatel Číny zdvojnásobil (a na počátku 19. století dosáhl zhruba 360 milionů). Rychlý populační růst někteří badatelé uvádějí jako příčinu, proč Čína, ještě v 18. století

v řadě ohledů udivující Evropu svou vyspělostí, začala v 19. století stagnovat.

Od počátku 20. století usilují čínské politické a intelektuální elity o proměnu země podle vzoru západních průmyslových zemí, zavádějí moderní technologie a hospodářské, politické, sociální i kulturní modely z USA a Evropy (včetně Sovětského svazu od 20. let, který byl v Číně mnohými považován za jednu z nejvyspělejších zemí Západu). Hesly dne se stává pokrok, industrializace, modernizace a konečný cíl – „dohnat“ Západ v jeho hospodářském rozvoji. Tyto myšlenky se začínají poprvé plně realizovat v praxi po roce 1949, kdy vzniká Čínská lidová republika jako silný, centralizovaný stát, schopný mobilizovat masy pro velké projekty. Po vytvoření ČLR proběhla v zemi vlna industrializace podle sovětského vzoru s cílem přeměnit Čínu v silný stát, ekonomicky i vojensky. Budoval se hlavně těžký průmysl, elektrárny a infrastruktura. Neblahým vyvrcholením první vlny industrializace byl Velký skok, kdy budování tavicích pecí – tedy ztělesnění pokroku v sovětském duchu – nabylo charakter téměř náboženského hnutí. Pokus tímto způsobem „skočit rovnou do komunismu“ ztroskotat a zanechal po sobě mimo jiné dědictví znehodnocené zemědělské půdy.

Druhá vlna industrializace probíhá od konce sedmdesátých let v rámci politiky označované jako Čtyři modernizace. Je ekonomicky mnohem úspěšnější, za přispění nadnárodních firem pokračuje stále rychlým tempem, ale stále výrazněji se projevuje i její dopad na životní prostředí. Doprovodným jevem čínského hospodářského zázraku je drancování všech přírodních zdrojů, které jsou však využívány neefektivně, malá energetická účinnost průmyslu, velké množství toxického odpadu a rostoucí spotřeba.

Přelidněnost

Problémy současné Číny významně souvisejí s přelidněností země. Na té se významně podepsala oficiální státní politika v padesátých a šedesátých letech. Odhaduje se, že v době vzniku Čínské republiky roku 1912 žilo v Číně zhruba 400 milionů lidí, zatímco podle sčítání lidu v roce 1953 to bylo již téměř 600 milionů.

V roce 1957 významný čínský ekonom a v té době rektor Pekingské univerzity Ma Jin-čchu (Ma Yinchu) varoval před komplikacemi, které způsobí rychlý růst počtu obyvatel. Ma předložil Všečínskému shromáždění lidových zástupců (čínský parlament) návrh populační politiky zaměřené na omezování porodnosti. Vysloužil si za to pronásledování po příštích dvacet let. Pro Mao Ce-tunga byl růst počtu obyvatel naopak žádoucí, neboť věřil, že je to dobrý způsob, jak si zajistit ekonomickou a vojenskou převahu ve světě. Růst počtu obyvatel v následujících letech byl strmý, do roku 1982 dosáhl jedné miliardy.

V roce 1979, kdy začaly ekonomické reformy a postupně docházelo ke změně některých opatření maoistické politiky, byla schválena politika kontroly porodnosti známá jako „politika jednoho dítěte“. Tempo růstu se zpomalilo, nicméně vzhledem k silným populačním ročníkům z padesátých až sedmdesátých let. do roku 2007 počet obyvatel Číny dosáhl 1 329 000 000.

Kontrola porodnosti je pro budoucnost Číny naprosto nezbytná, zároveň se však objevují studie, které ukazují na nezdravé trendy ve skladbě čínské populace – stárnutí populace a silná převaha počtu chlapců nad počtem děvčat. Nedávno proběhla médii zpráva, že ve velkých městech se proto začíná povolovat druhé dítě, je však otázkou, nakolik tento krok skutečně pomůže řešit problémy s demografickým složením obyvatel a nakolik je to jen další privilegium pro bohaté ve městech, které potvrzuje rozšiřující se propast mezi městem a venkovem.

Znehodnocování orné půdy

Čína trpí chronickým nedostatkem zemědělské půdy. Pouze zhruba 13 procent rozsáhlého čínského území je zemědělsky užitkovatelné, přičemž více než polovina zemědělské půdy je na severu, kde je kritický nedostatek vody. V přepočtu na obyvatele je to 0,27 hektaru, nesrovnatelně méně než ve vyspělých průmyslových zemích a o polovinu méně než v Indii. Většina kvalitní zemědělské půdy se nachází ve východní části země, v oblastech, kde se také v posledních desetiletích nejrych-

Pozůstatky kácení starých lesů v provincii Jün-nan. Jeho důsledky se projevují i ve vzdálených místech Číny a jsou mimo jiné hlavní příčinou nedostatku srážek v severní a povodní v jižní části země.

Stringer Shanghai, Globe Media/Reuters

leji rozvíjí průmysl, který zemědělskou půdu znehodnocuje.

Na znehodnocování půdy se dlouhodobě podílí celá řada faktorů: vedle negativního vlivu průmyslových odpadů je to také zabírání půdy pro výstavbu průmyslových i rezidenčních projektů, masivní odlesňování a s ním související vysychání rozsáhlých, převážně zemědělských oblastí a v neposlední řadě i degradace půdy v důsledku extenzivního užívání průmyslových hnojiv. Rychlé znehodnocování a úbytek zemědělské půdy (odhady se pohybují mezi 37 a 40 procenty půdy, která je dnes v ohrožení) dopadá na ty nejchudší, kteří tvoří dvě třetiny čínské populace a jsou na zemědělské produkci životně závislí.

Půda v Číně není v soukromém vlastnictví, teoreticky patří státu, respektive místní samosprávě, která jediná má právo rozhodovat o jejím využití. Čínská vláda si je vědoma závažnosti problému a vytváří legislativu a vyhlašuje různé kampa-

ně a mimořádná opatření na ochranu půdy před zabíráním pro jiné než zemědělské účely. Vzhledem k tomu, jak běžně se zákony v Číně obcházejí a jaký profit skýtá zabírání půdy pro developery úzce spolupracující s místní administrativou, zatím tato opatření nejsou účinná.

Asijská rozvojová banka považuje znehodnocování zemědělské půdy za jeden z nejzávažnějších problémů dnešní Číny a ve spolupráci s Čínskou vládou pomáhá financovat řadu rozsáhlých dlouhodobých projektů na různých místech země. Čínské vedení hledá různé cesty, jak řešit tento problém v dlouhodobé perspektivě, je však zjevně bezradné a žádná promyšlená strategie zatím neexistuje.

Deforestation a desertifikace

Mnoho ekologických problémů, jimž v současné době Čína čelí, souvisí s odlesňováním, půdní erozí a nedostatkem vláhy. Počátky odlesňování sahají hlubo-

ko do minulosti a souvisejí s potřebou ještě v době císařské Číny rozšiřovat zemědělské plochy v návaznosti na růst počtu obyvatel.

V moderní době proběhla první velká vlna odlesňování v době Velkého skoku (1959–1961), kdy zasáhla hustě obydlené a zemědělsky obdělávané oblasti. Tehdy došlo k vykácení veškerého „neužitečného“ porostu v hustě osídlených zemědělských oblastech, aby posloužil jako topivo v malých pecích na tavení železa.

V další vlně devastace lesních porostů v Číně v průběhu šedesátých let v hnutí „učit se od komuny Ta-čaj“ začal být bez ohledu na efektivitu přeměňován každý kousek země v pole, včetně strmých svahů, na nichž tradičně rostly stromy a křoviny. Takto vybudovaná pole, často za cenu nezměrného úsilí, nepřinášejí žádoucí výnosy, vyžadují silné hnojení a zároveň půda na odlesněných svazích podléhá rychle erozi. Ve stejné době začala být ve

velkém obdělávána půda stepí v severní Číně a Vnitřním Mongolsku. V důsledku toho stepní půda nevhodná pro trvalé obdělávání rychle degradovala a důsledkem byla půdní eroze a desertifikace. Ke zkáze stepí přispívá dlouhodobě také neúměrný růst počtu dobytka.

Ve stejné době, kdy se vesničané na severu „učili od komuny Ta-čaj“ či přeměňovali step v ornou půdu, v jižní a jihozápadní Číně se začaly intenzivně kácet původní lesy, aby udělaly místo kaučukovým plantážím a dalším projektům ve službách průmyslu.

Pro dřívější období neexistují žádné statistické údaje, nicméně se odhaduje, že v průběhu padesátých a šedesátých let došlo k likvidaci lesů v různé míře podle různých provincií v rozsahu jedné desetiny až třetiny dřívějšího porostu. Tento trend pokračoval i po celá osmdesátá léta. Nenávratně poškozena byla také podstatná část stepních oblastí.

Důsledky neuváženého kácení na severu byly zřejmé již na počátku období ekonomických reforem. Na jihu a jihozápadě Číny naopak ekonomické reformy znásobily těžbu dřeva, která dramaticky narostla zejména v devadesátých letech. Dřevo

se těží pro potřebu domácího průmyslu i na export a postupně mizí lesy v provincii Jün-nan, v západním S'čchuanu a na východě Čchingchajso-tibetské náhorní plošiny. Likvidace starých lesů v této části Číny přináší neblahé důsledky i daleko od míst, kde se kácí; odborné studie prokázaly, že je vedle globálních klimatických

v Číně v roce 2020 třicet milionů vnitřních migrantů, kteří budou nuceni opustit domov kvůli nedostatku pitné vody a závlahy pro svá pole.

Čína je obecně vzato chudá na vodní zdroje. Podle statistik je na území Číny pouze 7 procent světových zdrojů pitné vody, které ale musí stačit potřebám 20 procent světové populace. Přitom nároky

Čína je obecně vzato chudá na vodní zdroje.

Podle statistik je na území Číny pouze 7 procent světových zdrojů pitné vody, které ale musí stačit potřebám 20 procent světové populace.

Přitom nároky na spotřebu vody stále rostou s rostoucím průmyslem i rostoucí životní úrovní ve městech.

změn hlavní příčinou nedostatku srážek v severní Číně a povodní na jihu.

Nedostatek vody

Velkou ekologickou hrozbou pro Čínu je také nedostatek vody. Podle odhadu Světové banky, pokud nedojde okamžitě k radikální změně stávajících trendů, bude

na spotřebu vody stále rostou s rostoucím průmyslem i rostoucí životní úrovní ve městech.

V důsledku změn globálního klimatu i změn ekologického systému v samotné Číně dochází setrvale k úbytku srážek, který se dramaticky projevuje zejména na severu země. Běžným jevem na severu se stalo, že zde vysychají řeky a hladina podzemní vody neustále klesá. Od počátku devadesátých let každoročně vysychá na horním toku i Žlutá řeka, jeden z největších světových veletoků, a to až na několik měsíců. To má dopad zejména na život vesničanů, kteří jsou na vodě z řeky závislí.

Výsledkem průmyslového rozvoje a zvyšování spotřeby umělých hnojiv za posledních třicet let je kontaminace vody. Podle oficiálních údajů je kontaminováno 90 procent podzemních vod ve městech a 75 procent vody v řekách a jezerech; 30 procent povrchové vody řek je kontaminováno závažným způsobem, kdy znečištění dosahuje takového stupně, že voda

Zdroje

- afe.easia.columbia.edu/special/china-1950-population.htm
- www.allcountries.org/china-statistics/4-4-basic-statistics-on-national-population.html
- www.worldwatch.org/node/3912
- www.chinadaily.com.cn/china/2008-02/29/content-6497796.htm
- factsanddetails.com/china.php?itemid=389&catid=10&subcatid=66
- www.oecd.org/dataoecd/58/23/37657409.pdf
- unstats.un.org/unsd/environment/clinks.htm
- www.greenpeace.org/china/en/
- www.gov.cn/english/special/envir-index.htm
- www.chinaenvironmentallaw.com/about/
- chinadataonline.org/
- Smil, Vaclav: China's Environmental Crisis: An Inquiry into the Limits of National Development. Armonk, N.Y.: Sharpe, 1993.

prestavá být použitelná i pro další využití v průmyslu. Dopady jsou otřesné opět na venkově, kde lidé vodu ze znečištěných řek používají v domácnostech i k zavlažování a v některých oblastech se již objevují případy dětí narozených se znetvořením způsobeným právě chemickými látkami obsaženými ve vodě.

Dlouhá cesta k řešení problému

Již na konci sedmdesátých let byly zřejmé první neblahé následky masivních zásahů do přírodního prostředí. V severní Číně se začal projevovat nedostatek srážek a klesající hladina spodní vody i postupující desertifikace. Čínská vláda roku 1978 odstartovala projekt Zelené čínské zdi, tj. výsadbu stromů na severu v pásu nejvíce ohroženém desertifikací v délce 7000 km. Podle oficiálních údajů bylo od té doby do konce devadesátých let osázeno stromy více než 18 milionů hektarů půdy. Toto číslo vypadá impozantně, nicméně oficiálně zveřejněný výsledek – bližší neurčené „zlepšení situace“ na 20 procent znehodnocené půdy v této oblasti – ukazuje, jak těžké je s desertifikací bojovat. Mezitím se desertifikované území přiblížilo na vzdálenost méně než 100 km od hlavního města.

Čínská vláda hodně spoléhá na řešení ekologické krize s pomocí technických prostředků. Mezi ně patří projekty na ovlivňování srážek za pomoci střelby do mraků (tzv. *cloud seeding*), či chystaný projekt kanálu, který by měl odvést vodu z řeky Jang-c' na jihu do vysychající Žluté řeky. Odborná veřejnost v Číně varuje, že podobná opatření mohou mít nedozírné důsledky, otázkou je, nakolik ji bude popráno sluchu.

Od devadesátých let se v ČLR také vytváří nový legislativní rámec pro ochranu životního prostředí. Pochvalně se o něm vyjadřuje například zpráva OECD z roku 2006, v níž se také s uspokojením hovoří o nové strategii čínského vedení z počátku 21. století budovat „harmonickou společnost na vědeckých základech“ a směřovat k vytvoření udržitelného modelu rozvoje. Tatáž zpráva nicméně po právu konstatuje, že implementace zákonů v praxi je

nedostatečná a stav životního prostředí v Číně alarmující.

Existující legislativa umožňuje například již delší dobu regulaci spotřeby vody i postih znečišťovatelů, ale zatím bez výraznějších efektů. Firmy jsou většinou osobními vazbami svázané s místní administrativou, jež jediná má pravomoc vymáhat postih. Pokud se podaří prosadit udělení pokuty, jsou to částky směšně malé ve srovnání se zisky, které znečišťovatel má mj. i díky absenci opatření proti znečišťování prostředí.

Na závěr jeden příklad z nedávné doby za všechny: v květnu 2008 byl v Číně přijat zákon, podle něhož továrna, která způsobí ekologickou škodu, musí do jednoho měsíce informovat veřejnost o všech podrobnostech nehody včetně opatření k jejich nápravě. Během následujícího roku čínská organizace Greenpeace odhalila osmnáct velkých firem, včetně nadnárodních gigantů, jako je Nestlé, Kraft nebo Shell, které odmítly zveřejnit cokoliv o škodách způsobených jejich továrnami za období, co zákon vstoupil v platnost. Žádná sankce je za to nepostihla.

Absence informací je všeobecná, projevuje se i v oficiálních a mezinárodních statistikách. (O situaci vypovídá i to, že na webových stránkách OSN o životním prostředí údaje z ČLR chybějí.)

V letech 2008–2009 proběhl v Číně první celostátní průzkum znečišťovatelů životního prostředí. Jeho výsledky nebyly k nelibosti veřejnosti zveřejněny, pouze 9. února zástupce ministerstva životního prostředí konstatoval, že bylo zjištěno 6 milionů zdrojů znečištění.

Jedním z výstupů tohoto průzkumu je podle ministerstva čísla podložené zjištění, že mezi nejhorší škůdce životního prostředí v Číně patří zemědělství, kde se užívá neúměrné množství syntetických hnojiv a pesticidů. Tomuto problému čínská vláda prý hodlá věnovat značnou pozornost v nejbližší budoucnosti.

Olga Lomová je sinoložka a docentka na Ústavu Dálného východu FF UK v Praze.

olga.lomova@ff.cuni.cz

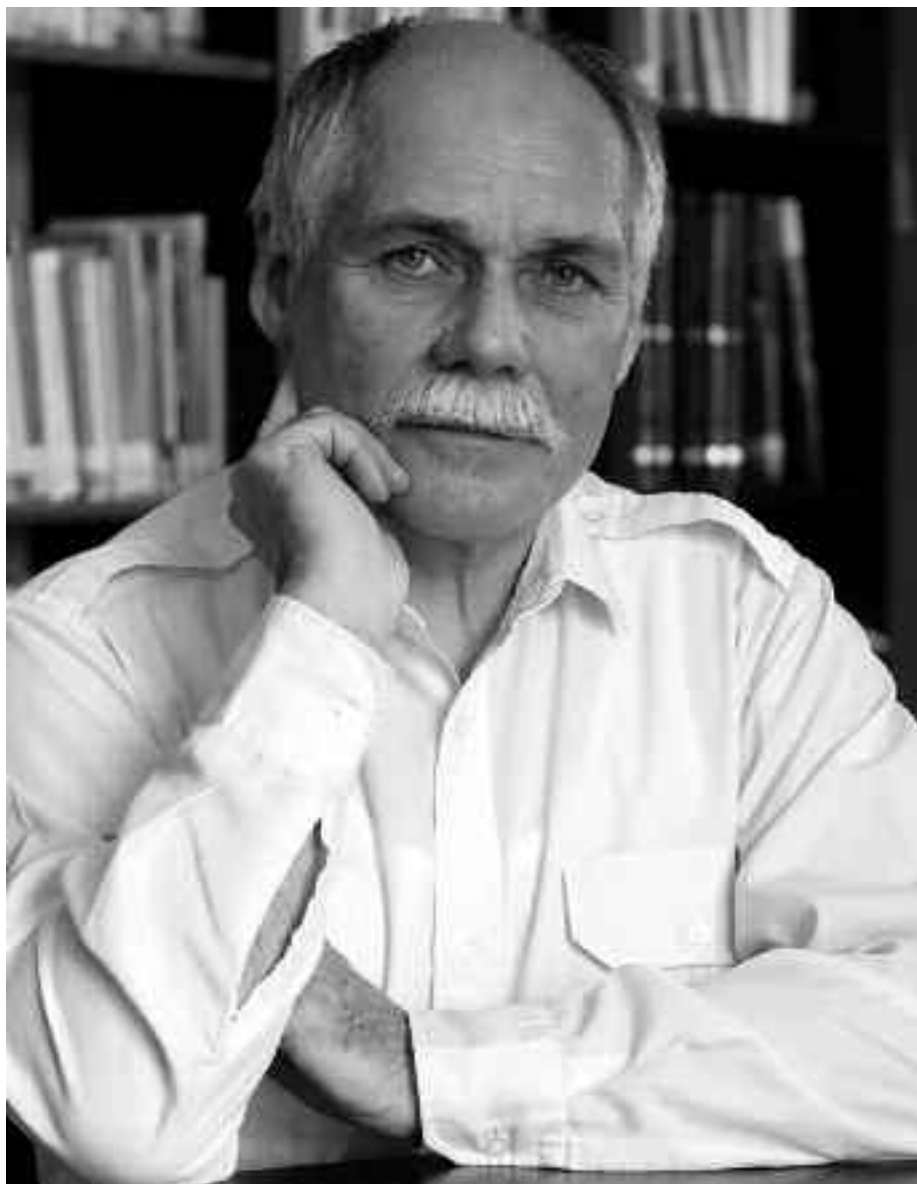
„Kodaňský klimatický summit nebyl úplným neúspěchem,“

říká bývalý ministr životního prostředí, senátor **Bedřich Moldan**. V rozhovoru pro Mezinárodní politiku hovoří o složitosti klimatických modelů a vysoké konkurenci mezi vědeckými pracovišti, o hlubokém smyslu dlouhodobých závazků a jejich pozitivním vlivu na politické a ekonomické chování jednotlivých států a o nutnosti zrušit výjimky pro obchodování s emisními povolenkami. S Bedřichem Moldanem rozmlouval Robert Schuster.

Klimatický summit v Kodani byl spojován s velkými očekáváními, přítomnost řady významných světových státníků měla zajistit přijetí nástupnického dokumentu Kjótského protokolu. O to větší bylo nakonec zklamání. Co soudíte o výsledcích summitu v Kodani Vy?

Očekávání byla velmi vysoká a já bych řekl, že byla nerealisticky vysoká. Byl to historicky největší summit hlav států a vlád, a když se podíváme, co někteří z nich řekli už před vrcholnou schůzkou, dalo se čekat, jak dopadne. Třeba prezident Barack Obama se už několik týdnů předtím zcela zřetelně vyjádřil, že nelze očekávat, že by se podařilo zajistit souhlas s právně závazným

dokumentem, a skutečně se neočekávalo, že bude nějaký formálně závazný nástupce Kjótského protokolu přijat. Po této stránce nemůžeme říct, že by výsledek summitu byl nějakým zásadním zklamáním. Přesto se ale obecně předpokládalo, že bude přijat dokument, který jasně narýsuje politickou linii a závazky pro další postup, tzn. právě pro přípravu právně závazného dokumentu, který by měl být uzavřen ve velmi krátké době – prakticky do konce roku 2010. V tomto smyslu původní očekávání naplněna nebyla a žádný skutečný dokument se formálně neschválil, protože nebylo dosaženo potřebného, v podstatě jednomyslného souhlasu, ať už by měl jakoukoli podobu a byl jakkoli závazný. Ovšem na druhé straně byl přece jenom nějaký dokument sestaven a počítá se s tím, že je do jisté míry závazný – i když pod ním chybějí podpisy. Právě se v něm několik důležitých věcí: že se opravdu přijímá hranice zvýšení teploty dvou stupňů Celsia ve srovnání s minulostí a od toho se odvíjejí všechny další aktivity, zejména objem redukce emisí, jenž je tímto implicitně dán, a to je velmi důležitá věc. Dále se dospělo v dohodě v tom, že do konce ledna, tzn. ve velmi krátké době, budou předloženy závazky jednotlivých států, jak si představují další postup včetně závazků Evropské unie, což se týká v současné době nejenom vyspělých zemí a účastníků Kjótského protokolu, ale týká se to všech zemí. Čeká se jinými slovy, co tam napíší Číňané a jiní. Dále se jasně říká, že v průběhu prvního pololetí by se měly všechny věci zhodnotit a proběhnout další konference v Bonnu, která bude dokument připravovat dále, a že do konce roku 2010 by se měla v Mexiku sejít další konference s cílem připravit k podpisu skutečně závazný dokument, aby mohl být postupně ratifikován a vstoupit v platnost včas, tzn. bezprostředně někdy po roce 2012, kdy vyprší Kjótský protokol. Po neformální stránce bych považoval za celkem pozitivní výsledek, že se v Kodani uskutečnila dlouhá řada různých doprovodných akcí, jež byly organizovány především jednotlivými státy a různými mezinárodními organizacemi, včetně nevládních, kde byly vyjádřeny nejenom různé závazky, ale zejména

Bedřich Moldan

Archiv redakce

oznámeny různé iniciativy. Jmenoval bych například americkou iniciativu uplatnění nových technologií, přičemž Američané položili na stůl okamžitě několik desítek milionů dolarů s tím, že poskytnou i další prostředky. Pozitivním výsledkem byl v neschváleném dokumentu i závazek vyspělých států, že bezprostředně uvolní několik miliard dolarů na pomoc zejména nejchudším a nejohroženějším zemím s cílem podpory adaptačních opatření. Tyto prostředky se do roku 2020 navýší tak, aby mohly činit zhruba 100 miliard dolarů ročně. To jsou poměrně i dost konkrétní výsledky, které mě opravňují k názoru, že bych summit v Kodani nepovažoval za úplný neúspěch.

Už v minulosti, když se bohaté státy shodly na finanční podpoře chudých států v rámci různých programů (například boje proti chudobě), se mnohdy ukázalo, že ze slibů buď nakonec sešlo a peníze nebyly poskytnuty ve slíbeném rozsahu, nebo že se různě ztrácely a nedostaly se k adresátům, kteří je skutečně potřebují. Nehrozí něco podobného i nyní v souvislosti s částkami přislíbenými chudým státům pro boj proti klimatickým změnám?

Nebezpečí nepochybně existuje, je velmi reálné. Přece jenom si ale myslím, že na rozdíl od obecně formulovaných závazků – jmenoval jste boj proti chudobě, do kterého je možné zahrnout v podstatě cokoliv – existuje šance, že to bude jinak.

Zmínil bych úlohu adaptačních opatření; prostředky by měly jít na konkrétní projekty, které se týkají například zajištění zdrojů vody nebo opatření proti záplavám v nízko položených oblastech a podobně. Jelikož jsou zmíněné programy již vypracovány a v Kodani byly mnohé z nich představeny, jsou už jasné i finanční částky, které jsou na ně zapotřebí, a tím pádem by se dalo zažehnat i toto nebezpečí.

V Kodani se sešlo přes 120 hlav států nebo premiérů, což se stalo také předmětem kritiky, neboť to pro mnohé z nich mohla být příležitost pro sebezviditelnění před domácím publikem. Přesto se nabízí otázka – a pokládám ji Vám coby politikovi – jestli si myslíte, že když se světoví politici lidři postaví za nějakou věc, že jí to v konečném důsledku pomůže?

Jsem přesvědčen, že to nepochybně pomůže, že to je pozitivní věc. Aby se vůbec nějaké akce většího rozsahu uskutečnily, musí se uznat, že existuje nějaký problém. V druhé fázi se k tomu musí přihlásit právě legitimní instituce a mezi ně patří i premiéři nebo hlavy států. Bez toho to nejde a je to naprosto nutný předpoklad jakékoliv aktivity. Je ale zřejmé, že je třeba jít dál a že je třeba na různé proklamace navázat nejrůznějšími programy.

Těsně před konferencí se objevily zprávy, že tvrzení o pokračujícím oteplování klimatu jsou založena na nepodložených, či dokonce manipulovaných údajích. Je to třeba brát vážně, nebo nikoli?

Já bych doporučoval druhý postup. Z hlediska faktografie se jedná o velmi komplexní záležitost. Klimatické modely, které jsou základem znalostí, musejí vzít do úvahy nejrůznější zpětné vazby mezi poměrně vzdálenými jevy, jako je lidská aktivita na straně jedné a hydrologický cyklus na straně druhé. Klimatický systém, jenž zahrnuje oceány, souš, atmosféru, musí zahrnovat extraterestrické jevy, sluneční záření a jeho změny, kde máme samozřejmě velmi omezenou možnost je předvídat. K tomu ještě přistupuje dynamika živé přírody, která na všechny tyto jevy odpovídá velmi intenzivně, přičemž jednotlivé odpovědi různých subsystémů jsou ještě časově posunuty – nejenže mezi

sebou souvisí, někdy tam jsou negativní zpětné vazby. Když toto všechno vezme do úvahy, je zcela nepochybné, že se mohou vyskytnout názory, které jednotlivá data poskládají trochu jinak a vyjde jim z toho něco jiného. Takže tady nelze vůbec předpokládat, že postup vědy a poznání je nějaký jednoznačný, že se jedná o nějaký proud, kde všichni v jednom šiku něco vyznávají. Tak to není a je zcela zřejmé, že se zde projevuje velká schopnost moderní vědy kriticky zhodnotit všechny podněty a nové informace. Do hlavního proudu se pak skutečně dostanou informace, které jsou zásadně prověřeny, a že se naopak někdy může stát, že okrajové a ne úplně prověřené věci mohou hrát jakousi roli, ale rychle se odhalí a jsou napraveny. Že se občas objeví názor, který ten hlavní proud zpochybňuje nebo ho někam posune, je naprosto přirozené. Musíme si navíc uvědomit, že všechny důsledky mají obrovské ekonomické a politické dopady a souvislosti, vždycky existuje souvislost s reálným životem. Co bych opravdu nepřeceňoval, jsou údaje o tom, že bylo něco zfalšováno a že to je všechno jinak. Tomu já osobně opravdu nepřikládám velkou důležitost, protože znám systém práce nezávislých center, jež mezi sebou bojují v pozitivním smyslu slova a panuje mezi nimi obrovská konkurence. Jsem přesvědčen, že špatná nebo falešná věda na obrovském soutěživém trhu vědeckých informací a poznatků nemá šanci. Podobně jako mezi automobilkami, neexistuje ani mezi vědeckými ústavy kartel, v jehož rámci se společně bojuje za granty a podřizuje se tomu vše ostatní. Navíc granty pocházejí z nejrůznějších zdrojů – i třeba z Exxonu nebo ze Saúdské Arábie, jež nepochybně sponzorují jiné typy výsledků. Takže z toho bych neměl strach.

Je vzhledem ke komplexnosti klimatických změn a celkové nepředvídatelnosti vývoje světa vůbec možné chtít po státech, aby se zavazovaly na splnění určitých podmínek v horizontu deseti nebo i více let, aniž by věděly, jak potom bude jejich situace skutečně vypadat?

Má to hluboký smysl, protože takový závazek zároveň předurčuje nebo usměr-

ňuje politické a ekonomické chování zemí. Skutečný vývoj jednotlivých národních ekonomik je nakonec souhrnem nejrůznějších procesů, zejména vývoje v soukromé sféře, jak jsou nasměrovány podniky. Ekonomové nebo manažeři, kteří se scházejí na různých fórech, jako třeba v Davosu, velmi často zdůrazňují očekávání, že vlády poskytnou určitý rámec, do něhož se mohou vejít, a o zbytek se už postarají sami. Zúčastnil jsem se mnohokrát konferencí, jež se například týkaly kyselých dešťů, kde jsme diskutovali s podnikateli a oni řekli: „Podívejte se, my jsme schopni se přizpůsobit i poměrně náročným cílům, ale řekněte nám je opravdu a hlavně hodně dopředu.“ Jestli se vlády na základě demokratického konsensu na něčem dohodnou a všem velkým firmám se to sdělí, pak jsou schopny svou podnikovou strategii, která je například v energetice zaměřena nepochybně několik desítek let dopředu, tomu přizpůsobit. Takže si myslím, že podobné cíle, jsou-li formulovány dlouho dopředu, mají hluboký smysl, i proto, že politici mohou mít tendenci nevidět za delší časový horizont. Dnes existují scénáře budoucího vývoje, na jejichž vypracování se podílejí týmy složené z klimatologů, ekonomů, energetiků, techniků a sociologů, a lze předpokládat, že míra realismu u těchto studií je vysoká.

Kdysi byly považovány hospodářský růst a ochrana životního prostředí za dva zcela protikladné cíle; v posledních dvaceti letech byla snaha obě hlediska „smířit“, „ekologizovat ekonomiku“. Je tento vývoj už obecně přijímaný, nebo se jedná stále o záležitost pouze několika málo „uvědomělých“ zemí?

Dnes je zmíněný princip již obecně přijatý a přechází to občas i do opačného extrému, kdy například v Kodani velmi často zaznívaly názory, že změna klimatu není environmentální problém, nýbrž problém ekonomický, takže vidíme, že environmentální aspekt se stal základním atributem ekonomického uvažování. Na druhé straně si musíme připustit, že jsou konflikty, které budou existovat i nadále, což jsou případy sporů o výstavbu dálnic v místech s cennými ekosystémy. I když budeme na

teoretické rovině hlásat naprostou shodu a považovat ekosystém za ekonomický problém, a nikoli jenom environmentální, pomůže nám to sice řešit celou věc teoreticky, ale v praktické rovině bude konflikt existovat pořád, protože si řekneme, že tady je vzájemné porovnávání mezi jedním ekonomickým a druhým ekonomickým řešením a přejmenování moc nepomůže. Ale je jasné, že obecný trend tu existuje. Když si uvědomíme, že – zůstanu-li u příkladu dálnice

– tady není rozpor mezi vzácnými broučky a rostlinkami na straně jedné a požadavky ekonomického rozvoje na straně druhé, ale že na broučcích závisí řada služeb, které jsou podstatné z ekonomického hlediska na straně jedné. Když se skuteční ekonomové velmi vážně zamyslí nad hodnotou

těch broučků, tak musejí vzít také do úvahy, že jsou lidé, kteří si vzácných živočichů velmi cení, a že to má naprosto reálnou ekonomickou hodnotu, jež se dá vyčíslit. Můžeme tedy vlastně proti sobě postavit dvě ekonomické hodnoty, takže si myslím, že přístup, že neexistují dva světy, ale že žijeme v jednom světě, který má různé akcenty, je velmi pozitivní.

Existují nějaké studie, jak si počínají země, které před několika lety přistoupily na ekologickou daňovou soustavu, a zda se podařilo očekávání s tím spojená naplnit?

Tady se nedá tak jednoznačně odpovědět, protože o ekonomických nástrojích říkáme už dvacet let, že jsou lepší než pouhé zákazy a příkazy, tzn. daně, různé poplatky a řada dalších věcí. Je třeba říct, že pořád ještě se všichni vzájemně přesvědčujeme, že to je výborné, ale nejsem si jist, jestli dnes už skutečně existují nějaké průkazné studie, které by řekly, že to je přesně ta cesta, kterou se máme vydat. Uvedu příklad: Evropská unie se rozhod-

la, že hlavním nástrojem snižování emisí skleníkových plynů je obchod s emisními povolenkami. Pořád ale ještě existují názory, které tvrdí, že není vůbec jisté, že obchod s emisemi něco pozitivního přinese, protože dosavadní výsledky říkají, že se původní očekávání nenaplnila. Pořád ještě existují ekonomické studie, jež říkají, že možná by byly lepší daně. Další názory tvrdí, že až dosud bylo všech pozitivních výsledků v našem prostředí (sni-

Podobné cíle, jsou-li formulovány dlouho dopředu, mají hluboký smysl, i proto, že politici mohou mít tendenci nevidět za delší časový horizont. Dnes existují scénáře budoucího vývoje, na jejichž vypracování se podílejí týmy složené z klimatologů, ekonomů, energetiků, techniků a sociologů, a lze předpokládat, že míra realismu u těchto studií je vysoká.

žování emisí toxických látek, čisté potraviny apod.) dosaženo jenom regulacemi a ekonomické nástroje se zatím nijak zvlášť neprojevovaly. Já si myslím, že ekonomické nástroje mají velkou budoucnost, ale je zapotřebí být v tomto opatrný, a pokud jde o jejich zavádění, není určité všem dnům konec. Pokud jde o povolenky, tak zastávám názor, který se opírá o teoretické studie, že mají smysl jediné tehdy, budou-li všechny bez výjimek aukcionovány. Bude-li na tom nějaký průmyslový podnik evidentně špatně, pak existuje podle mého názoru cesta, jak tomu podniku nebo odvětví zpětně pomoci nějakou jinou formou než výjimkou, pokud se prokáže, že je to pro ně diskriminační, zničitelné. Jestliže se dnes kvůli různým výjimkám draží méně než polovina povolenek, ztrácí to po mém soudu smysl. Dovoluji si vyslovit naději, že se všechny tyto výstupy postupně přehodnotí, že systém ještě není usazen, a pevně doufám, že se to podaří. Já bych třeba na toto spoléhal víc než na ekologické daně, protože to je

pružný mechanismus, jenž by opravdu mohl vést k tomu, že podniky s tím začnou normálně hospodařit. Máme zkušenosti s redukcí emisí SO₂ ve Spojených státech, kde se to velmi osvědčilo, a je možné hovořit o úspěchu. Ovšem jestli je to přenosné na trh s CO₂, je velkou otázkou, protože rozdíly jsou veliké.

Jak si stojí Česká republika v rámci Evropské unie, pokud jde o aktivitu na poli

ochrany životního prostředí, případně slučování ekologických a ekonomických principů?

Řekl bych, že jsme ve středním proudu. Určitě nepatříme v tomto ohledu k avantgardě, ale doufám, že si stávající pozici udržíme a že se nedáme do koalice se státy, jako například Polsko, které (pokud jde o změnu klimatu) má dost složitou pozici, neboť tam hraje uhlí daleko větší roli než u nás. V případě Česka vidím asi tři důvody, proč se tomu stále nevěnuje taková pozornost. Jeden důvod je, že projevy změny klimatu nejsou tak průkazné jako v jiných zemích. My jsme malá země ve středu kontinentu, kam příliš nedoléhají extrémní jevy. U nás nejsou příliš časté vichřice, záplavy, sucho (aspoň v porovnání s jinými zeměmi). Jsme na tom docela dobře a nemáme přímé důvody se těch věcí nějak obávat. Druhý důvod je, že jsme se z hlediska emisí skleníkových plynů přidali ke Kjótskému protokolu, dali si závazek osm procent, který velmi snadno splníme, protože po listopadu 1989 u nás došlo

k významnému ekonomickému propadu v těžkém průmyslu a energetice. Výsledkem byl výrazný propad emisí skleníkových plynů, z čehož můžeme pořád těžit a zůstat v klidu. Pokud nebudou závazky formulovány tak, jak to chtějí Američané, že se začne počítat od roku 2005, nebudeme mít pro nejbližší budoucnost patnácti let problém evropský standard v podobě úrovně roku 1990 splnit, takže nemáme žádnou stimulaci. Třetí důvod je ten, že jsme měli katastrofální stav životního prostředí před listopadem 1989, ale v rekordně krátké době se podařilo většinu klíčových parametrů výrazně zlepšit – někdy až o devadesát procent, například u emisí oxidu síry, což byla jedna z téměř fatálních zátěží životního prostředí v Československu. Takže máme pocit uspokojení z dosaženého stavu a není jakoby důvod jít dál, což se odráží i v programech našich politických stran. Doufám ale, že se to v brzké době změní, a některé strany vezmou téma ekologie vážněji. Když se podíváte na britské konzervativce nebo labouristy, je to úplně o něčem jiném a obě strany se přebíjejí v tom, která navrhne radikálnější řešení pro změnu klimatu.

Ochrana životního prostředí byla dlouhou dobu vnímána jako „levicové téma“. Dnes však vidíme, že mu věnují velkou pozornost i pravicové strany – ve Velké Británii, Francii, Německu atd. Čím si to lze vysvětlit?

Myslím si, že to je celkem logická změna a je pochopitelná, když se podíváme na historické kořeny „zeleného hnutí“, tak to vycházelo zezdola, což

bylo spíš spojováno s levicí, která se toho také chytla, protože je zvyklá opírat se o masy. Velmi důležité také je, že hned na začátku existovalo volání po silné ruce státu, který by měl zakazovat. Proto byly v prvních fázích ekologického hnutí skutečně jako hlavní škůdci životního prostředí identifikovány průmyslové podniky, které evidentně znečišťovaly prostředí kouřem, splašky atd. Dnes se ale přece jenom ukazuje, a to je mi blízké a říkal jsem to už dávno, že daleko důležitější pro úspěch environmentální politiky je, aby to vzali za své všichni lidé, kteří se v zásadě svobodně rozhodnou a vezmou za své, že je tady třeba mít čisté prostředí, nějak se chovat, neškodit, a přijmou, že to je životní hodnota a ne něco, co si vymyslí nějaký úředník. Myslím si, že z toho se postupem času stala vyloženě konzervativní hodnota, a proto se toho tyto strany ujalý.

Bedřich Moldan

(1935) vystudoval Matematicko-fyzikální fakultu Univerzity Karlovy v Praze a je profesorem ochrany životního prostředí. Až do roku 1989 byl zaměstnán v Ústředním ústavu geologickém. V letech 1990 až 1991 byl ministrem životního prostředí České republiky. Byl nebo je členem řady národních i mezinárodních grémíí věnujících se otázkám klimatu, ochrany přírody nebo udržitelného rozvoje. V roce 2004 byl zvolen senátorem za Kutnohorsko a Havlíčkobrodsko za Občanskou demokratickou stranu.

Ivo Josipović

– intelektuál na trůně

Filip Tesař

Samostatné Chorvatsko prodělalo zatím dvě fáze, obě charakterizované osobnostmi dvou prezidentů. Prezident Tuđman symbolizoval vyhlášení nezávislosti, válku, zvanou z chorvatské strany Vlastenecká, zakončenou skvělým vítězstvím poskvřeným zločiny, se vsuvkou, během níž koketoval se spojením všech Chorvatů do jednoho státu za cenu rozdělení Bosny a Hercegoviny. Vítězstvím se opájel, budoval kolem sebe kult, i po skončení války se opíral o armádu, kterou – sám komunistický generál – svěřil vojenským rychlokvaškám, na nichž si cenil hlavně toho, že nebyli komunistickými důstojníky. Za jeho vlády v Chorvatsku bujela korupce, privatizovalo se do kapes oblíbenců režimu, politikou prorůstal organizovaný zločin.

Jeho nástupce Stipe Mesić, někdejší politický vězeň z časů národního hnutí na přelomu 60. a 70. let, jehož Tuđman po pádu komunismu vytáhl do vysoké politiky, formálně poslední prezident rozpadající se Jugoslávie, který Tuđmana v půli války opustil a vydal se na samostatnou dráhu. Hlásal rozumnější politiku vůči Bosně a Hercegovině i celému regionu, kritizoval korupci, po nástupu k moci omezil vliv armády a Chorvatsko se rychle vydalo vstříc Evropské unii, když zmizela oboustranná nedůvěra, jež bránila vzájemnému sblížení během Tuđmanovy éry.

Mesićovu éru lze označit za „opravnou“. Nyní přichází ke slovu třetí prezident, který už za sebou netáhne žádnou minulost spjatou s uplynulým stoletím. Měl by symbolizovat rozchod s minulostí. Nejenže nebyl namočen do politiky, dalo by se dokonce

říci, že se politikou zabýval jen okrajově, jako poslanec parlamentu (od roku 2003) a člen několika parlamentních a vládních výborů a komisí. Mnohem víc se věnoval dvěma napohled nespojitelným záležitostem – právu a vážné hudbě. V obou získal mezinárodní reputaci. Během poslancování stále přednášel na právnické fakultě a předsedal záhřebskému hudebnímu bienále. Při pohledu zvenčí je reprezentativní osobností, prezidentem v německém stylu. Při pohledu zevnitř je čestným člověkem s dobrými způsoby, nenamoceným do žádné z afér, jež Chorvatskem hýbaly a hýbou. Zkrátka – slibuje normální stav. S očekávaným vstupem do Evropské unie jde pěkně dohromady. Josipović zvítězil přesvědčivě prakticky po celém území země, v tzv. diaspoře, což je v chorvatském specifiku – jde o Chorvaty žijící v zahraničí, od Argentiny

Nový chorvatský prezident Ivo Josipović.

Nikola Solic, Globe Media/Reuters

po Austrálii, ale především v Bosně a Hercegovině, získal ubohých 5 procent hlasů. Víc než výmluvně to ukazuje, jak tam byl vnímán – ne jako prezident Chorvatů, jak se s oblibou tituloval Tuđman, ale jen jako prezident státu. Další doklad návratu k normálu. Sám Josipović v předvolební kampani tvrdil, že přišel čas pro prezidenta jeho stylu – klidného, vyrovnaného, usedlého. Bude ale novopečný prezident schopen dostát očekáváním?

Josipović dokázal ve volbách zvítězit nad svým protipólem, dlouholetým starostou Záhřebu Milanem Babićem. Ten je protřelým soupeřem, spojujícím vlastnosti politického praktika i populisty, umně pracujícího s novináři, jenž v kampani předkládal mnohem konkrétnější vize, například co se ekonomiky týče. Josipović byl oproti němu nevýrazný, málo

temperamentní. Jako člověk, jehož koníčkem je pořizování hezkých záběrů z dovolených a který ve velkém množství pije leda kávu, nebyl ani přitažlivým pro bulvár. Předvolební nedělní televizní partie s tímto kandidátem patřila k nejnudnějším.

K voličům se Josipović obracel větami o nutnosti „nové artikulace pokleslých společenských hodnot a afirmace nových, založených na práci, spravedlnosti a morálce“ a mnoho konkrétního toho nepověděl. Voliči nicméně této intelektuálně přednášené vizi dali přednost před Babićovými sliby, a vyjádřili tak vcelku srozumitelně, že nechtějí, aby prezident vytvářel politiku, pouze aby ji za-

střešil. Josipovićova slova o tom, že politiku chápe jako boj za obecné blaho a v žádném případě za soukromé zájmy, padla na úrodnou půdu.

Josipović v předvolební kampani tvrdil, že přišel čas pro prezidenta jeho stylu – klidného, vyrovnaného, usedlého. Bude ale novopečný prezident schopen dostát očekáváním?

Ačkoli Josipović v kampani prohlásil, že se nehodlá spokojit s postavením reprezentativní figury, jak sám řekl, nebude „fikušem“ v prezidentské kanceláři, nýbrž „kaktusem“, ještě před nástupem do funkce ho někteří komentátoři pasovali do role kaktusu bez bodlin. Slibuje sice právní stát, horká témata obchází, dává si pozor, aby otevřeně nepíchl do žádného z politiků, i zesnulému Tuđmanovi opatrně vyčetl pouze způsob privatizace. Josipovićova volba v mnohém připomínala Obamovu, byla o naději, a je pravděpodobné, že si obě volby mnozí z chorvatských voličů skutečně spojovali. Koneckonců Josipović sám se obdivem k Obamovi a jeho „liberálně-sociálnímu“ přístupu netajil. Na rozdíl od Obamy, který záhy rozčaroval mnohé své stoupence poté, co začal dělat konkrétní kroky, však Josipović může záhy rozčarovat ty svoje tím, že je dělat nebude. To, že se sám v politice neobohatí, nemusí vyvážit to, když nechá dál obohacovat jiné.

Filip Tesař je vědeckým pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

tesar@iir.cz

Barack Obama první rok v Bílém domě

1 Je obrovská ztráta popularity prezidenta Obamy během prvního roku jeho vlády výjimečná, nebo si tím prošli všichni prezidenti?

RJ: Každý prezident časem na popularitě ztrácí, Barack Obama však za rok v úřadě ztratil více než v průměru ostatní prezidenti v minulosti. Je více nepopulární, než je u prezidenta Spojených států po roce v úřadu běžné.

JL: Pokles popularity prezidenta Obamy u amerických voličů představuje v první řadě velmi špatnou zprávu pro demokratické zákonodárce, kteří bojují o znovuzvolení v podzimních volbách, v případě prezidentů toto číslo až tolik bezprecedentní není. Podobným vývojem si v posledních desetiletích prošli například Ronald Reagan či Bill Clinton, přitom ani jeden z nich neměl nakonec větší problémy se znovuzvolením. Vývoj Obamovy popularity u voličů má s oběma výše jmenovanými předchůdci společný jeden základní rys, kterým je závislost na hospodářském vývoji. Proto lze očekávat, že pokud se Obamovi podaří zvrátit současnou nepříznivou hospodářskou situaci, zejména v oblasti nezaměstnanosti, má velkou šanci získat značnou část ztracené popularity zpět.

2 Mnozí američtí prezidenti se v průběhu svého mandátu posunuli od kurzu avizovaného před volbami (Bill Clinton) opačným směrem. Očekáváte něco podobného i od Obamy?

RJ: Bill Clinton byl větší pragmatik, Barack Obama je více ideologický. Obama považoval výsledky voleb v roce 2008, jež byly ve skutečnosti triviálním periodickým přesunem voličů od strany jedné ke straně druhé, k jakému v demokraciích cyklicky dochází, za mandát k výraznému politickému posunutí země doleva. Ame-

ričané však tento mandát Obamovi nedali, jak ukázaly volby guvernérů New Jersey a Virginie v listopadu 2009 a doplňovací senátorské volby letos v lednu v Massachusetts. Obama na ty porážky zatím

Roman Joch

Obama považoval výsledky voleb v roce 2008, jež byly ve skutečnosti triviálním periodickým přesunem voličů od jedné strany ke druhé, za mandát k výraznému politickému posunutí země doleva.

reague tak, že říká, že se bude držet svého dosavadního kurzu.

JL: Obamův hlavní problém, zejména u nepravdivých voličů, spočívá v nedostatečném naplňování předvolebních slibů v domácí i zahraniční politice. Od zdravotnictví přes Írán, Čínu, Rusko a Severní Koreu po izraelsko-palestinské vztahy platí, že Bílý dům přišel s mnoha iniciativami, ale na konkrétní úspěchy často teprve čeká. Proto

Jakub Lepš

Pokud se Obamovi podaří zvrátit současnou nepříznivou hospodářskou situaci, zejména v oblasti nezaměstnanosti, má velkou šanci získat značnou část ztracené popularity zpět.

se domnívám, že v roce 2010 bude Obamův tým nadále usilovat o dosažení co největšího pokroku v těch tématech, kterým se věnoval dosud. Radikální změnu kurzu bych očekával pouze v případě změny vnějších podmínek (např. návrat recese či výrazná zahraničněpolitická krize) nebo v případě, že by republikáni v podzimních volbách získali většinu alespoň v jedné komoře Kongresu.

3 Změnil se podle Vás díky Obamovi za poslední rok obraz Spojených států ve světě?

RJ: Ano, Amerika přestává být vnímána jako těžká váha, jako jediná globální supervelmoc, a začíná být nahližena jako jedna z mnoha mocností, více méně sobě rovných. Vztahy mezi Spojenými státy a Evropou navíc ochladly; Evropa není pro Obamu tak důležitá, jako byla pro jeho předchůdce od Franklina D. Roosevelta až po George W. Bushe. Obama rovněž zatím projevoval zvláštní necitlivost vůči dosavadním tradičním spojencům, leč vstřícnost vůči protivníkům. Na hodnocení jeho zahraniční politiky je příliš brzo, ale po roce bych ji charakterizoval jako emotivní neoizolacionismus a upřednostňování naděje před realitou.

JL: Ano, čísla společnosti Gallup z více než 150 zemí světa ukazují, že během Obamova prezidentství došlo k hmatatelnému nárůstu globální popularity Spojených států. Nesplněným úkolem a výzvou pro Obamu zůstává, aby tohoto trendu využil k dosažení konkrétních úspěchů v hlavních oblastech zájmu americké zahraniční politiky.

Roman Joch je ředitelem Občanského institutu. joch@obcinst.cz

Jakub Lepš je amerikanista, působí jako externista na Katedře amerických studií IMS FSV UK a v mediální firmě EIN News.

Být Francouzem

Zdeněk Müller

Francouzská diskuse o přistěhovalectví a zároveň národní identitě má hodně odpůrců. Nejen proto, že ji koncem minulého roku vyvolal ministr Eric Besson, bývalý socialista, jenž přeběhl do Sarkozyho tábora. Vznáší se nad ní podezření, že má posloužit vládní straně UMP v kampani k březnovým regionálním volbám. A navíc prý zavání rasismem. Nemluv, abys neurazil? Leč je rozumné a hodné demokratů nemluvit o tom, co rozpáluje vášně? Vyklizené pole jsou vždy připraveni zaplnit nebezpeční demagogové. Co neudělají demokraté, udělají za ně fašisté.

Bylo by zcela nenormální, kdyby historicky ukotvená a svým tradicím uvyklá společnost nebyla znepokojena masivním přílivem přistěhoval-

ců. V minulosti Francie přijala a absorbovala několik imigračních vln. Poláci, Italové, Portugalci a další. Tehdy jí ovšem ještě nechyběly nástroje k přeměně pří-

chozích ve francouzské občany. Nenáboženská a republikánská škola, armáda s brannou povinností pro všechny muže bez ohledu na původ, kostely otevřené katolíkům a ostatním křesťanům, odbory připravené hájit zájmy všech zaměstnanců.

Dnes tyto integrační mechanismy téměř zmizely. Navíc se objevil další problém, který lavinovitě narůstá. Těžko vysvětlit, proč byl dlouho přehlížen a podceňován. Jedná se o islám a o způsob, jak ho věřící praktikují nebo jak by ho chtěli praktikovat. Není mezi Francouzi málo těch, kteří mají libůstku každou debatu na téma islámu měnit v ideologickou polemiku. Tvrdit, že někteří cizinci mají zábrany stát se Francouzi, se pokládá za projev reakcionářství, šovinismu, ba dokonce rasismu. Vnucovat cizincům jinou národnost, než jakou převzali ze svých kořenů, je napříště údajně nepří-

Ve Francii se často stává, že se z každé debaty o islámu stane ideologická polemika.

Jean-Paul Pelissier, Globe Media/Reuters

pustné. Slovo integrace prý sice ztratilo smysl, ale pokud se někdo hodlá vzdor všemu integrovat, nemá ho Francie nechat na holičkách. Krátce ře-

čeno, každý, kdo do Francie přichází, aby se tu usadil, má mít právo se rozhodnout o své budoucí identitě svobodně a bez rizika důsledků této volby. Jaký je ovšem skutečný postoj těch, o nichž se hovoří, že se jim ve Francii vnucuje ztráta jejich původní identity? Pokud se položí otázka spisovatelům, hercům a vědcům s muslimskými kořeny, jsou překvapeni. Zpravidla mluví o tom, jak přišli do Francie sami nebo s rodiči a že zůstali

s plným vědomím stát se někým jiným. Jejich odpověď je téměř shodná. „Zvolil jsem možnost obohatit si náboženskou identitu, islám, identitou kulturní, identitou Francie.“

Má smysl žádat od těch, kteří se stali Francouzi jen díky „papírům“, aby znali Marseillaisu a věděli, co znamená heslo Rovnost, svoboda, svornost? Karikovat formality, které hodlá zavést ministerstvo imigrace, integrace a národní identity v čele s ministrem Bessonem, je nyní v módě. Francie o sobě nepochybuje jako o národu, tvrdí se. „Co ztrácíme, je jistota, že jsme zemí pokroku a spíše než slavnostní prohlášení potřebujeme bydlení, kupní sílu, rovné možnosti ke vzdělávání a zaměstnání“. Francie a s ní celá Evropa se blíží k osudovému bodu. Co bude našim budoucím obzorem? Nenasytné žaludky a stejně nenažrané peněženky nebo navíc i starost o něco jiného? 1. 2. 2010

Zdeněk Müller je odborným zaměřením historik, pracuje jako publicista a žije ve Francii.

zd.muller@wanadoo.fr

Ondřej Klimeš

Krise legitimacy

Komunistické strany Číny a Chu Ťin-tchaova malá demokracie

V letošním roce vstupuje čínský prezident Chu Ťin-tchao pravděpodobně do poslední čtvrtiny své vlády. Komunistickou stranou řízené administrativě se zatím daří udržovat růst ekonomických statistik a posilovat globální velmocenské postavení Číny, aniž by musela přistoupit k politickým reformám. Na druhou stranu posilující negativní společenské jevy spojené s ekonomickou transformací vnímají řadoví Číňané s rostoucí nevolí a projevují se čím dál větším společenským napětím. Komunistická strana je tak nucena vyrovnávat se s erozí legitimacy své moci. Chuovou odpovědí na tento fatální trend je ideologický krok zpět směrem ke staré koncepci stranické politiky – užší orientaci strany na lidové masy a vyrovnání sociálních rozdílů. Avšak rétorický obrat současné čínské politiky k lidu je třeba vnímat především jako projev sebezáchovné legitimizační strategie KS Číny, jejíž primární motivací je udržení mocenského statu quo.

Ztráta víry v komunismus

Obtížnost udržení vedoucí úlohy ve společnosti v podmínkách probíhající ekonomické liberalizace je dilematem, které sužuje Komunistickou stranu Číny od počátku reformního období v roce 1978. Druhý vůdce ČLR Teng Siao-pching byl po traumatizujících Mao Ce-tungových společensko-ekonomických experimentech nucen uchýlit se v první polovině 80. let k for-

mální depolitizaci veřejného života a soustředit se na hospodářské reformy. Tengovo krédo „nezáleží na tom, jestli je kočka černá nebo bílá, hlavně že chytá myši,“ často vykládané jako rezignace na ideologii a dezerce ke kapitalismu, bylo ve skutečnosti dobře promyšleným tahem v náročné partii o udržení vlády komunistické strany. Teng svůj přístup plně odhalil v koncepci tzv. čtyř základních principů reformem: ubírání se socialis-

tickou cestou rozvoje, udržení diktatury proletariátu, zachování vedoucí úlohy KS Číny a následování marxismu-leninismu a maoismu. Veškeré nejasnosti v otázce reformy politického systému v komunistické Číně pak byly výmluvně odstraněny Teng Siao-pchingovým rozkazem k zásahu armády na náměstí Tchien-an-men v červnu 1989. Události pekinského jara ukázaly, že umožnění reálného vlivu obyvatelstva na politiku země by s největší pravděpodobností znamenalo konec mocenského monopolu komunistické strany. Přesvědčení, že elementární politické svobody jsou v rozporu se společenskou stabilitou a ekonomickým rozvojem, panuje od počátku 90. let v celém nepřilíš barevném stranickém a prostranickém názorovém spektru, od neomaoismu přes novou levici a neoautoritářství po neokonzervatismus. Ujalo se i u značné části obyvatel, zvláště poté, co měla Čína možnost sledovat varující rozpad sovětského impéria urychlený politikou glasnosti.

Odvážné tahy v partii o legitimitu komunistické strany byl nucen udělat Tengův nástupce Ťiang Ce-min formulací své doktriny *trojího zastoupení*. Podle ní musí KS Číny zastupovat zájmy rozvinutých výrobních sil Číny, rozvinuté kultury Číny a nejširších lidových vrstev Číny. Touto šroubovanou a zdánlivě prázdnou formulí ve skutečnosti strana důmyslně posílila legitimitu své vlády tím, že do své členské základny přijala nově vzniklou třídu kapitalistů a magnátů (*rozvinuté výrobní síly*), rehabilitovala intelektuály a inženýry (*rozvinutá kultura*) a odmítnutím maoistických koncepcí třídního boje a kontinuální revoluce vyhlásila sociální smír společenských tříd (*nejširší lidové vrstvy*). Kooptací kapitalistů a intelektuálů a ukováním tzv. *železného trojúhelníku* (tedy uzavřením spojení mezi politickou, ekonomickou a intelektuální elitou Číny) pak Ťiang dosáhl toho, že se strana nemusí o moc dělit s těmito kdysi nežádoucími společenskými uskupeními, které v současných podmínkách nelze eliminovat. Zároveň však za Ťiang Ce-mina strana svou orientací na elity ztratila mnoho ze svých egalitářských kořenů. Kvůli neschopnosti zabránit společenským patologiím ztratila body zejména u 800 milionů rolníků, kte-

ří tradičně tvoří základnu moci KS Číny, ale pro něž je přínos třiceti let hospodářských reforem více než diskutabilní.

Návrat k lidovým masám

Ústřední postava čtvrté generace komunistického vedení Chu Ťin-tchao si od počátků své politické kariéry budoval image neokázalého politika blízkého lidu, který umí naslouchat, analyzovat a rozhodovat se s chladnou hlavou. Dobrý vztah k masám byl i důvodem Chu Ťin-tchaovy obliby u veřejnosti. Chu navíc uzavřel spojení s podobně oblíbeným schopným technokratem Wen Ťia-paem, někdy přezdívaným *druhý Čou En-laj* (lidem upřímně zbožňovaný premiér v letech 1949 až 1976). Tandem Chu-Wen se ujal státních funkcí na jaře 2003 a od té doby se ideologicky vymezuje jako vedení hájící především zájmy nejširších lidových vrstev.

Této strategii napomáhá i Chuova příslušnost k tzv. *svazácké frakci* (podle někdejšího působení jejich příslušníků ve Svazu čínských komunistické mládeže), kterou obyvatelstvo vnímá příznivěji než spíše elitářsky orientovanou Ťiang Ce-minovu *šanghajskou frakci* nebo tzv. *stranu princátek* (protežovaní potomci stranických stařešinů).

Chu Ťin-tchaova deklaratorní orientace na *znevýhodněné skupiny* byla oficiálně posvěcena 17. sjezdem KS Číny na podzim 2007, který kanonizoval jeho *koncepci vědecky pojatého rozvoje*. Tato platforma naznačuje odklon od Tengova a Ťiangova pojetí reformy, které způsobilo restratifikaci čínské společnosti a raketový nárůst nerovnosti příjmů obyvatel. Jejím východiskem je heslo *lid jako základ*, konečným cílem pak komplexní, koordinovaný a trvale udržitelný rozvoj směřující ke vzniku *harmonické společnosti*. Koncepce výslovně deklaruje potřebu sladit rozvoj měst a vesnic, rozvoj vý-

chodu a západu země, ekonomický růst a sociální jistoty a vzestup lidstva se stavem životního prostředí. Chu Ťin-tchaova ideologie tak implicitně prohlašuje, že pokud bude strana systematicky analyzovat a řešit společenské antagonismy, není žádný důvod zpochybňovat její vedoucí úlohu ve společnosti zaváděním demokracie západního typu. Domácí kritikové však Chu Ťin-

tchaovu politiku označují za čirý populismus, který má za úkol uchlácholit nespokojenou část obyvatel a umožnit tak hladké pokračování stávající hospodářské politiky, z níž současná politická garnitura pohádkově bohatne.

Chu Ťin-tchaův návrat k zájmům nejširších lidových vrstev cíleně rezonuje s nostalgii po zdánlivě idylle rovnostářství za časů předsedy Maa, kterou pociťuje značná část vrstev ožebračených hospodářskými reformami, a která je i jedním z důvodů

Ústřední postava čtvrté generace čínského komunistického vedení Chu Ťin-tchao si od počátků své politické kariéry budoval image neokázalého politika blízkého lidu, který umí naslouchat, analyzovat a rozhodovat se s chladnou hlavou.

probíhající obnovy Mao Ce-tungova kultu mezi řadovými Číňany. V teoretické rovině Chuova koncepce skutečně vykazuje některé podobnosti s principy *maoismu*, zejména s jeho *masovou linií*. Mao už ve svých projevech z počátku 40. let uznal těsnou závislost legitimacy vlády komunistické strany na její schopnosti sladit politické vedení se zájmy lidových mas – jediné tak může být vytvořena *národní, vědecky koncipovaná a masová kultura*, která pozdvihne důstojnost čínského národa. Chu Ťin-tchaův diskurz demokratizace Číny, dosud materializovaný například loňským přijetím *Národního akčního plánu pro lidská práva*, rovněž připomíná Maovu rétoriku nepostradatelnosti ideových impulsů vycházejících z lidu. Samotný koncept *harmonické společnosti* pak asociuje starověkou čínskou vizi *velké jednoty* – tento pojem koneckonců Mao užíval jako synonymum pro komunismus.

Nacionalismus je další legitimizační strategií charakteristickou pro Maovo i Chuovo období vlády. Maovo zvolání „Čínský lid povstal!“ při vyhlášení ČLR byl pro duši Číňana stejným balzámem jako dnešní pořádání Olympijských her 2008 a Expa 2010, Obamův příslib nové éry v čínsko-amerických vztazích, nebo to, že Čína je věřitelem Spojených států a pilířem světové ekonomiky. S vypjatým státním i lidovým nacionalismem úzce souvisí i přetrvávající mentalita oběti, kterou komunistická administrativa od Maových dob projevuje v zahraničních vztazích a kultivuje v obyvatelstvu. Jakoukoli západní kritiku čínských poměrů vláda i obyvatelstvo už 60 let odmítají jako snahu zdiskreditovat čínský zázrak a opětovně uvrhnout Čínu do otroctví imperiálních mocností.

Moc vycházející z hlavně pušky

Chu Ťin-tchaova politika má s raně maoistickými zásadami řízení státu shodné i další rysy, se kterými se však strana veřejně už tolik nechlubí. Podle Maovy koncepce *demokratického centralismu* mají být demokratické mechanismy ve společnosti za všech okolností striktně podřízeny silnému a jednotnému vedení strany. Odtud notoricky známý Maův bonmot *politická moc vychází z hlavně pušky*, který odkazuje na *silový* aspekt státní moci, jenž od starověku hraje v čínské politice rozhodující roli. Jako další nezbytnou podmínku udržení kontroly nad společností pak Mao chápal fungující propagandu a propracovanou ideologii. Při jejich selhání vypuká tzv. *velká demokracie*, tedy demonstrace, nepokoje a další nezvladatelné projevy odporu lidových mas, které mohou vládnoucí stranu okamžitě poslat na smetiště dějin. A je to reálná demokra-

cie a oddělení práva od politické moci, jimž se KS Číny od roku 1989 soustavně brání.

Navzdory snažení vlády, ať už skutečnému nebo rétorickému, v čínské společnosti nadále bují negativní jevy, jako jsou markantní sociální rozdíly, korupce, zločinnost, nucená vystěhování z domů určených pro demolici kvůli moderní výstavbě, napojení místních úřadů na zločinecké gangy nebo devastace životního prostředí. Sociální antagonismy se navíc v roce 2009 markantně zhoršily kvůli světové ekonomické krizi. Čím dál větší počet Číňanů tak odmítá vidět úspěchy třiceti let ekonomických reforem a vnímá stranu čím dál nepříznivěji. Výsledkem je vzrůstající společenské napětí vedoucí k meziročně stoupajícímu počtu *incidentů se skupinovou účastí* (vládní eufemismus pro demonstrace a nepokoje), které dnes často znamenají tisíce lidí v pouliční konfrontaci s pořádkovými silami. Množí se i koordinované impulsy k politickým reformám, jako například internetový *disent* nebo Charta 08. Je zřejmé, že klesající legitimita moci se pro KS Číny stává čím dál vážnějším problémem, který navíc vážně ohrožuje stabilitu celé společnosti. Straně reálně hrozí, že v případě neschopnosti tento problém vyřešit bude svržena znevýhodněnými skupinami, jež vznikly v důsledku jejich vlastních hospodářských reforem.

O současném psychologickém rozpoložení KS Číny dobře vypovídá intenzita Chu Ťin-tchaova sladkého mámení obyvatelstva zařikadly o orientaci na lid, demokratizaci politiky nebo ochraně lidských práv. Současně se však komunistická administrativa v posledních letech stále zřetelněji uchyluje k osvědčenému vládnutí silou. Tento trend je navíc podporován mezinárodním společenstvím, které má eminentní zájem na stabilní čínské ekonomice řízené silnou vládou, a to zejména za světové ekonomické krize. Vládní ekonomická politika vykazuje silné centralizační tendence, projevující se například vzestupem státních podniků na úkor soukromých subjektů. Posilování čínských bezpečnostních složek, vládou odůvodňované jako opatření nutné pro hladký průběh olympijských her, systema-

ticky pokračovalo i vloni. Navýšení rozpočtu čínské armády bylo částečně určeno na *neválečné bojové operace spojené s udržováním společenské stability*. Rozmnoženy byly i jednotky Lidové ozbrojené policie, polovojenských oddílů určených především k potlačování nepokojů. Zdokonalen byl i systém občanských dobrovolnických stráží, které spolupracují s policií na monitorování pouličního dění. Neustále vylepšován je i systém internetové cenzury. Strana opět zavádí starožitný mechanismus jmenování penzionovaných vojenských a policejních důstojníků na posty soudců a prokurátorů. Politika tvrdé ruky akceleruje i v autonomních oblastech Sin-ťiang a Tibet po nepokojích loni v létě a předloni na jaře. Legální cesty k protestu, jako je například systém *peticí a návštěv*, jsou často obstruovány samotným státem. Zatím poslední ukázkou Chu Ťin-tchaovy představy o harmonické společnosti je odsouzení spoluautora Charty 08 Liou Siao-poa v prosinci 2009 k 11 letům odnětí svobody za podvracení státní moci.

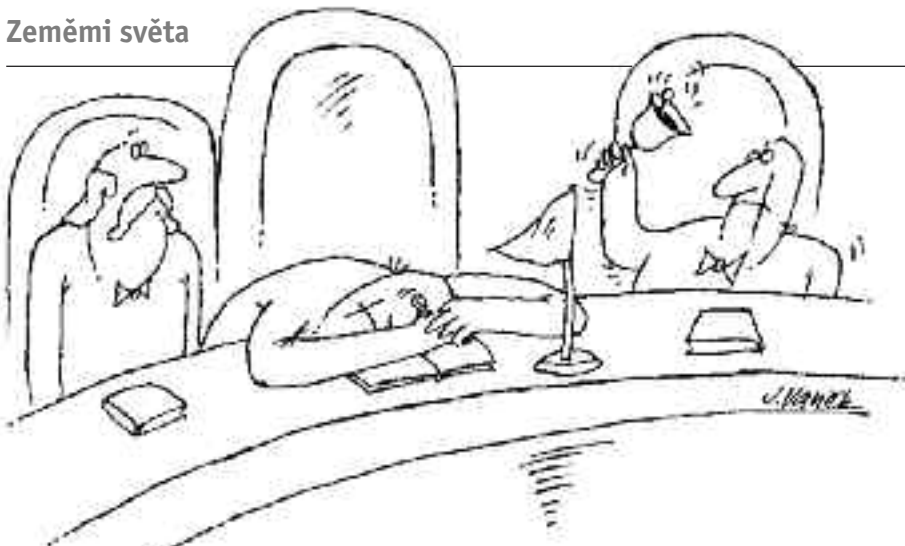
Radikalizace silového přístupu k vládnutí odhaluje postoj KS Číny k možnostem zapojení lidu do veřejných záležitostí Čínské „lidové“ republiky. Chu Ťin-tchaova rétorika harmonické společnosti a demokratizace se tak ukazuje být spíše populistickým řečnickým cvičením. Skutečná podstata politiky KS Číny zůstává nezměněna – je jí snaha neztratit *raison d'être* a pozici věčně vládnoucí strany. Avšak narůstající společenská disharmonie napovídá, že udržení mocenského monopolu bude pro stranu v budoucnu čím dál tvrdším oříškem. Stávající nulová tolerance vůči disentu a neochota ke společenské diskusi ukazuje, že strana si své svízelné postavení velmi dobře uvědomuje. Lze tedy očekávat, že poslední etapa Chu Ťin-tchaovy vlády do očekávaného předání moci páté generaci vůdců na 18. sjezdu KS Číny v roce 2012 se bude odehrávat ve znamení čím dál litějšího boje strany o místo pod sluncem.

Zdroje

- Lam, Willy Wo-lap (2006): *Chinese Politics in the Hu Jintao Era: New Leaders, New Challenges*. Armonk, London: M. E. Sharpe, 2006
- Wong, John – Lai, Hongyi (eds., 2006): *China into the Hu-Wen Era: Policy Initiatives and Challenges*. New Jersey: World Scientific, 2006

Ondřej Klimeš pracuje v Orientálním ústavu AV ČR.

o.klimes@gmail.com

Změna nepřišla: americká „protiválečná pravice“ v Obamově éře

Jan Jireš

Americká zahraničněpolitická diskuse je unikátním fenoménem – nikde jinde na světě není veřejná rozprava o cílech a prostředcích zahraniční politiky tak rozmanitá, mnohvrstevnatá a institucionálně tak dobře vybavená.

Americká zahraničněpolitická diskuse

Příčin je několik. První souvisí s geografickou polohou a mocenským postavením Spojených států, díky kterým mohla být zahraniční politika země vždy spíše „politikou volby“ než „politikou nutnosti“. Taková situace potom poskytuje větší prostor pro diskusi o jejich cílech a prostředcích – lépe řečeno si takovou diskusi přímo vynucuje.

Druhou příčinou je americká politická kultura. Na rozdíl od Evropy, kde je zahraniční politika dodnes pokládána za specifickou oblast, která se řídí vlastními

pravidly, je oddělena od domácí politiky a nevztahují se na ni obvyklé požadavky veřejné kontroly. Američané *Primat der Aussenpolitik* nikdy neuznávali a formulaci své zahraniční politiky podřizovali stejným pravidlům jako jakoukoli jinou oblast politického rozhodování – už kvůli její úzké provázanosti s politikou ekonomickou, tedy s praktickými zájmy amerických farmářů, průmyslníků či obchodníků.

Třetí příčinou je tendence Američanů vnímat svou zemi spíše jako *ideu* než jako *místo*. Mají proto potřebu zabývat se samotným smyslem její existence, neboť

projekt Ameriky jako alternativy k evropské realitě musí být nutně ospravedlněn nějakým vyšším účelem. V důsledku toho se americká zahraničněpolitická diskuse nezabývá jen hledáním vhodných prostředků k naplňování amerických zájmů, ale také hlubší otázkou, jak vlastně tyto zájmy chápat a jaký zahraničněpolitický výraz dát „americké výjimečnosti“.

Jedním z problémů, na které naráží běžná mediální prezentace americké zahraničněpolitické diskuse, je fakt, že se její struktura nekryje se strukturou stranické politiky. Rozlišování mezi republikány a demokraty má pro pochopení diskuse jen malý význam – například intervencionistické wilsonovce i jejich odpůrce najdeme v obou stranách. Nejzřetlivější spory o zahraniční politiku se nevedou mezi stranami, ale spíše uvnitř každé z nich.

Důvodem je koaliční charakter americké politiky. Za účelem podpory každého politického rozhodnutí se vytvářejí vnitřně rozrůzněné koalice sdílející společný cíl; motivy jejich konstitutivních částí se ovšem mohou lišit. Přestože se ideologické profily stran v posledních desetiletích utužují, je v USA stále běžné překračovat stranické hranice a připojovat se k aktuálním koalicím vymezeným společnými zájmy.

Dobrým příkladem je americká debata o rozšíření NATO v devadesátých letech. Rozšíření podporovala koalice konzervativních protiruských jestřábů a wilsonovských budovatelů liberálního mezinárodního řádu. Proti byli wilsonovští obhájci úzké spolupráce s jelcinovským Ruskem a jeffersonovští libertariáni varující před přehnaně ambiciózní a konfliktní zahraničněpolitickou agendou. Stranická příslušnost hrála jen malou roli, příznivci obou koalic se rekrutovali z obou politických stran.

Česká reflexe americké diskuse má ovšem tendenci její mnohvrstevnatost redukovat na prostou dichotomii pravice versus levice, republikáni versus demokraté či konzervativci versus liberálové. V souvislosti s iráckou válkou pak byl tento zplošťující pohled převeden na jednoduchý protiklad jestřábí pravice, která prosazuje intervencionistickou politiku,

a holubičí levice, která takovou politiku odmítá. Ve skutečnosti je taková šablona zavádějící, protože americká politika je utvářena neustále se přeskupujícími koalicemi, které zřídka respektují stranické linie. Podpora i odpor vůči wilsonovskému intervencionismu prochází napříč stranami i konvenčními ideologickými označeními.

Na americké pravici existuje sice menšinová, ale díky neúspěchu neokonzervativní politiky na Středním východě stále hlasitější alternativa v podobě takzvané „protiválečné pravice“ (*Antiwar Right*). Její autoři se vnímají jako autenticky konzervativní disent uvnitř Republikánské strany, jehož cílem je vymanit republikánskou zahraniční politiku z moci wilsonovských neokonzervativců, kteří ji ovládají nejpозději od roku 2001 (ale spíše již od dob Ronalda Reagana), a nabourat rozšířený dojem, že konzervatismus znamená podporu misio-nářskému intervencionismu.

Zdroje

- Bacevich Andrew: *The Limits of Power: The End of American Exceptionalism*. Metropolitan Books, New York 2009
- Kauffman Bill: *Ain't My America: The Long, Noble History of Antiwar Conservatism and Middle American Anti-Imperialism*. Metropolitan Books, New York 2008
- Polner Murray, Woods Thomas: *We Who Dared to Say No to War: American Antiwar Writing from 1812 to Now*. Basic Books, New York 2008
- The American Conservative, www.amconmag.com.

Co to je protiválečná pravice?

Odkud se americká protiválečná pravice vzala? Tak jako jiné tábory americké politiky na ni lze pohlížet jako na koalici skládající se z několika součástí. První z nich je rurální jeffersonovský libertarianismus odmítající „velkou vládu“ i na ni napojený

zahraniční politiky strany, tak z diskreditace konzervatismu. Argumentují, že podpora války bývá výrazem spíše politického radikalismu než konzervatismu. Jak napsal konzervativní filosof Robert Nisbet, kombinace vojenského avanturismu s rétorikou ideologického křížového tažení je s tradičním konzervatismem naprosto ne-

Hlavním východiskem protiválečné pravice je zásadní odmítnutí imperiální myšlenky.

Budování globálního amerického impéria

se přitom stalo po skončení studené

války společným projektem

amerického zahraničněpolitického establishmentu, zahrnujícího elity obou hlavních politických stran.

„velký byznys“. Druhou je angloamerická paleokonzervativní tradice sahající od Edmunda Burka přes Reinholda Niebuhra až po Russella Kirka a Roberta Nisbeta.

První komponent dodal protiválečné pravici její odpor proti centralizačním snahám federální vlády, které obvykle zesilují právě v souvislosti s účastí Spojených států v zahraničních konfliktech a projevují se bujením federální byrokracie, omezováním občanských svobod a zadlužováním země. Druhý komponent přispěl kritikou mýtu americké výjimečnosti a z něho vycházejícího wilsonovského utopismu, a rovněž důrazem na nepřekročitelná morální dilemata spojená s uplatňováním moci – podle Niebuhra nelze nikdy moc odělit od viny. Oba se pak shodují v odmítnutí jakýchkoliv imperiálních ambicí.

Hlavním terčem autorů protiválečné pravice jsou neokonzervativci v Republikánské straně, které viní jak z uzurpace

slučitelná. Každá válka má navíc podle Nisbeta blízko k revoluci a nutně otrásá společenskými institucemi a normami, kterých si konzervativci cení.

Podle protiválečné pravice je dnes dělení na republikány a demokraty bezpředmětné, protože americká zahraniční politika je ve skutečnosti strukturována do protikladu mezi většinovými intervencionisty a jejich menšinovými odpůrci. Toto alternativní členění jí pak umožňuje poměrně snadno překračovat konvenční politické a ideologické hranice a spolupracovat s opačným pólem politického spektra, tedy s protiválečnou levicí. Příkladem je populární portál www.antiwar.com, který zveřejňuje příspěvky protiválečné pravice i levice.

Někteří autoři protiválečné pravice se shodují s radikální levicí i v hodnocení americké účasti v obou světových válkách a studené válce, protože s ní sdílejí jeffer-

sonovskou nedůvěrou k federální vládě a velkému byznysu. Americké vojenské aktivity v zahraničí jsou v této perspektivě výsledkem komplotu finanční oligarchie a federální vlády, jehož cílem je posílit moc centra a omezit místní autonomii a občanské svobody.

Autoři protiválečné pravice se ovšem ostře ohrazují proti nařčením z izolacionismu. Odmitání intervencionismu vycházejícího z iluze americké výjimečnosti nelze podle nich chápat jako výzvu k uzavření se do sebe a k rezignaci na roli Ameriky v globální politice. Izolacionistická nálepka slouží wilsonovským intervencionistům v řadách demokratů i republikánů především k diskreditaci protiválečné pravice. Konzervativní autor Andrew Bacevich v reakci na varování prezidenta Bushe před návratem izolacionismu píše: „*V dnešní americké politice izolacionismus neexistuje. Je to jen fikce, výmysl a pomluva přivlečená z jiné epochy. Pojem izolacionismu přežívá v současné americké politické diskusi jen proto, že si zachovává svou užitečnost jako laciný nástroj sloužící k utužení disciplíny.*“

Hlavním východiskem protiválečné pravice je zásadní odmítnutí imperiální myšlenky. Budování globálního amerického impéria se přitom stalo po skončení studené války společným projektem amerického zahraničněpolitického establishmentu, zahrnujícího elity obou hlavních politických stran. Někteří imperialisté (neokonzervativce Max Boot) se nebojí pojem americké impérium používat, jiní se kvůli jeho citlivosti uchylují k zastírajícím eufemismům jako „benevolentní hegemonie“ (neokonzervativci Irving Kristol a Robert Kagan) či „globální vůdcovství“ (liberálka Madeleine Albrightová). Podle protiválečné pravice je ovšem myšlenka impéria neslučitelná jak s americkou ústavou, tak s tradicí republikanismu, z níž ústava vychází.

V případě mnoha reprezentantů protiválečné pravice souvisí zavržení projektu amerického impéria i s odmítnutím samotné myšlenky americké výjimečnosti – tedy představy, že Spojené státy jsou jako velmoc radikálně odlišné od všech ostatních velmocí a že mají zvláštní dějinné poslání univerzalizovat americký hodnotový, politický a ekonomický systém. Pro-

tiválečná pravice považuje americkou výjimečnost za nebezpečnou iluzi, která nejen zemi do stále dalších zahraničních intervencí, a navíc stanovuje natolik nereálné cíle, že intervence často končí neúspěchem a korupcí domácích institucí.

Protiválečná pravice a prezident Obama

Mnoho autorů protiválečné pravice (Richard Gamble, Andrew Bacevich, Thomas Woods, Justin Raimondo či Bill Kauffman) publikuje v časopise *The American Conservative*, který v roce 2002 založil paleokonzervativní matador Pat Buchanan s cílem nabourat monopol neokonzervativců na republikánskou zahraniční politiku. Časopis se dodnes hrdě hlásí k tomu, že iráckou intervencí ostře odmítal i v době, kdy ji hlavní představitelé Demokratické strany i vlivné liberální deníky jako *Washington Post* a *New York Times* ještě podporovali.

Vztah mezi protiválečnou pravici a neokonzervativci barvitě popisuje Thomas Woods: „*Neokonzervativce dovádí k nepřítomnosti, že ve Spojených státech dnes vychází časopis s názvem The American Conservative, který většinou zastává protiválečné postoje a zpochybňuje právo neokonzervativců hlásit se ke konzervatismu. Takovou výzvu své autoritě nemohou tolerovat.*“

V prezidentských volbách v roce 2008 podpořila řada autorů protiválečné pravice Baracka Obamu, neboť se jim jevil jako alternativa k republikánsko-demokratické intervencionistické koalici, i když se s ohledem na kulturně-sociální otázky nacházel na opačném konci politického spektra. Republikánského kandidáta Johna McCaina považovali za kandidáta intervencionistů – zvláště poté, co se zahraničněpolitická agenda jeho kampaně dostala pod kontrolu neokonzervativců v čele s Robertem Kaganem.

Obamův slib, že stáhne americké ozbrojené síly z Iráku a že bude vést celkově uměřenější zahraniční politiku, přesvědčil dost republikánských libertariánů a paleokonzervativců k tomu, aby ho volili. Díky tomu se zrodil výraz „Obama Republicans“, evokující známý fenomén „Reagan Democrats“. Obamu nakonec volila přibližně desetina republikánů.

Velmi brzo však došlo v řadách protiválečné pravice k vystřízlivění. Neokonzervativcům se díky jejich organizačním schopnostem daří udržovat si vliv v zahraničněpolitické diskusi a v institucích zahraničněpolitického establishmentu. Čile zakládají nové think-tanky (nejnověji *Foreign Policy Initiative*) a chrlí doporučení, jak si počínat v Afghánistánu a Iráku.

Větším zklamáním pro protiválečnou pravici je ovšem rozšiřující se americké angažmá v Afghánistánu a Pákistánu, které patří k Obamovým prioritám. Zabředání do bezvýsledného konfliktu, jehož cíle i rozsah jsou nejasně vymezeny a který se stále více mění v nekonečný příběh „budování státu“ v neznámém prostředí, je pro autory protiválečné pravice projevem nectností wilsonovského intervencionismu. Lehkovážnost, s jakou Obamova administrativa přijala slangový výraz *AfPak*, je pro ně předzvěstí katastrofy.

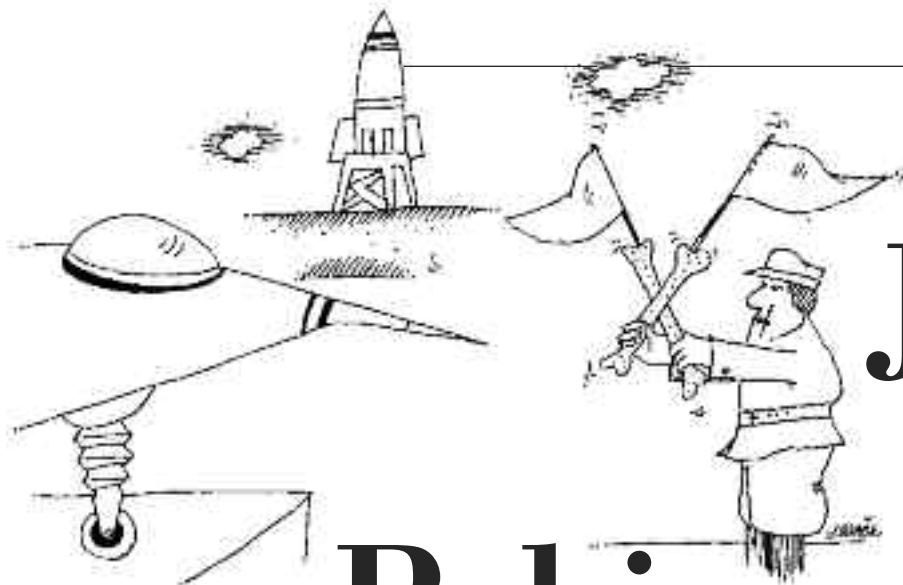
Podle protiválečné pravice si Obama rychle osvojil agendu amerického intervencionistického establishmentu a místo v Iráku utápí americké životy a peníze v Afghánistánu. Což jen dokládá, že mezi republikánskými a demokratickými elitami není velký rozdíl a že obě strany jsou ovládány wilsonovskými utopisty.

Autoři protiválečné pravice jsou navíc zklamáni vývojem na protiválečné levici. Mnoho levicových aktivistů dnes podle nich upřednostňuje loajalitu k prezidentu Obamovi před důsledně protimilitaristickým postojem a nijak neprotestuje proti eskalaci afghánského angažmá. Zkrátka se ukázalo, že levice dříve bojovala spíše proti prezidentu Bushovi než proti intervencionismu.

Protiválečná pravice si uvědomuje, že je menšinou ve své vlastní straně a že wilsonovský intervencionismus je součástí americké identity. Doufá ale, že současné relativní oslabování Ameriky zmírní nutkání republikánsko-demokratického establishmentu sledovat přehnaně ambiciózní zahraničněpolitické cíle.

Jan Jireš je ředitelem Centra transatlantických vztahů vysoké školy CEVRO Institut.

jan.jires@vsci.cz

Jitřenka nad Pchjongjangem

Rok 2009 byl z hlediska problematiky severokorejských studií charakteristický především mimořádným zesílením aktivit režimu spojených s otázkou nástupnictví. Zprávy týkající se nástupnického procesu byly sice mediálně do značné míry zastíněny druhou severokorejskou jadernou zkouškou, neúspěšným pokusem o vynesení satelitu na oběžnou dráhu, několika testy balistických střel, jakož i obecným zhoršením bezpečnostní situace na poloostrově, prvně zmíněné lze nicméně vyzdvihnout jako nejpodstatnější. Zatímco ostatní zmíněné události jsou projevy cyklických a vesměs dobře známých jevů spíše kvantitativní povahy, otázka Kimova nástupce je relativně čerstvou, špatně zmapovanou oblastí, jež může potenciálně přinést změnu povahy kvalitativní. Předkládaná črta proto nabízí letmé nahlédnutí do problematiky mocenských změn v Pchjongjangu.

Je nutné úvodem zmínit obtíže, s jakými se potýká každý zájemce o výzkum dané problematiky. Tradiční uzavřenost severokorejského systému silně omezující dostupnost informací platí v tomto případě dvojnásob. Drtivá většina otevřených relevantních zdrojů je přinejmenším pochybné povahy. Výpovědi severokorejských uprchlíků, z nichž jen hrstka zastávala dostatečně vysoké funkce, jsou v lepším případě subjektivní, neúplné a zastaralé, v horším případě tendenční. Nejinak je tomu s informacemi dodanými příslušníky Kimovy rodiny, kteří emigrovali. Nepříliš spolehlivým zdrojem jsou rovněž náznaky v severokorejských oficiálních médiích, i zveřejněné útržky tajných analýz amerických a jihokorejských rozvědných služeb. Předpovědi ohledně následnictví

se v minulých letech postupně různily jak kvůli problematické dostupnosti informací, tak kvůli reálnému nepřehlednému vývoji v Pchjongjangu. Situace – tak jak se jevila koncem roku 2009 – se může rychle stát minulostí.

Kim Čong-il: Odcházení?

Zintenzivnění příprav ke změně na vrcholné pozici systému přirozeně vychází z dramatického zhoršení zdravotního stavu Kim Čong-ila v srpnu 2008. Drahý Vůdce v té době s největší pravděpodobností utrpěl mozkovou mrtvici (či dokonce jejich sérii), na veřejnosti byl zcela prokazatelně viděn znovu až po mnoha měsících, v dubnu letošního roku. Kim byl na záběrech viditelně ve špatném stavu. Na srpnové návštěvě Billa Clintona v Pchjongjangu již Kim vypadal

podstatně lépe (natolik lépe, že se objevila poněkud extrémní teorie o dvojníkovi), nicméně pochybnosti o jeho zdravotním stavu přetrvávají. Předsedovi Národního obranného výboru je ostatně 68 let, trpí cukrovkou, existují domněnky o rakovině slinivky, a zprávy dvou tajných služeb předpovídají jeho skon do pěti let. Urychlený následnický proces, jenž byl zdrojem plejády souvisejících „zaručených“ zpráv z první půlky loňského roku, se ovšem nezrodil ve vakuu. Pozorovatelné zárodky přípravy nástupnictví sahají mnohem dále, až do roku 2002, kdy odstartovala oslav-

ná kampaň Kimovy čtvrté partnerky Ko Jong-hui, matky jeho dvou mladších synů. V propagandistických materiálech se začaly postupně akcentovat prvky mladého revolucionáře a vazby děd (Kim Il-sung)–otec (Kim Čong-il)–syn (následník). Mezi další předpokládané průvodní jevy přípravy půdy pro následníka patří několik vln obměny starších stranických a vojenských kádrů za mladší (analogicky s podobným postupem

při Kimově vzestupu) a rozbití vlivné, a tedy nebezpečné frakce soustředěné kolem Čang Song-tcheka, Kim Čong-ilova švagra, v roce 2003. Jako nejpravděpodobnější kandidáti se mezi lety 2000–2009 vystřídali všichni tři (známí) Kimovi synové. Ačkoliv má Kim rovněž čtyři dcery, vzhledem k sil-

průslušníci jeho matky navíc později emigrovali. Ko Jon-hui, matka Kim Čong-namových bratrů posilovala za svého života jejich pozice na jeho úkor. Kim Čong-nam údajně disponuje kontakty v Číně a měl podporu Čang Song-tchekovy frakce (než byla v roce 2003 z větší části roz-

Nejmladší Kim Čong-un (25–26 let) je v současnosti považován za favorizovaného kandidáta. V průběhu první poloviny roku 2009 se periodicky objevovaly zprávy o více či méně formální nominaci do role následníka, vždy ovšem pouze pro omezené obecenstvo konkrétních státních orgánů.

ným konfuciánským kořenům severokorejské společnosti je nepravděpodobné, že by mohly sehrát významnější roli.

Princové Pchjongjangu

Vůdcovým nejstarším synem je 38letý Kim Čong-nam. Jakožto prvorozený byl považován za pravděpodobného kandidáta do roku 2001, kdy byl zadržen při pokusu o vstup do Japonska s falešným pasem a následně deportován do Číny. Tento incident spolu s jeho pověstí playboye je obvykle zmiňován jako příčina upadnutí v nemilost. Takový výklad však není přesný. Kim Čong-nam trpěl odjakživa zcela zásadní slabinou – jeho matkou byla Song Hje-rim, Kim Čong-ilova druhá partnerka. Svazek s ní však ještě za života Kim Il-sunga nemohl být vzhledem k jeho tradicionalistickému smýšlení považován za legitimní – byla rozvedená a starší než Kim Čong-il. Kim Čong-nam tedy reálně nedisponuje komparativní výhodou, jež by plynula z pozice prvorozeného, třebaže je nejstarší. Vzhledem ke svému poskvrněnému původu byl vychováván v izolaci, a ačkoli například stejně jako jeho bratři studoval v zahraničí, jeho pobyt nenesl tytéž VIP charakteristiky. Rodinní

bita), roky života mimo Pchjongjangu (žije v Macau a Pekingu) činí úroveň jeho domácí podpory problematickou. Nikdy nezastával klíčové role ve stranických či vojenských orgánech státu. Sám se rovněž vyjádřil, že o roli příštího vůdce neusiluje.

Druhým synem je 29letý Kim Čong-čchol. Stejně jako jeho mladší sourozenec vystudoval střední školu ve Švýcarsku a následně prošel vojenským programem zpět ve vlasti. Zprávy o jeho možném následnictví se objevovaly v letech 2003 až 2004, a až do viditelného vzestupu nejmladšího bratra v letošním roce se zdálo, že je stále ve hře. Zastával střední funkci v Řídícím oddělení Ústředního výboru Korejské strany práce, ale jeho výkon údajně nebyl shledán uspokojivým. Drahý vůdce svého druhorozeného považuje za zženštilého. Podle některých zpráv trpí Kim Čong-čchol fyzickými změnami způsobenými vrozenou hormonální poruchou, nebo snad přemírou užívání steroidů.

Nejmladší Kim Čong-un (25–26 let) je v současnosti považován za favorizovaného kandidáta. V průběhu první poloviny roku 2009 se periodicky objevovaly zprávy o více či méně formální nominaci do

Zdroje

- Park, Phillip. (2008). Leadership Succession and Monolithic system in North Korea. *Korea and World Affairs*, Vol. 32, No. 3
- Cheong, Seong-chang. (2005). A Study on North Korea's Power Succession in Kim Jong Il's Regime. *East Asian Review*, Vol. 17, No. 1
- Cheong, Seong-chang. (2008). Kim Jong Il's Illness and Prospects for Post-Kim Leadership. *East Asian Review*, Vol. 20, No. 4
- Bechtol, Bruce. (2009). Maintaining a Rogue Regime: Kim Jong Il and the North Korean Succession Process. *KEI Academic Paper Series*, Vol. 4, No. 7

role následníka, vždy ovšem pouze pro omezené obecnostvo konkrétních státních orgánů, a celkově na základě nepotvrzených zdrojů. Je znám jako otčův nejoblíbenější syn, s výrazně shodnou fyzickou podobou. Disponuje podporou Kimovy současné (páté) partnerky, Kim Ok, což by mohlo sehrát důležitou roli. Nuance propagandistických písní a sloganů ukazují jeho směrem, Kim Čong-un je nyní nazýván „Generálem Jitřenky“. Působil v Řídícím oddělení Ústředního výboru a Národní obranné radě, v říjnu měl provést první samostatnou inspekci u jedné z armádních jednotek. V srpnu nicméně propagandistické oslavy Kim Čong-una náhle ustaly. Podle jedné z verzí k tomu došlo na základě jeho pokusů zasahovat do chodu bezpečnostních orgánů nad rámec jemu svěřených pravomocí. Druhá verze považuje za klíčový Kim Čong-ilův příkaz zastavit veřejné propagační aktivity. Někteří se domnívají, že následnický plán byl po zlepšení zdravotního stavu Drahého Vůdce odložen na neurčito, popřípadě výrazně zpomalen.

Nejisté nástupnictví

Úspěch nástupnického procesu bude záviset na míře, do jaké se Kim Čong-ilovi a jeho nástupci podaří překonat několik klíčových překážek. Tou nejzákladnější je nedostatek času. Kim Čong-il byl připravován k převzetí moci dvacet let. Bylo tomu tak proto, že vzhledem k ideologické podstatě režimu nebylo možné nástupníka legitimizovat pouze na základě rodinné vazby. Nutná byla dlouhá přípravná fáze, během níž propaganda vyzdvihla Kim Čong-ilovy kvality do nebes a v níž získal cenné praktické zkušenosti ve vrcholných orgánech. Rozhodující totiž z hlediska ideologie měly být schopnosti, rodinná příbuznost s Velkým Vůdcem byla jen jakýmsi příjemným bonusem. Kim se nicméně musel vypořádat s rodinnou i stranickou opozicí řadou čistek, zcela volné ruce neměl až do poloviny devadesátých let, kdy již zemřela většina Kim Il-sungových partyzánských spolubojovníků.

Čím více bude zkráceno současné přípravné období, tím slabší bude mít následník pozici (do současnosti lze hovořit nanejvýše o dvou až třech letech proběhlé přípravy). Nabízí se rovněž otázka, do jaké míry je ideologicky udržitelná dynastická linie tří panovníků – Kim Čong-il se vždy primárně legitimizoval skrze pokračování práce svého otce, síla obdobné legitimizační vazby se přenosem na další generaci oslabí. Některým elitám nemusí vyhovovat jak nízký věk následníka, tak skutečnost, že se nejedná o nejstaršího syna – oboje na základě rozporu s konfuciánskou tradicí. Otázkou je i role armády. Ta se v průběhu Kim Čong-ilovy vlády stala mocenským těžištěm režimu. Reálná podpora zkušené generality bude rozhodující, a i přes letošní přípravné čistky v jejich řadách nemusí být zaručena, obzvláště v případě bezpečnostní krize.

Zmíněné problémy vedou řadu analytiků k názoru, že mladý následník bude pravděpodobně jen nominálně zastřešovat kolektivní vládu širší skupiny starších elit, přinejmenším v počáteční fázi. Tomu nasvědčuje i fakt nedávné rehabilitace zkušeného Čang Song-tcheka, jenž je považován za potenciálního „regenta“ v chystaném uspořádání. Ztráta monolitní struktury vlády ovšem může vyvolat vnitřní boj frakcí s průvodní nestabilitou. Nabízí se také otázka, zda se Kim Čong-un, považovaný za ctižádostivou a prchlivou osobu, spokojí dostatečně dlouho s rolí více či méně loutkového vůdce. Každý rok, který Kim Čong-il vydrží naživu, výrazně zvýší šanci úspěchu mocenského přechodu. To, zda Kim Čong-ilova smrt bude znamenat krizi, ovlivní tedy především její načasování a soudržnost elit, jež se může ukázat jako značná, vzhledem k trvalému tlaku ze zahraničí.

Adam Strauch je studentem programu Non-Proliferation and International Security, King's College London, a členem Asijského programu AMO.

Francie a její celonárodní debata o národní identitě

**Pavel
Sitek**

Termín národní identita je nejen ve Francii velmi problematický, neboť vyvolává kontroverzní diskuse, a to jak na úrovni vědecké, politické, tak i v každodenním životě. Jde tedy o pojem, který se v různých pojetích objevuje ve slovníku vědců, politiků i „běžných občanů“. Na úrovni politických diskursů by mělo být na národní identitu nahlíženo kriticky. Především pak jako na účinný populistický argument pro získání politického kapitálu. Historická zkušenost totiž ukazuje, že nastolení tématu národní identity politickými elitami je s ohledem na kontext vždy účelové, s určitou ironií řečeno velice „prozíravé“, avšak pro společnost nebezpečné (například i proto, že podporuje nárůst různých forem nacionalismu, rasismu a xenofobie).

Skutečnost, že téma národní identity hýbe současnou Francií, potvrzuje i celonárodní debata, která byla na toto téma oficiálně zahájena 2. listopadu 2009. Hlavní záštitu převzalo mi-

nisterstvo imigrace, integrace a národní identity a cílem tohoto politického projektu je definovat, co je národní identita, jaké by měly být sdílené hodnoty, jaký by měl být francouzský národ nebo jak posílit národní hrdost. Jako prostředek k dosažení zmiňovaných cílů byla zvolena série různých setkání na celém území Francie, nebo zřízení oficiálních internetových stránek (www.debatidentitenationale.fr) Zmiňované diskuse se odehrávaly především na regionální a departementní úrovni a oficiálně byly ukončeny 31. ledna 2010, aby se posléze 4. února mohlo konat kolokvium, kde byly představeny závěry polemik a jejich syntéza. Ačkoli by se podle oficiálních stanovisek měli zapojit především francouzští občané, ústy ministra Erica Bessona byla zahájena především politická diskuse, která v poslední době značně ovládala veřejný prostor a již se projevovala ve francouzské společnosti.

Jazyk, republikánské hodnoty a sounáležitost s francouzským národem

Současný politický náhled na francouzskou národní identitu přibližuje Maxime Tandonnet, který byl poradcem Nicolase Sarkozyho na ministerstvu vnitra a v současné době je poradcem prezidenta v otázkách imigrace a integrace přistěhovalců do společnosti. Podle Tandonneta vystihují národní identitu především tři hodnotové celky. V první řadě

„národní identita je utvářena schopností se vyjadřovat ve francouzštině“. Dále, „být Francouzem znamená respektovat určité hodnoty, které nazýváme republikánské. Respekt k druhému, tolerance druhého, respektování rovnosti žen. Další republikánské principy jsou osobní svoboda, svoboda tisku, svoboda projevu, které se formovaly v průběhu času. Je samozřejmé, že hodnoty republiky nejlépe odráží Deklarace práv člověka a občana z roku 1789. To je vlast-

ně harmonický katalog odkazující na republikánskou tradici ve Francii, který byl později převzatý různými republikami.“ A konečně za třetí, „být Francouzem znamená mít pocit sounáležitosti s francouzským národem, být solidární vůči němu, vůči ostatním. To znamená, že pokud je nutná pomoc, tak musí být poskytnuta.“ S podobným hodnocením by jistě souhlasili někteří politologové, sociologové či an-

Ke zpolitizování národní identity došlo v osmdesátých letech 20. století, kdy se stala zásadním argumentem především krajně pravicových diskursů, které ve stejném období zaznamenaly ve Francii velký ohlas, a to hlavně díky médiím.

tropologové, neboť tyto tři celky vystihují závěry některých z nich. Avšak tato perspektiva postrádá velmi důležitý rozměr slovního spojení *l'identité nationale* ve francouzském kontextu, a to, že jde o velmi zpolitizovaný a instrumentalizovaný pojem.

Ve francouzském politickém slovníku se toto slovní spojení objevilo v 70. letech minulého století. Na politické úrovni bylo v průběhu posledních dvaceti let vázáno

především na řešení otázek, které vyplývají z přítomnosti „toho druhého“ (především pak přistěhovalců). Zároveň je uměle spojeno s nebezpečím, které by měli představovat přistěhovalci. Víme však, že podobná propojování jsou často součástí politické hry založené na manipulaci se zakořeněnými představami, které vyplývají z konstruovaného pocitu strachu z „jiného“. Tuto skutečnost zhodnocuje Gérard Noiriel, jenž soudí, že národní identita byla na politické úrovni používána především „pro stigmatizaci imigrantů při vytváření hranice mezi ‚my a oni‘“.

Ke zpolitizování národní identity došlo v osmdesátých letech 20. století, kdy se stala zásadním argumentem především krajně pravicových diskursů, které ve stejném období zaznamenaly ve Francii velký ohlas, a to hlavně díky médiím. Ta umožnila rychlé pronikání a šíření krajně pravicových názorů ve veřejném prostoru a také její vstup do politických postojů některých skupin francouzského obyvatelstva v kontextu prožívané krize. S obecně platnými názory negativního vnímání přistěhovalců na území Francie a jejich spojování s hrozbou pro francouzskou národní identitu započaly krajně pravicové politické elity kalkulovat, aby si získaly náklonnost francouzských voličů. Velmi nebezpečným, ale obratným způsobem otázku národní identity od osmdesátých let využívala především Národní fronta Jean-Marie Le Pena, a tím si zajistila účast na politickém dění ve Francii a na evropské úrovni.

Spojení národní identity s krajní pravicí způsobilo, že politici z tradičních politických stran se báli k tomuto tématu vyjadřovat, neboť se chtěli odlišit od diskursů lepenistů. Toto „pravidlo“ bylo porušeno především až v souvislosti s prezidentskými volbami v roce 2007, kdy současný prezident Francouzské republiky

navázal na dvacet let staré diskursy o národní identitě, které se svou povahou nápadně podobaly rétorice Národní fronty. S tím ovšem, že národní identita začala být propojována s nelegálními přistěhovanci a klesající bezpečností ve státě, především pak v místech, kterým se ve veřejném prostoru často říká „problematická nebo citlivá“ předměstí. V současnosti je patrné, že administrativní Nicolas Sarkozyho odmítá, že by téma národní identity bylo určitým tabu francouzské politické scény. V perspektivě vládnoucích elit totiž nejde o výhradně krajně pravicové téma, ale o legitimní otázku, kterou je nutné řešit. Dokonce se dá hovořit o tom, že Nicolas Sarkozy si z propojení národní identita-imigrace-(ne)bezpečnost udělal základní osu své argumentace.

Debata o identitě jako předehra před regionálními volbami?

Podobný přístup samozřejmě vyvolává kritické ohlasy, na které Nicolas Sarkozy mimo jiné odpovídá následujícím způsobem: „*Ti, co nechtějí otevřít podobnou debatu, mají strach. A mají ho proto, že národní francouzskou identitu neznají.*“ V této myšlence, vyslovené 24. listopadu při cestě po pařížském regionu, je i hluboká symbolika; byla totiž pronesena na jednom z pařížských předměstí, kde se Sarkozy ve svém projevu soustředil především na zajištění bezpečnosti Francouzů a řešení imigrace (dále se například vyjádřil v tom smyslu, že je nutné posílit policejní dohled a zřídit kamerové systémy). Jen z těchto tvrzení je evidentní, že současné politické elity si velmi dobře uvědomují potenciál propojení národní

identita-(ne)bezpečnost. Nutno dodat, že téma „*co je to být Francouzem?*“ a národní identity je často politickou agendou nastolováno v době před důležitými volbami, ať již na úrovni celostátní, regionální či jiné, nebo v době určitého „neklidu“. Otázkou tedy zůstává, proč je národní identita opět v centru pozornosti, proč znovu nabývá na aktuálnosti a ovládá veřejné diskuse? Odpověď by mohla být následující.

Toto téma bylo znovu nastoleno v době, kdy Sarkozyho prezidentský mandát po uplynutí dvou a půl let a zahájení druhé poloviny svého funkčního období vybízí k hodnocení úspěchů a neúspěchů (Sarkozy je často kritizován). V době, kdy se Francie, stejně jako jiné státy „Západu“ potýká s určitou „krizí“ a hledáním cest ke stabilitě (kroky francouzské vlády nejsou považovány za přínosné a ani perspektivní). V době, kdy se na veřejnosti objevily různé skandály z prezidentova blízkého okolí (například aféry spojené s prezidentovými syny). A konečně, a snad především, v době před regionálními volbami, které se budou konat v březnu tohoto roku.

V první řadě, reakce na znovunastolení tématu národní identity jsou velice rozporuplné a ukazují na nejednoznačnost názoru veřejného mínění. Nicméně můžeme podotknout, že zkušenosti s podobnými politickými „hrami“ vyvolávají u některých francouzských občanů nedůvěru až projevy naprostého nesouhlasu (například studenti Politologického institutu v Paříži E. Bessona při jeho intervenci v této prestižní škole „vypískali“ a „vyhnali“ z prostor školy. Dokonce byla na adresu politických elit „křičena“ hesla tradičně spojená s režimem ve Vichy).

V druhé řadě, v kontextu znovunastolení debaty o národní identitě se znovu začala více objevovat Národní fronta a její stanoviska ve vztahu k této otázce. Je jisté, že představitelé Národní fronty

vycítili šanci opět zaujmout potenciální voliče. Místopředsdkyně strany Marine Le Pen, dcera Jean-Marie Le Pena, která je v současné době ve veřejném prostoru vidět více než její otec, vystoupila s kritickou plánovaných diskusí a v reakci na zbytečnost takto konceptualizovaných polemik oznámila zřízení internetových stránek Národní fronty věnovaných právě národní identitě (www.identitenationale.net). Přes tuto kritiku Sarkozyho administrativy představitelé Národní fronty opět dokážou velice obratně využívat témata nastolená vládnoucí elitou, jak dokládá například názor Marine Le Pen vztahující se k nelegálnímu přistěhovalectví. Tedy tématu, se kterým v současné době často operuje i prezident republiky. Marine Le Pen vnímá nelegální přistěhovalectví jako „*rakovinu ohrožující metastázemi celou Francii*“ (27. listopadu 2009).

Nebezpečné metafory

Je patrné, že podobné metafory jsou pro každou demokracii velmi nebezpečné, ne-

boť, jak ukázal francouzský filosof Paul Ricoeur, prostřednictvím fikce přispívají k rozvíjení moci. V tomto případě navíc dochází i k vyvolávání strachu z „toho druhého“, který zosobňuje zákeřnou nemoc, což je reciprocně spojeno s politickým konceptem národní identity, kdy přistěhovanci jsou vnímáni jako kulturní a společenská hrozba pro „národní tělo“. V tomto bodě se ukazuje, že reflexe politického konceptu národní

identity a jejího potenciálu může být velice užitečná pro pochopení probíhající reality, ambicí a explicitně nevyřčených cílů některých politických elit.

Reakce na znovunastolení tématu národní identity jsou velice rozporuplné a ukazují na nejednoznačnost názoru veřejného mínění.

Zdroje:

- Noiriel, Gérard: 2007 – A quoi sert „l'identité nationale“. Marseille: Agone
- Lequin, Yves (dir.): 2006 – Histoire des étrangers et de l'immigration en France, Paris: Hachette
- Ricoeur, Paul: 1975 – La métaphore vive. Paris: Le Seuil
- Weil, Patrick: 2005 – La République et sa diversité. Immigration, intégration, discriminations. Paris: Le Seuil

Pavel Sitek působí na Katedře antropologických a historických věd a Katedře románských jazyků FF ZČU v Plzni.
pavelsitek@volny.cz

Haiti

Země autoritářských režimů, vojenských převratů, velké chudoby a přírodních katastrof

Kamil Papež

Ničivé zemětřesení, jež postihlo v polovině ledna Haiti, přitáhlo po delší době znovu pozornost na karibský ostrovní stát, který je nejchudší zemí na západní polokouli.

V historii Haiti, jež leží na ostrově Hispanola (společně s Dominikánskou republikou), lze vysledovat několik symptomů, které ho do určité míry předurčují k tomu, aby patřilo k nejchudším státům světa, a které se svým způsobem staly pro tamní společnost patologické. V této stati bych se pokusil o výčet a stručnou charakteristiku některých z nich, nicméně již v úvodu připomínám, že jde pouze o částečné nastínění problému, který je svou povahou mnohem komplexnější a zasluhoval by jistě větší pozornost, než se mu (ne)dostává v české provenienci.

Vznik samostatného Haiti je datován rokem 1804, kdy po vzpouře černého obyvatelstva došlo k vymanění se z francouzského koloniálního panství a Haiti se stalo druhou nezávislou zemí na západní polokouli. Od samého počátku se však také vyznačovalo napětím mezi jednotlivými etnickými/rasovými segmenty a špatnou ekonomickou situací – šlo o nejchudší stát regionu, což určitou měrou determinovalo politickou nestabilitu v zemi do budoucna. Majoritní složku společnosti tvořilo černé obyvatelstvo, tedy otroci dovezení z Afriky, potažmo jejich potomci, kteří se na ostrově již narodili. I přes stále rostoucí počet černé populace hráli černoši v rozhodovacím procesu vesměs druhořadé role, pracovali v zemědělství, nedostávalo se jim vzdělání a od vládnoucí třídy se lišili i rozdílným užíváním hovorového jazyka (kreolštinou). Na vrcholu ekonomicko-politického žebříčku stáli naopak běloši, popří-

padě mulatů. Tato skupina držela v rukou veškeré výrobní prostředky, ovládala byrokracii i armádu, mluvila francouzsky, vyznávala římsko-katolickou konfesi (zatímco většina obyčejných lidí praktikovala při založení Haiti voodoo – tento nepoměr se začal vyrovnávat až v průběhu 19. a 20. století) a distancovala se od rurálních/chudých oblastí. Právě toto nerovnoměrné rozložení mocensko-ekonomických prostředků a společensko-kulturních návyků způsobovalo (a dodnes způsobuje) sociální napětí v tamní společnosti, nejednou vyvolalo politickou nestabilitu a bývalo umně využíváno schopnými demagogy k získání podpory „prostých“ lidí. V současné době tvoří černoši 95 procent z devítimilionové populace, přesto jich většina žije pod hranicí chudoby, trpí negramotností, je mezi nimi zvýšená dětská úmrtnost, tvoří většinu z 2,2 procenta populace nakažených HIV/AIDS apod. Tyto problémy jsou rozbuškou v haitské společnosti a události po roce 2000 toho jsou jenom důkazem.

Časté střídání vládnoucích skupin

Se společenskými problémy v haitské společnosti úzce souvisejí její politické poměry. Pro Haiti je zcela typickým jevem časté střídání vládnoucích nomenklatur, jen mezi léty 1843–1915 se v zemi vystříдалo přes dvě desítky vládců, z nichž ani jeden neobhájil mandát v následných regulérních volbách. Důvody byly vesměs podobné: buďto došlo k uzurpaci moci a prohlášení se za doživotního vládce (například císaře), zavraždění/atentátu, nebo svržení jinou mocenskou skupinou, popřípadě lidovou bouří. Již bylo řečeno, že mnohdy byly/jsou důvody sociální, avšak stejně podstatné jsou aspekty mocenské (se sociálními atributy se kombinují), do nichž se výrazně po odchodu amerických jednotek v roce 1934 zapojovala armáda. Původní úlohou armády v zemi bylo střežit nabytou nezávislost, po intervenci Spojených států v roce 1915 začali Američané budovat na Haiti silnou armádu s ideou, že půjde o apolitickou instituci a garanta stability, ta ovšem vzala brzy za své a armáda se poté přímo zapojovala do politického dění. Vedle reorganizace ar-

Ničivé zemětřesení na Haiti za začátku roku vyvolalo na celém světě velkou vlnu solidarity.

Ivan Alvarado, Globe Media/Reuters

mádních složek měl být přínos okupace ze strany Spojených států i ve vybudování základní, fungující infrastruktury, což se na rozdíl od představy funkční, neutrální armády podařilo. Naproti tomu k negativům lze mimo vytvoření loutkového režimu poplatného Washingtonu zařadit i prohloubení segregace černého obyvatelstva a posílení bílých/míšených elit. Právě na tento stav reagovala zesílená snaha černé populace o emancipaci (známá též pod názvem *noirisme*), za jeden z odrazů tohoto směru pak můžeme považovat zvolení černošského prezidenta Dumarsaise Estimého na konci 40. let (vydržel u moci pouze několik let a v roce 1950 byl armádou sesazen). Skutečným výsledkem hnutí *noirisme* byl však nástup François Duvaliera do prezidentského úřadu o sedm let později (1957). Podařilo se mu získat na svou stranu černé masy i armádní špičky. Nedlouho po svém nástupu do úřadu, poučen z předchozích

událostí, redukoval Duvalier moc armády tím, že v ní provedl čistky na rozhodujících postech a také jako protiváhu armády vytvořil vlastní paramilitární jednotky pod názvem *Volontaires de la Sécurité Nationale* (VSN – pro něž se vžil lidové pojmenování *Tontons Macoutes* – do češtiny volně překládáno jako Strašáci), které měly postupem doby až sto tisíc členů, tedy dvojnásobný počet oproti armádním jednotkám. Účelem VSN vedle vyvažování moci armády byla i „špinavá“ práce – potlačování opozice a možných politických odpůrců nebo udržování pořádku na chudém venkově. Také se začala tvořit nová „duvalierovská“ elita, kterou Duvalier obsazoval důležité státní úřady a instituce. Dokonání mocenského monopolu pro jeho osobu přišlo v roce 1964 s referendem, v němž si nechal potvrdit svůj doživotní mandát. Začal s budováním vlastního kultu osobnosti, stylizoval se do národního ducha Haiti a jako oficiální náboženství

vedle římsko-katolického povolil voodoo, které se na Haiti těší do dnešní doby velké oblibě, uvádí se, že ho praktikuje až 50 procent populace (voodoo ale bývá praktikováno souběžně s katolicismem, obě náboženství se tak v zemi vzájemně nevyklučují). Po Françoisovi Duvalierovi nastoupil jeho syn Jean Claude Duvalier (1971), jenž víceméně pokračoval v politickém kurzu započatém jeho otcem. Systém byl založen na silném klientelismu, nepotismu, rozdělování veškerých zisků mezi úzkou byrokratickou (vládnoucí) skupinu a stále probíhal úpadek obyčejných Haitanů (obzvláště haitského venkova) i celé ekonomiky, například na začátku osmdesátých let dosáhla nezaměstnanost 30 procent (dnes je číslo ještě vyšší, pohybuje se kolem 50 procent). Vláda Duvalierových byla ukončena v roce 1986, kdy byl Duvalier mladší svržen armádou, jež se zavázala, že dovede zemi k novým demokratickým volbám, stalo se

tak ovšem až o čtyři roky později pod tíhou masových demonstrací a tlaku mezinárodního prostředí.

Společenské napětí vyústilo v občanskou válku

Dědictví François a Jeana Clauda Duvalierových si nese Haiti do dnešních dnů, došlo nejen k prohloubení ohromné zaostalosti obyvatelstva a nekonkurenceschopnosti ekonomiky celkově, ale i k nárůstu nelegálních aktivit, především obchodu s drogami, na nichž se J. C. Duvalier přímo podílel. V tomto směru našla uplatnění část bývalých příslušníků VSN, kteří neměli v novém (chudém) režimu příliš jiných možností než participaci na organizovaném zločinu. Rostly i sociální tenze, neboť černé obyvatelstvo stále patřilo k nejzaostalejší složce společnosti, a to navzdory faktu, že mu skoro třicet let vládli černí prezidenti, kteří se pravidelně oháněli „černým nacionalismem“. Vládu Duvalierových bychom však neměli chápat jednostranně jako kořeny dnešních problémů, ale v řadě aspektů spíše jako prohloubení již stávajících potíží a jejich neřešení.

Právě frustrace černé majority z její tristní situace zapříčinila, že byl haitským prezidentem v prosinci roku 1990 zvolen Jean Bertrand Aristide, římsko-katolický kněz, který si zajistil podporu nejchudšího obyvatelstva. Aristidův volební program byl postaven na nutnosti boje s korupcí a chudobou, v tomto ohledu do něj byly velké naděje vkládány i na mezinárodněpolitickém poli. Aristidova vláda neměla dlouhého trvání, v září následujícího roku byl zbaven funkce armádním pučem. Přes značné diplomatické úsilí, uvalení sankcí

a embarg vůči armádní juntě se nepodařilo vyjednat změnu situace. Proto tehdejší americký prezident Bill Clinton reagoval vytvořením mezinárodní koalice skládající se především ze států Organizace amerických států, jež dostala záštitu Organizace spojených národů a v roce 1994 se americké jednotky po šedesáti letech vrátily na Haiti (tentokrát však v jiné úloze), aby pomohly znovuobnovit Aristidův demo-

kraticky zvolený režim a odstranit vojenskou vládu. Staronový prezident následně reagoval na předešlé události rozpuštěním armády, jedinou represivní složkou v zemi tak zůstaly pouze policejní jednotky, jejichž síla je dodnes poměrně slabá. Stejně jako v případě VSN nebyla ani u většiny bývalých příslušníků vojska vyřešena repatriace jejich členů, kteří se stali následně v hojné míře členy nevládních vojenských skupin nebo byli využiti v organizovaném zločinu. Naděje vkládané do Aristida se ukázaly v následujícím období jako liché. Po intermezzu v období 1996–2000, v němž zastával úlohu prezidenta René Préval (blízký Aristidův spolupracovník), byl Aristide opětovně zvolen prezidentem. Ještě před ním byl však

nařčen z úzkého napojení na kolumbijské drogové kartely, pašující narkotika přes Haiti do Spojených států. Nato zahraniční pozorovatelé z OAS nebo Spojených států prohlásili za pochybné i některé praktiky při samotných volbách. Během volební kampaně a po zvolení do funkce hlavy státu došlo k ještě větší polarizaci mezi Aristidem a bohatými vrstvami, které ztrácely ve staronového prezidenta důvěru a organizovaly proti němu paralelní centra moci financované z vlastních zdrojů. Na-

proti tomu Aristide opíral svou autoritu o chudé vrstvy, v nichž na jeho podporu vznikaly již od devadesátých let ozbrojené složky. Celospolečenské napětí eskalovalo na začátku roku 2004, v němž vypukla krátká občanská válka, do níž se zapojil haitský exil ve Spojených státech, bývalé armádní špičky i řada skupin z kriminálního „podsvětí“. Výsledkem byl opětovný vstup (nejen) amerických vojsk na haitskou půdu, zapojení OSN a o několik měsíců později konstituování mise *United Nations Stabilization Mission on Haiti (MINUSTAH)* pod vedením Brazílie (mise má mandát od Rady bezpečnosti do října tohoto roku).

Výsledkem konfliktu z roku 2004 byl odchod Aristida do exilu ve Středoafričské republice, z níž se posléze přesunul do Jihoafrické republiky. Dodnes patří k nejhalasnějším kritikům událostí na Haiti, z kterých přímo obviňuje Spojené státy, v tomto směru nachází velké zastání v dalším antiamerikanistovi Hugo Chávezovi.

Politická situace po příchodu jednotek OSN byla krajně nestabilní, nově jmenovaná prozatímní vláda neměla legitimitu a policejní jednotky byly příliš špatně materiálně i početně vybaveny, aby mohly nepokoje v ulicích zvládnout. Nestabilitu ještě záměrně vyvolávali Aristidovi příznivci, ale i zločinecké gangy, pro něž je slabá vláda a nepřehledná situace v zemi ideálním stavem. V roce 2006 byl řádným prezidentem zvolen René Préval, situace se ovšem dodnes příliš nelepší a zůstává otázkou času, zda se podaří ji alespoň stabilizovat.

Negativní vliv přírodních živlů

Vedle výše zmíněných potíží je také nutné poznamenat, že Haiti má i značné problémy s environmentálními faktory. Svou geografickou polohou leží v oblasti, která je vystavena četnému výskytu hurikánů a tropických bouří, například v roce 2008 hu-

Zdroje

- www.cia.gov
- www.chicagotribune.com
- countrystudies.us
- www.nytimes.com

rikán Ike připravil o střechu nad hlavou kolem milionu lidí a ztráty na životech šly „jen“ do stovek. S těmito jevy souvisí i další problém, a to jsou povodně, jež jsou často důsledkem výše zmíněného. Povodně na Haiti však nabírají v řadě případů i na intenzitě z důvodů velké deforestace (odlesnění), čímž dochází ke změně krajinného rázu a snadnějšímu průchodu vody přes pevninu, neboť chybějí přirozené zábrany (lesy), jež by byly schopné absorbovat větší množství vody.

Na Haiti tak lze pozorovat, že tamní situace není způsobena jedním faktorem, jenž by byl příčinou současné neutěšené situace, ale jde o kombinaci řady vlivů (vnitro a mezinárodněpolitické, ekonomické, společenské i environmentální), které při dané konstelaci znamenaly pro stát na ostrově Hispanola negativní důsledky v podobě autoritářských režimů, vojenských převratů, občanských válek, velké chudoby i přírodních katastrof.

Kamil Papež

je studentem druhého ročníku navazujícího magisterského studia Mezinárodní vztahy na Filozofické fakultě Západočeské univerzity v Plzni.

kpapez@email.cz

Blízký východ v mezinárodní politice

Když roku 2005 vyšla v Bratislavě monografie Karola Sorbyho *Arabský východ, 1945–1958*, její úvodní kapitola se zabývala obdobím mezi světovými válkami. Již tehdy mnozí odborníci cítili, že meziválečné období by si – po velmi úspěšné monografii českého historika Karla Durmana z roku 1966 – zasloužilo nové podrobnější zpracování. Karol Sorby, vedoucí vědecký pracovník a ředitel Ústavu orientalistiky SAV, reagoval na tuto „výzvu“ a vydal novou monografii pod názvem *Blízký východ v mezinárodní politice, 1918–1945*. Autor nahlíží vývoj arabské společnosti v meziválečném období nejen coby výsledek velmocenské politiky v rámci versailleského systému mocenské rovnováhy, ale i z hlediska aspirací domácích politických elit a obyvatelstva k dosažení skutečné nezávislosti.

Autor monografii rozdělil do osmi kapitol. V první kapitole se věnuje otázce formování současného arabského Východu na mírové konferenci v Paříži v roce 1919, na níž si vítězné velmoci rozdělily „osmanské dědictví“. V této souvislosti upozorňují na nedávno publikovanou monografii profesora Jana Wannera, která toto téma rozebírá v souvislosti s formováním moderního Turecka (*Krvavý zrod moderního Turecka. Ankara mezi Londýnem a Moskvou*, Praha: Libri 2009, ISBN 978-80-7277-387-9). Dobrovolný odchod Spojených států do izolace zbavil Velkou Británii a Francii nutnosti ohlížet se na Wilsonovy liberální zásady. Ve druhé kapitole autor analyzuje základy britské blízkovýchodní politiky. Poukazuje na význam káhirské konference z roku 1921, kde byly stanoveny konkrétní kroky k uplatňování praktické politiky vůči Arabům. Ve třetí kapitole se autor zabývá francouzskou nadvládou v Levantě. V létě 1920 Francouzi vojenskou expedicí odstranili Syrské království a ze Sýrie a Libanonu učinili faktické kolonie. V této souvislosti autor provádí zajímavé sondy do vývoje regionu a analyzuje britsko-francouzskou rivalitu za druhé světové války, jež urychlila získání nezávislosti Sýrie a Libanonu. Čtvrtá kapitola se zabývá britským mandátem v Palestině.

Pátá kapitola je věnována budování státnosti v Iráku, jenž jako samostatná politická jednotka začal existovat až od konce roku 1918 jako výsledek poválečného uspořádání v souladu se Sykes-Picotovou dohodou z května 1916. Autor erudovaně přibližuje složitou situaci, v níž se ocitly jednotlivé skupiny různorodě nábožensky a etnicky složeného obyvatelstva tří bývalých osmanských provincií, Mosulu, Bag-

dádu a Basry. Publikace přibližuje též mezinárodní souvislosti, jež zabránily vzniku samostatného kurdského státu. Pozoruhodná je i složitá cesta irácké společnosti k formálně nezávislé státnosti a role armády při ovlivňování osudů monarchie. Šestá kapitola se zabývá situací na Arabském poloostrově. Dvacátá léta byla poznamenána pádem Hidžázkého království a vzestupem dynastie Saúdů. Na pozadí politického a společenského vývoje autor neopomněl přiblížit i otázky týkající se hledání ropy a rozvoje těžby této strategické suroviny. Sedmá kapitola je věnována politickému vývoji v Egyptě a Súdánu. Autor sleduje emancipační zápas egyptské společnosti a přibližuje vzájemné vztahy mocenského trojúhelníku, jež tvořili Britové, královský palác a strana Wafd. Všimá si vzniku prvního radikálního islámského hnutí Muslimského bratrstva a jeho postavení v egyptské společnosti. V osmé kapitole autor analyzuje otázku arabských snah o sjednocení. Za druhé světové války britská vláda pochopila, že existují silné tendence k vytvoření jisté formy arabské unie, a proto podpořila myšlenku založení regionální organizace sjednocující všechny nezávislé arabské státy. Výsledkem bylo založení Ligy arabských států v Káhiře 22. března 1945.

Hluboká až intimní znalost problematiky je výsledkem mnohaletého studia i osobních zkušeností autora z dlouhodobých pobytů na Blízkém východě v rámci studijních stáží a diplomatického působení. Autor je mistrem detailu, zároveň se dokáže soustředit na klíčové období a klíčové události. Je třeba ocenit i velmi spolehlivý vědecký přepis arabských osobních jmen. Vzhledem k množství osobností by pro snadnější orientaci byl vhodný jmenný rejstřík. Autor ve své práci využívá širokou heuristickou základnu: seznam použitých pramenů a literatury svědčí o mimořádně širokém záběru autora a je pro případného zájemce spolehlivým vodítkem pro další výzkum. Recenzovaná monografie Karola Sorbyho se nepochybně zařadí do širšího vědeckého výzkumu dějin Blízkého východu ve 20. století.

Eduard Gombár

Eduard Gombár je profesorem Univerzity Karlovy v Praze a ředitelem Ústavu Blízkého východu a Afriky.

eduard.gombar@ff.cuni.cz

■ Svět je každým dnem lepší. A k večeru zase horší.

Elbert Hubbard

Ze čtenářského deníku

Mezinárodní politika a karikatura

Propadl jsem panice. K Evropě sjednocené od Gibraltaru až po Ural mě nic nenapadlo. Ulla Hahnová mi podala mikrofon a ušklíbla se.

Jaká to lákavá vize! začal jsem. Evropa sjednocená od Gibraltaru po Ural! Já jsem pro jeden evropský dům, domov pro všechny Evropany! Jen jedno mi není jasné: kdo bude v tom jednotném evropském domě přidělovat jednotlivým evropským partajím byty? Přihlásím-li se do evropského domu, dostanu byt v přízemí, v prvním patře, pod střechou nebo ve sklepě? Kdo to určí?

A jak to v tom jednotném domě bude s placením nájmu? Kdo ten nájem bude vybírat, kdo určí jeho výši? V Evropě máme mnoho chudých národů, které nebudou moci nájem zaplatit. Kam s nimi v tom našem jednotném evropském domě? Do sklepních bytů nebo do kamrlíků pod střechou? A kdo se postará o úklid, v zimě o topení a odklizení sněhu, bezpečnost, kdo bude provádět údržbu? Budou v této domovní správě, bez které se evropský dům neobejde, zastoupeny všechny partaje, tedy i chudé a nepočetné, nebo se správy ujmou mocné, bohaté a početné partaje, které jistě už při přidělování bytů prosadí své nároky na nejlepší a největší kvartýry v přízemí nebo prvním patře.

Já jsem pro jednotný evropský dům a domov, pro tuto lákavou vizi, ale přece jen bych byl rád a spokojenější, kdyby nám pan kancléř sdělil, jak on si představuje řešení praktických problémů společného života pod jednou evropskou střechou.

V sále bylo chvíli ticho. Mám dojem, že se mi podlomila kolena.

Kancléř Helmut Kohl zbrunátněl.

Potom se ozval potlesk, spíše váhavý, možná zdvořilý.

Už nevím, co mi kancléř odpověděl. Ztratil jsem sluch.

Ota Filip

Osmý čili nedokončený životopis (memoáromán) (Host, Brno 2007)

V Německu. Jeden je už odstavený, ale prsy nezahálejí.

Smích republiky, 2/1919, 8. března 1919. Vydavatel a zodpovědný redaktor K. Stroff.

V listopadu 1918 abdikoval německý císař a dvě německé sociálně-demokratické strany (SPD a USPD) položily základ výmarské republiky. Po potlačení vánočního povstání a povstání Spartakovců byla vláda premiéra Friedricha Eberta (následného prvního německého prezidenta) obviňována ze zrady a ze spolupráce s reakcí. Na to reaguje kreslíř K. Stroff (mimoходом autor kreseb první Haškovy knihy o Švejkovi, 1912), vydávající Smích republiky, karikaturou německého imperialismu, který „vyživuje“ jak německou pravici, tak i levici. Nutno dodat, že Stroffův časopis byl výrazně proticirkevní, protirakouský a taky protiněmecký.

Homo politicus zaslechl...

Protože se český PRT (provinční rekonstrukční tým) v afghánském Lógaru osvědčil, rozhodl se Generální sekretariát Evropské komise, že bude Česká republika pověřena sestavením 26 PDT (politických destrukčních tý-

mů). Ty budou vyslány do všech členských zemí Evropské unie, aby zde testovaly homogenitu politického života. V každém týmu budou zastoupeny osobnosti z celého spektra české politiky včetně lobbistů, šibalů a velrybářů.

Webové stránky BalkanInsight zpřístupňují informace o 9 zemích Balkánského poloostrova: Albánii, Bosně a Hercegovině, Bulharsku, Chorvatsku, Kosovu, Makedonii, Černé Hoře, Rumunsku a Srbsku.

Obsahují analýzy aktuálního vývoje, trendů v oblasti obchodu apod., rozhovory s významnými osobnostmi politického, hospodářského a společenského života, komentáře, podrobné přehledy a investigativní reportáže. Dokumenty jsou průběžně aktualizovány, užitečné jsou denně vystavované novinky. Informace jsou zveřejňovány v angličtině, ale i v místních jazycích (albánštině, bosenštině, chorvatštině, srbštině a makedonštině) a jsou přebírány řadou místních i zahraničních médií.

Producentem je Balkan Investigative Reporting Network, který na svých stránkách uvádí, že za poslední dva roky bylo vydáno více než 100 informačních bulletinů, 600 analytických zpráv a 500 novinek zabývajících se hlavními problémy politické, sociální a ekonomické transformace v uvedené oblasti. Pravidelné zaslání informačních bulletinů je možné objednat zdarma, volně dostupné jsou dokumenty zveřejněné před 1. 2. 2008. Na webových stránkách BalkanInsight je však plnotextově k dispozici i řada novějších dokumentů z licencované sekce. Součástí stránek jsou také blogy, do nichž přispívají novináři, editoři i čtenáři.

Vyhledávat na stránkách BalkanInsight lze podle jednotlivých zemí, podle klíčových témat či typu dokumentu. Možné je také hledání konkrétního termínu kdekoli v dokumentu a nebo pokročilé vyhledávání umožňující kombinovat hledání dle klíčových slov, slov z názvu, autorů, v jednotlivých sekcích/typech dokumentů, v jednotlivých tématech a dotaz omezit časovým rozpětím.